

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS**

APSKAITOS IR FINANSŲ VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

**RASA VITKAUSKAITĖ
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS**

ĮMONIŲ VEIKLOS TĘSTINUMO VERTINIMAS EKSTREMALIOS EKONOMINĖS SITUACIJOS KONTEKSTE: AUDITORIAUS POŽIŪRIS	THE ASSESSMENT OF THE GOING CONCERN IN THE CONTEXT OF AN ECONOMIC EMERGENCY: AUDITOR'S APPROACH
---	--

Magistrantė _____
(parašas)

Darbo vadovė _____
(parašas)
J. Asist. Daiva Raziūnienė

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	6
1. ĮMONIŲ VEIKLOS TĘSTINUMO VERTINIMO KONCEPCIJA	9
1.1. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo reikšmė visuomenei bei audituojamoms įmonėms	9
1.2. Auditorių sprendimų priėmimas dėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimo	12
1.3. Modifikuotų audito išvadų rengimo vyraujant neapibrėžtumui tendencijos	20
1.4. COVID-19 poveikis įmonėms bei iššūkiai verslui	22
1.5. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo reglamentavimas ir pagrindiniai vertinimo principai	27
2. ĮMONIŲ VEIKLOS TĘSTINUMO VERTINIMO EKSTREMALIOMIS EKONOMINĖMIS SĄLYGOMIS TYRIMO METODIKA	33
2.1. Empirinio tyrimo metodologija	34
2.2. Anketinė apklausa ir interviu	35
3. ĮMONIŲ VEIKLOS TĘSTINUMO VERTINIMO EKSTREMALIOMIS EKONOMINĖMIS SĄLYGOMIS TYRIMO REZULTATAI	39
3.1. Ekspertinio interviu rezultatai	39
3.2. Apklaustos rezultatai	47
3.2.1. Demografiniai klausimai	48
3.2.2. Finansinių įvykių ir sąlygų atvejų nustatymas	48
3.2.3. Veiklos įvykių ir sąlygų atvejų nustatymas	53
3.2.4. Kitų įvykių ir sąlygų atvejų nustatymas	56
3.2.5. Įmonių gebėjimas prisitaikyti prie ekstremalios ekonominės situacijos	58
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71
PRIEDAI	72
1 priedas. Apklaustos anketa	72
2 priedas. Ekspertinio interviu klausimai	82
3 priedas. Anketinės apklaustos rezultatai.	83

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Labiausiai COVID-19 paveikta įmonių dydžio kategorija	39
2 lentelė. COVID-19 poveikis mažoms įmonėms	40
3 lentelė. COVID-19 poveikis vidutinėms įmonėms	41
4 lentelė. COVID-19 poveikis didelėms įmonėms	42
5 lentelė. Sunkiausiai prie COVID-19 prisitaikiusių įmonių kategorija.....	43
6 lentelė. COVID-19 poveikis įmonių veiklos tęstinumo vertinimui	44
7 lentelė. COVID-19 keliamos rizikos tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui	45
8 lentelė. Objektyvaus įmonių veiklos tęstinumo vertinimo užtikrinimas pandemijos metu ...	46
9 lentelė. Auditorių požiūris finansinių įvykių ar sąlygų atvejų nustatyme	49
10 lentelė. Auditorių požiūris veiklos įvykių ar sąlygų atvejų nustatyme.....	53
11 lentelė. Auditorių požiūris kitų įvykių ar sąlygų atvejų nustatyme	57
12 lentelė. Auditoriaus požiūris dėl įmonių prisitaikymo ekstremalios situacijos kontekste ...	59

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Įmonių veiklos tęstinumo veikiamos vartotojų grupės	9
2 paveikslas. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo metu analizuojami įvykiai ar sąlygos.....	31
3 paveikslas. Apklausoos respondentų pasiskirstymas pagal demografinius klausimus	83
4 a paveikslas. Įsipareigojimo pozicijos didėjimas	83
4 b paveikslas. Terminuotų skolų grąžinimo datos artėjimas	84
4 c paveikslas. Finansinės paramos gavimo galimybės	84
4 d paveikslas. Neigiami pagrindinės veiklos pinigų srautai	84
4 e paveikslas. Neigiami pagrindiniai finansiniai rodikliai	85
4 f paveikslas. Pagrindinės veiklos nuostoliai arba turto vertės sumažėjimas.....	85
4 g paveikslas. Dividendų nemokėjimas.....	85
4 j paveikslas. Perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes	86
4 h paveikslas. Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais	86
4 i paveikslas. Nesugebėjimas įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų	86
4 k paveikslas. Nesugebėjimas gauti finansinių išteklių investicijoms	87
5 a paveikslas. Vadovybės ketinimas likviduoti įmonę arba nutraukti įmonės veiklą	87
5 b paveikslas. Pagrindinių vadovų netekimas	87
5 c paveikslas. Pagrindinės rinkos, kliento, frančizės, licencijos ar tiekėjo netekimas	88
5 d paveikslas. Sunkumai dėl darbuotojų	88
5 e paveikslas. Įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumas	88
5 f paveikslas. Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas	89
6 a paveikslas. Kapitalui keliamų ar kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų nesilaikymas ...	89
6 b paveikslas. Neapibrėžtųjų įsipareigojimų tikimybė	89
6 c paveikslas. Neigiamas įstatymų, teisės aktų arba vyriausybės politikos poveikis	90
6 d paveikslas. Nepakankamas apsidraudimas nuo nelaimių	90
7 a paveikslas. Įmonės darbo perorganizavimas dėl darbuotojų saugos užtikrinimo	90
7 b paveikslas. Pinigų srautų optimizavimas	91
7 c paveikslas. Strategiškas žmogiškųjų išteklių planavimas	91
7 d paveikslas. Vidinių politikų ir procedūrų valdymo užtikrinimas.....	91
7 e paveikslas. Savalaikę komunikacijos su darbuotojais užtikrinimas.....	92
7 f paveikslas. Naujų vidaus kontrolių įdiegimo ir veikimo užtikrinimas.....	92
7 g paveikslas. Sėkmingas prekių ir paslaugų tiekimo perorganizavimas	92
7 h paveikslas. Sėkmingas naujų produktų ar paslaugų įvedimas į rinką.....	93

8 paveikslas. Mažų ir vidutinių įmonių veiklos tęstinumo vertinimas	62
9 paveikslas. Didelių įmonių veiklos tęstinumo vertinimas	63

IVADAS

Paskutiniaisiais dešimtmečiais vykstanti sparti technologijų kaita skatina sėkmingą verslo sektoriaus įmonių modernizaciją bei plėtrą. Nors tai lemia vis tvaresnio bei finansiškai stabilesnio verslo kūrimą, bet kokiame rinkos sektoriuje veikiantis verslas susiduria su vienokia ar kitokia rizika, įvykiais bei sąlygomis, keliančiais grėsmę nutraukti įmonės veiklą. Reaguodamos į šiuos įvykius įmonės rengia verslo tęstinumo planus, o rengiant finansinę įmonių atskaitomybę vertina įmonės veiklos tęstinumo galimybę ateinantiems finansiniams metams.

Rengdamos savo finansinę atskaitomybę įmonės siekia parodyti savo sėkmingos veiklos rezultatus bei įgauti teigiamą reputaciją rinkoje ar sektoriuje, kurioje jos veikia. Atsakingai parengta finansinė atskaitomybė neretai tampa pagrindiniu įrankiu siekiant: pritraukti naujus investuotojus; sudaryti naujus verslo sandorius; pritraukti finansavimo šaltinius, investicijas ar verslo partnerius; kelti visuomenės pasitikėjimą įmone. Svarbu, jog rengiama finansinė įmonių atskaitomybė būtų sudaroma atskleidžiant visus įmonei žinomus reikšmingus veiksnius įtraukiant ir tuos, kurie gali kelti sunkumų įmonės veiklai ateityje. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog įmonės, vertinančios savo galimybes tęsti veiklą ateityje, vertinimas yra gana subjektyvus bei priklauso nuo vertintojo sukauptos patirties ir kompetencijos, suinteresuotumo skaidrios finansinės atskaitomybės pateikimu visuomenei. Dėl šių priežasčių įmonės veiklos tęstinumo turėtų būti papildomai įvertintas nepriklausomo atitinkamą kompetenciją turinčio asmens – auditoriaus.

Įmonių veiklos tęstinumui įtaką gali daryti ne tik su jos natūraliais veikimo procesais susiję veiksniai, tačiau ir pasaulinėje ekonomikoje vykstantys pokyčiai – ekonomikos sulėtėjimai ar pakilimai. Priklausomai nuo to, kaip įmonė yra finansiškai pasiruošusi atlaikyti šiuos svyravimus, priklauso jos gebėjimas tęsti veiklą. Kiek paprasčiau yra vertinti įmonių veiklos tęstinumą pasaulyje vyraujant stabiliai ekonomikai – tada galima patikimiau prognozuoti verslo plėtros planus bei veiklos tęstinumo galimybę. Iššūkis įmonėms, o taip pat ir jų finansinę atskaitomybę tikrinantiems auditoriams atsiranda tuomet, kai pasaulio ekonomikoje ima vykti reikšmingi pokyčiai, kurie kelia ekonominės situacijos ir tolimesnės ateities neapibrėžtumą. Neapibrėžtumas apsunkina galimybę vertinti įmonės planuojamus pinigų srautus bei sudaryti ateinančių metų biudžetą, kas atitinkamai apsunkina įmonės gebėjimą tęsti veiklą ateityje.

Darbo temos aktualumas: 2019-ųjų metų pabaigoje pasaulyje ėmė plisti naujos rūšies koronavirusas (angl. *Coronavirus Disease 2019*, toliau – COVID-19), dėl kurio Pasaulio Sveikatos Organizacija (toliau – PSO) 2020 metų kovo 3 dieną paskelbė šios ligos pandemiją pasauliniu mastu. Virusų plitimo stabdymui paskelbtas karantinas, kurio metu buvo apribotas

gyventojų tarpusavio bendravimas, įmonės skatinamos dirbti nuotoliniu būdu. Dalis įmonių dėl savo veiklos pobūdžio, sumažėjusių arba visai negaunamų pajamų buvo priverstos nutraukti savo veiklą. Pasaulio ekonomika patyrė tam tikrą sąstingį, kuris nulėmė daugelio įmonių veiklos stabdymą ar net bankrotus, padidino įvairių pasaulio šalių nedarbo lygį bei sukėlė visuotinę ateities neapibrėžtumą. Audito įmonės teikdamos išvadas apie įmonių pateikiamų finansinių ataskaitų teisingumą atsidūrė padėtyje, kuri reikalavo įmonių veiklos tęstinumą įvertinti esant ekstremalioms ekonominėms sąlygoms, kuomet ne tik buvo apsunkintas bendravimas su klientais, tačiau tapo sudėtingiau ir tinkamai įvertinti įmonių veiklos tęstinumą esant neapibrėžtumui pasaulio rinkose.

Analizuojamos temos ištyrimo lygis: Nagrinėjant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą Shazad, Geiger, Kumas, Taffer bei kiti užsienio autoriai yra atlikę tyrimus, kuriuose nagrinėjama, kaip su veiklos tęstinumo vertinimu susijusi audito kokybė, koks sąryšis tarp veiklos tęstinumo vertinimo ir investuotojų elgesio. Iki šiol mažai nagrinėta, kokių įvykių ar sąlygų, analizuojamų atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, atvejų nustatoma daugiau keičiantis ekonominei pasaulio ar aplinkos situacijai bei vyraujant visuotiniam ateities neapibrėžtumui ekstremalios ekonominės situacijos kontekste.

Darbo naujumas: Šis darbas ir jo tyrimas leis išskirti įvykius ir sąlygas, analizuojamas auditoriams atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, kurių atvejų skaičius susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos kontekste auga vertinant skirtingo dydžio kategorijų įmones ir jų gebėjimą prisitaikyti prie susidariusios situacijos.

Darbo problema: Kaip keičiasi įvykių ar sąlygų, analizuojamų atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, atvejų nustatymas pasaulyje vyraujant ekstremaliai ekonominei situacijai bei neapibrėžtumui?

Darbo tikslas: Išskirti dėl susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos dažniausiai pasireiškusių įvykius ir sąlygas, analizuojamus auditoriams atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, bei nustatyti įmonių dydžio kategoriją, kuriai analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų skaičius išaugo labiausiai ir buvo sudėtingiausia prisitaikyti prie susidariusios situacijos.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti mokslinėje literatūroje pateikiamą įmonių veiklos tęstinumo vertinimo koncepciją ir reikšmę visuomenei.
2. Atlikus ekspertinį interviu, išskirti, kaip dėl COVID-19 viruso plitimo susidariusi ekstremali ekonominė situacija paveikė skirtingo dydžių kategorijų įmones.
3. Atlikus atestuotų auditorių bei auditorių asistentų apklausą, išskirti įmonių veiklos tęstinumo vertinimuose analizuojamus įvykius ir sąlygas, dažniausiai pasikartojusius skirtingo dydžio įmonėms.

4. Remiantis atlikta apklausa ir ekspertų interviu, identifikuoti analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų skaičiaus kitimo tendencijas ir įmonių prisitaikymą prie susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos.

Darbo metodai: Nagrinėjant bei išskiriant įmonių veiklos tęstinumo vertinimui kylančius iššūkius atliekama mokslinės literatūros analizė bei sintezė. Siekiant išskirti ekstremalios ekonominės situacijos kontekste dažniausiai pasikartojančius įvykius ar sąlygas, nagrinėjamus atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimus, bei nustatyti, kaip veikiamos skirtingo dydžio kategorijų įmonės, atliekamas empirinis tyrimas, susidedantis iš ekspertinio interviu bei anketinės apklausos. Naudojantis anketine apklausa atliekamas kokybinis tyrimas, kurio metu apklausiami auditorių, suinteresuotų atliekamų vertinimų teisingumu, nuomonė. Apklausiami Lietuvos Auditorių Rūmų sąrašuose įrašyti auditoriaus licenciją turintys asmenys bei jų asistentai, kurie tiesiogiai susiję su įmonių veiklos tęstinumo vertinimo atskleidimo audito išvadose aspektu.

Darbo struktūra: Darbo įvadinėje dalyje trumpai aprašomas nagrinėjamosios temos aktualumas, iškeliamas darbo tikslas bei uždaviniai. Darbo pirmojoje dalyje atliekama mokslinės literatūros teorinė analizė, kurioje nagrinėjamos skirtingų autorių pateikiamos įmonių veiklos tęstinumo vertinimo sampratos bei koncepcijos, vertinimui kylantys sunkumai bei palyginamos įmonės, kurios buvo paveiktos 2008-ųjų metų globalios finansinės krizės metu bei įmonės, kurios buvo paveiktos 2020-ųjų metų krizės metu. Antrojoje darbo dalyje pateikiama atliekamo tyrimo, kuriuo siekiama išskirti ekstremalios ekonominės situacijos kontekste dažniausiai pasireiškiančius įvykius ir sąlygas, analizuojamus auditoriams atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, bei nustatyti įmonių dydžio kategoriją, kuriai analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų skaičius išaugo labiausiai ir buvo sudėtingiausia prisitaikyti prie susidariusios situacijos, metodologija. Trečiojoje dalyje pateikiami bei apibendrinami atliktojo tyrimo rezultatai. Tyrimas parodo, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste daugėja mažoms įmonėms nustatomų įvykių ar sąlygų, analizuojamų atliekant veiklos tęstinumo vertinimą. Mažoms įmonėms ekstremalios ekonominės situacijos metu sunkiau prisitaikyti prie susidariusių sąlygų, nei didesnėms įmonėms.

1. ĮMONIŲ VEIKLOS TĖSTINUMO VERTINIMO KONCEPCIJA

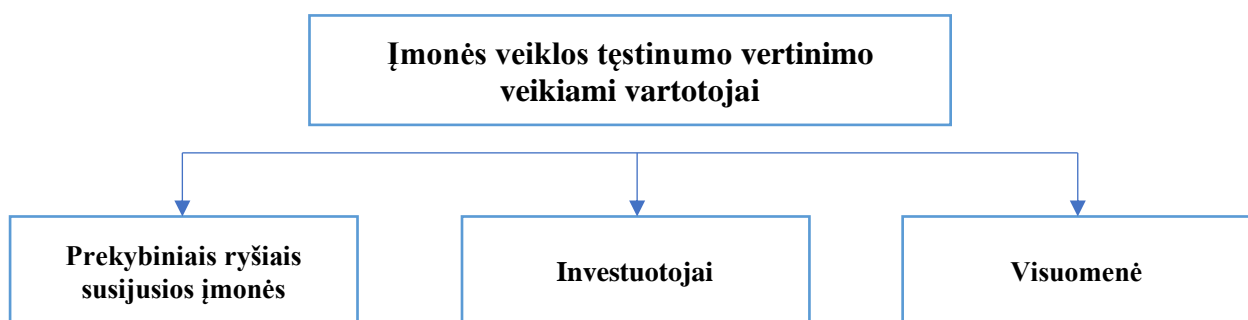
1.1. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo reikšmė visuomenei bei audituojamoms įmonėms

Įmonių veiklos tęstinumo vertinimas, kuris įvardinamas auditorių išvadose esant neapibrėžtiems būsimųjų laikotarpių tikėtiniems įvykiams paprastai yra atskleidžiamas sąlyginėse išvadose. Visuomenė bei finansinių ataskaitų vartotojai taip supažindinami su įvykiais, kurie vienaip ar kitaip gali paveikti įmonės veiklą bei jos tęstinumą. Paprastai, kaip minima 1-ojo VAS metodiniuose nurodymuose (2010), įmonės veiklos tęstinumas domina pirkėjus bei tiekėjus, kurie susiję ilgalaikiais partnerystės ryšiais su audituojamomis įmonėmis arba kurių veikla priklauso nuo šių įmonių. Tai reiškia, jog užtikrinimas dėl įmonės veiklos tęstinumo yra svarbus įmonėms, kurios su nagrinėjamomis įmonėmis turi prekybinių ryšių bei kurių negalėjimas tęsti veiklos tiesiogiai paveiktų įmones dėl tiekiamų išteklių ar prekių pardavimo. Įmonės negalėjimas tęsti veiklos ar bankrotas brangiai kainuoja ne tik įmonės savininkams, tačiau ir investuotojams bei visuomenei ar bendruomenės ekonominiam gyvybingumui (Carter, Van Auken, 2006), todėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimas auditoriaus išvadoje vaidina reikšmingą vaidmenį susijusių šalių informavime.

Nagrinėjant informacijos dėl įmonių veiklos tęstinumo vertinimo poveikį bei reikšmę skirtingoms vartotojų grupėms galima išskirti tris reikšmingiausias šios informacijos veikiamas grupes, jos pateikiamos 1 pav.

1 paveikslas

Įmonės veiklos tęstinumo veikiamos vartotojų grupės

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Battiston, *et al.* (2007), Chen, Church (1996), Muñoz-Izquierdo, *et al.* (2019), Geiger, Kumas (2018), Carter, Van Auken (2006).

Šios trys grupės pagal informacijos poveikio reikšmingumo lygį skiriamos todėl, jog informacija dėl įmonės veiklos tęstinumo galimybės jas veiks skirtingai, priklausomai nuo ryšių, kuriais jos yra susijusios su įmone. Prekybiniais ryšiais su įmone susijusios pirkėjų bei tiekėjų

kompanijos įmonės veiklos žlugimo atveju būtų veikiamos per nutrūkusią pirkimo ar tiekimo grandinę (Battiston, *et al.*, 2007). Abiem atvejais įmonės negalėjimas tęsti savo veiklos prekybos ryšiais susijusioms įmonėms galėtų atsiliiepti per galimų žlugusios įmonės prisiimtų įsipareigojimų ar turimų skolų nevykdymą (Battiston, *et al.*, 2007). Tiekimo prekybos ryšiais su veiklos negalinčia tęsti įmone susijusioms kompanijoms įmonės veiklos žlugimas tai pat atsiliieptų per pajamų sumažėjimą (ypač tokiu atveju, jei žlugusi įmonė buvo pagrindinė įmonės pirkėja), o pirkimo prekybos ryšiais su veiklos negalinčia tęsti įmone susijusioms kompanijoms įmonės veiklos žlugimas atsiliieptų per atsargų trūkumą. Įmonės negalėjimas tęsti savos veiklos arba bankroto atvejis lemtų ne tik susijusių įmonių mokėjimų sutrikdymą, tačiau ir laikiną sutrikimą gamybos grandinėje susijusioms įmonėms (Battiston, *et al.*, 2007). Nepaisant to, vienos įmonės veiklos žlugimas gali reikšmingai neigiamai paveikti ir su ja susijusių įmonių veiklas arba sukelti susijusių įmonių bankrotų laviną (Battiston, *et al.*, 2007; Helwedeg, 2010). Apibendrinant galima teigti, jog tiekimo ryšiais susijusiai įmonei poveikis būtų reikšmingesnis, kadangi rinkoje sudėtingiau rasti įmonę, kuriai būtų galima pateikti savo gaminamų prekių ar tiekiamų paslaugų pasiūlą, nei įmonę, kuriai būtų galima pareikšti didesnę prekių ar paslaugų paklausą.

Skirtingi autoriai įmonės veiklos tęstinumo vertinimo reikšmę investuotojams vertina gana panašiai. Autoriai Shahzad *et al.* (2018) teigia, jog auditorių vaidmuo vertinant įmonių veiklos tęstinumą yra svarbus investuotojams, kurie siekia priimti pagrįstus sprendimus, taip pat siekiant didinti pasitikėjimą tarp įmonės esamų bei potencialių investuotojų. Šiam teiginiui pritaria ir Chen bei Church (1996) papildydami, jog rinkos dalyviai yra suinteresuoti auditorių atliekamais įmonių veiklos tęstinumo vertinimais atsižvelgiant į didėjančias įmonių bankroto galimybes. Taip pat išskiriama, jog nors auditoriai ir nėra atsakingi už įmonių bankrutavimo galimybių numatymą (Chen, Church, 1996; 570 TAS, 2015), investuotojai tikisi, jog auditoriai savo išvadose pateiks perspėjimą apie galimas neapibrėžtas situacijas ar artėjančias finansines nesėkmes įmonėms. Autoriai Geiger ir Kumas (2018) teigia, jog modifikuota auditoriaus išvada dėl įmonės veiklos tęstinumo gali būti laikoma patikimu įspėjimu investuotojams dėl bendrovės finansinės būklės prastėjimo. Atlikti tyrimai rodo, jog sąlyginės auditoriaus išvados paskelbimas dėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimo gali padidinti investuotojų požiūrį į įmonės finansinės nesėkmės ar bankroto tikimybę, kitaip tariant, jei įmonė susidurtų su finansine nesėkme ar bankrotu, netikėtumo lygis būtų mažesnis auditoriams paskelbus sąlyginę nuomonę, nei besąlyginę (Chen, Church, 1996). Išorės auditoriaus pateikiama išvada įspėja visuomenę bei investuotojus dėl įmonės veiklos žlugimo tikimybės, kadangi joje pateikiama informacija apie bet kokią reikšmingą neapibrėžtumą, susijusį su įvykiais, kurie gali lemti įmonės verslo nevykdymo priežastis (Muñoz-Izquierdo, *et al.*, 2019). Taigi, galima teigti, jog auditoriaus nuomonės pateikimas dėl įmonės veiklos tęstinumo gali sumažinti investuotojams netikėtumą, susijusį su įmonės bankroto tikimybe.

Kadangi investuotojai yra suinteresuoti už savo investuotas lėšas gauti grąžą ar bent jau išlaikyti pastovią investicijos vertę, neigiamas įmonės veiklos tęstinumo vertinimas gali paskatinti juos siekti atsiimti savo investuotas lėšas. Tą patvirtina ir autorių Ianniello ir Galloppo (2015) bei Geiger ir Kumas (2018) atlikti tyrimai, kurie rodo, jog auditoriaus išvadoje pateikiamos įžvalgos dėl neigiamos ar neapibrėžtos įmonės veiklos tęstinumo galimybės neigiamai veikia įmonių akcijų kainas. Pastebima, jog modifikuotos auditoriaus išvados paskelbimas dėl įmonės veiklos tęstinumo neapibrėžtumo lemia padidėjusį aktyvumą akcijų rinkose, kurį sukelia padidėjęs investuotojų aktyvumas parduodant savo turimas įmonių akcijas (Geiger, Kumas, 2018). Modifikuotos išvados paskelbimas dėl įmonės veiklos tęstinumo ne tik įspėja investuotojus dėl įmonės finansinės būklės prastėjimo, tačiau ir suteikia akcijų rinkai vertingos informacijos, tad tokį investuotojų elgesį galima laikyti natūralia investuotojų reakcija į galimą turimos investicijos kainos kritimą (Geiger, Kumas, 2018, Ianniello, Galloppo, 2015). Taigi, galima teigti, jog auditoriaus išvados paskelbimas, kurioje įtraukta modifikuota išvados pastraipa su įmonės veiklos tęstinumo vertinimo neapibrėžtumu, gali neigiamai veikti akcijų rinką bei investuotojų sprendimus investuoti lėšas į vertinamas įmones.

Kiti tyrimai parodė, jog akcijų rinka į modifikuotą auditoriaus išvadą dėl įmonės veiklos tęstinumo galimybės gali reaguoti nepakankamai racionaliai bei neišnaudoti kainų įmonių akcijų kitimo laikotarpyje po veiklos tęstinumo nuomonės paskelbimo. Autoriai Taffler, Lu ir Kausar (2004) teigia, jog vis daugiau atliekamų tyrimų rodo, kad vertybinių popierių biržai įsisavinti blogas rinkos naujienas trunka kur kas ilgiau nei įsisavinant gerąsias. Nagrinėtas nedviprasmiškas blogų naujienų apie įmonę paskelbimo modifikuota pastraipa apie įmonės veiklos tęstinumą audito ataskaitoje atvejis Jungtinėje Karalystėje parodė, jog paskelbus tokio tipo išvadą apie įmonę, jos akcijų kaina per visą vienerių metų laikotarpį po neigiamos informacijos paskelbimo krenta nuo 28% iki 35%, atsižvelgiant į pasirinktą atskaitos tašką – tai reikšmingai neigiama rinkos reakcija į žinių paskelbimą (Taffler, Lu, Kausar, A., 2004). Tačiau tokia rinkos reakcija yra laikoma nepakankama bei neracionalia, kadangi iš rinkos investuotojų tikimasi, jog jie savas investuotas lėšas perkels į tikėtiną teigiamą grąžą generuojančias įmones. Šią nuomonės pateikimo bei rinkos reakcijos į įmonės vertę sąveiką toliau nagrinėjo ir autoriai Ogneva bei Sabramanyam (2007), tyrę analogiškus atvejus JAV bei Australijos akcijų rinkose. Skirtingai nei ankstesnio tyrimo metu, tiriant panašius atvejus JAV bei Australijoje nebuvo nustatyta, jog rinka nepakankamai ar neracionaliai reaguoja į paskelbtas auditorių išvadas dėl įmonių veiklos tęstinumo neapibrėžtumo – nepastebima akcijų kainų kritimo anomalija susijusi su įmonės veiklos tęstinumo nuomone (Ogneva, Sabramanyam, 2007). Autoriai Ogneva bei Sabramanyam (2007) teigia, jog Taffler, Lu ir Kausar (2004) atliktas tyrimas greičiausiai atspindi tik konkrečios šalies rinką ir greičiausiai yra veikiamas specifinių institucinių ypatumų. Panašus tyrimas buvo atliktas ir šiek tiek vėlesniais

metais tačiau tiriant didesnę imtį finansinių ataskaitų su auditoriaus nuomone, kurioje atskleistos auditoriaus abejonės dėl įmonės gebėjimo vykdyti savo veiklą ateinančiais metais (Menon, Williams, 2010). Tyrimo metu buvo pastebėta reikšminga neigiama reakcija į auditoriaus atskleistas abejonas pastraipoje apie įmonės veiklos tęstinumą – buvo pastebėtas reikšmingas finansavimo pritraukimo sulėtėjimas, kas rodo, jog toks nuomonės atskleidimas reikšmingai veikia institucinių bei privačių investuotojų pasitikėjimą įmone (Menon, Williams, 2010).

Vėlesni atlikti tyrimai nagrinėjo skirtingą investuotojų reakciją į nuomonės dėl įmonės veiklos tęstinumo paskelbimą esant skirtingiems teisiniams režimams šalyse (Kausar, *et al.*, 2017). Tyrimas parodė, jog kreditoriams palankaus režimo atveju investuotojai į pateiktą išvadą, nurodančią padidėjusią nuostolių, susijusių su įmonės bankrotu, riziką, reaguoja labiau neigiamai (Jungtinės Karalystės atveju), nei tai daro investuotojai, kuriems palanki bankroto tvarka skolininkams (Jungtinių Amerikos Valstijų atveju) (Kausar, *et al.*, 2017). Šis tyrimas parodo specifinę situaciją, kuomet sąveikauja audito standartai bei instituciniai veiksniai ir jų bendras poveikis daro skirtingą įtaką rinkos reagavimui į auditoriaus išvadą dėl įmonės veiklos tęstinumo neapibrėžtumo.

Nagrinėjant aukščiau minėtus straipsnius galima pastebėti, jog autoriai vis dar nesutaria dėl auditoriaus nuomonės dėl įmonės veiklos tęstinumo paskelbimo informacijos poveikio investuotojams bei rinkos reakcijai, kadangi atlikti tyrimai prieštarauja vieni kitiems. Atsižvelgiant į tai, jog auditoriaus modifikuotos išvados paskelbimas dėl įmonės veiklos tęstinumo neapibrėžtumo perspėja investuotojus dėl įmonei gresiančios nesėkmės ar netgi bankroto atvejo, galima manyti, jog tokios nuomonės paskelbimas įmonę turėtų paveikti per investuotojų nenorą į ją toliau investuoti, tai yra tokiu būdu lemti įmonės akcijų vertės kritimą. Tačiau atsižvelgiant į nagrinėtus atvejus galima daryti bendrą išvadą, jog auditoriaus nuomonės paskelbimas, kuriame išsakomos abejonės dėl įmonės veiklos tęstinumo reikšmingai neigiamai veikia įmonės akcijų kainą rinkoje, net jei ir skirtingų šalių rinkos neigiamas naujienas įsisavina nepakankamai greitai. Taip pat, sąlyginės nuomonės pareiškimas dėl įmonės veiklos tęstinumo reikšmingai neigiamai veikia institucinių bei privačių investuotojų pasitikėjimą įmone, tačiau tuo pačiu sumažina jiems netikėtumą, įmonei susidūrus su bankroto tikimybe.

1.2. Auditorių sprendimų priėmimas dėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimo

Kadangi iš auditoriaus reikalaujama, jog jis įvertintų, ar nėra abejonų dėl kliento įmonės galimybių tęsti veiklą, svarbu nustatyti modelį, kuriuo remiantis auditoriai galėtų tinkamai bei pagrįstai įvertinti įmonės veiklos tęstinumo galimybę (Martens *et al.*, 2008; Tucker, Matsumura, Subramanyam, 2003). Nuo 1980-ųjų metų daugelio tyrimų statistiniai metodai, o populiariausia jų – logistinė regresija, buvo naudojami kaip automatizuota priemonė, kuria vadovaujantis buvo

formuojamos įmonės veiklos tęstinumo nuomonės (Martens *et al.*, 2008). Autorių atliktame tyrime pristatyti sudėtingesni duomenų gavybos metodai, tokie kaip atraminių vektorių technikomis ir taisyklėmis pagrįsti klasifikatoriai bei empiriškai išnagrinėtos vykstančios diskusijos dėl atrankos metodikos (Martens *et al.*, 2008). Tyrimo metu siekta pateikti konkrečias auditoriams skirtas gaires, susijusias su moderniausiu klasifikavimo metodu “AntMiner +”, kuris paverčiamas sprendimų lentele, leidžiančia suteikti gana lengvas ir patogias konsultacijas kasdieninėje audito verslo praktikoje (Martens *et al.*, 2008). Kiti autoriai atlikę kiek kitokios perspektyvos tyrimą nustatė, jog įmonė gali išvengti auditoriaus nuomonės dėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimo pastraipos keisdamas audituojančias kompanijas – tai pasitvirtina tais atvejais, kuomet audito įrodymai turi mažą prognozės tikslumą (Tucker, Matsumura, Subramanyam, 2003).

Atliktas unikalus tyrimas Jungtinės Karalystės rinkoje, kuris tiria, kaip įmonių pasinaudojimas Londono vertybinių popierių biržos reguliavimo spraga, kuri faktiškai leidžia sunkumus patiriančioms įmonėms pasirinkti pranešti apie būsimus veiklos sunkumus testiniame preliminarių rezultatų paskelbimo etape arba šią svarbią informaciją bei jos paskelbimą atidėti ruošiant metinę finansinių rezultatų ataskaitą (Citron, Taffler, Uang, 2008). Iš vadovų tikimasi, jog tokia rinkai reikšminga informacija bus skelbiama ankstesniu etapu, kadangi reikalaujama visą vertybinių popierių biržai bei kainoms reikšmingą informaciją atskleisti kuo anksčiau. Atliktas tyrimas parodė, jog esama reikšmingos rinkos reakcijos į kainą, nepriklausomai nuo to, kada ji paskelbta, tačiau įrodymų, jog rinkos kainų reakciją į ankstyvą atskleidimą yra didesnė nei pavėluotą atskleidimą, nėra (Citron, Taffler, Uang, 2008). Tačiau pastebėtina, jog vėlyvosios informaciją atskleidžiančios įmonės skiriasi nuo ankstyvųjų atskleidėjų tuo, jog jos sulaukia daugiau neigiamų nuomonių dėl įmonės veiklos tęstinumo ir jiems taip pat taikoma silpnesnė rinkos stebėseną, turint omenyje žemesnius analitikus (Citron, Taffler, Uang, 2008). Autoriai kelia išvadą, jog daugelis šalies įmonių vadovų atideda atskleidimą apie įmonės veiklos tęstinumą vėlesnei ataskaitai, o tai rodo, kad tokiose situacijose reguliuotojai negali pasikliauti visuotiniu reikalavimu užtikrinti, jog įmonių vadovybės laikytųsi atitinkamų įtraukimo į biržos sąrašą taisyklių (Citron, Taffler, Uang, 2008). Pastebėtina, jog tokiu atveju auditoriams sukeliama didesnė atsakomybė atlikti savo vaidmenį skatinant įmones neigiamą informaciją apie įmonės veiklą atskleisti laiku.

Tiriant auditorių nuomonės formavimą dėl įmonės veiklos tęstinumo nagrinėta ir tai, kaip auditoriai vertina įmonės vidaus kontrolės trūkumus formuodami nuomonę apie veiklos tęstinumą (Jiang, Rupley, Wu, 2010). Tyrimo metu nustatyta, jog teigiamą ryšį tarp reikšmingų trūkumų atskleidimo ir auditorių polinkio pateikti juos veiklos tęstinumo nuomonėje daugiausia lemia įmonės, kurios atskleidžia reikšmingus įmonės lygio trūkumus, tačiau tik sunkesnių tipų esminiai vidaus kontrolės trūkumai daro įtaką veiklos tęstinumo vertinimui (Jiang, Rupley, Wu, 2010).

Įmonių veiklos tęstinumo nuomonės yra naudingos ne tik nustatant grėšiantį įmonės bankrotą, tačiau ir suteikia aiškinamosios galios numatant bankroto sprendimą. Prognozė, jog įmonė ateinančiais metais sugebės tęsti savo veiklą, tapo svarbiu klausimu, pastūmėjusiu daugelį akademinių studijų bei tyrimų šiuo klausimu per pastaruosius kelis dešimtmečius. Autoriai atlikę tyrimą, nustatė, jog vienas vertingų būdų, kaip nustatyti įmonės veiklos tęstinumo galimybę, gali būti siūlytinas hibridinis metodas, kuris turi geriausią klasifikavimo laipsnį ir mažiausiai pirmojo bei antrojo tipo klaidų, o įmonės intelektinis kapitalas yra itin vertingas numatant veiklos tęstinumą (Yeh, Chi, Lin, 2014).

Autoriai (Ittonen, Tronnes, Wong, 2017) pastebi, jog auditoriai atlikdami įmonių veiklos tęstinumo vertinimą turėtų nustatyti esminę abejonių ribą tam, jog galėtų nustatyti išleidžiamos audito išvados tipą, tačiau audito standartai nenustato esminių abejonių, todėl tai paliekama auditoriaus profesiniam sprendimui. Šiame atliktame tyrime kriterijumi audito ataskaitos informacinei vertei įvertinti naudojama Šenono entropijos iš informacijos teorijos, kuri pateikia numatomo informacijos turinio, susijusios su neapibrėžto įvykio įgyvendinimu, matą (Ittonen, K., Tronnes, Wong, 2017). Tyrime įvertinta kliento bankroto tikimybė pagal autorių pasirinktą imtį, taip pat, naudojantis bankroto tikimybės paskirstymu, apskaičiuojama kiekvienoje bankroto tikimybės vietoje entropija ir buvo nustatyta, jog entropija maksimaliai padidinta esant 0,08 bankroto tikimybei (Ittonen, Tronnes, Wong, 2017).

Nustatyta, jog viena iš globalios finansų krizės pasekmių auditorių įmonės veiklos tęstinumo vertinimui tapo padidėjęs konservatyvumas (Read, Yezegel, 2018). Pasak autorių, pastebėtina tai, jog auditoriai žymiai labiau linkę išleisti veiklos tęstinumo nuomones tiems klientams, kurie vėliau bankrutavo taip pat atlikta analizė parodė, jog krizės nenuoseklumas lėmė ilgalaikius konservatizmo pokyčius priimant sprendimą dėl įmonės veiklos tęstinumo, tai atsispindi nagrinėtose auditorių nuomonėse 2006-2015 metų laikotarpiu (Read, Yezegel, 2018).

Kadangi tarptautiniai apskaitos standartai reikalauja, jog įmonės vadovybė, kaip įmonės finansinės atskaitomybės rengėja, įvertintų bei atskleistų suinteresuotoms šalims savo verslo tęstinumo problemas, mokslinėje literatūroje keliama svarbūs klausimai dėl vadovų sugebėjimo bei noro pateikti patikimus įmonės veiklos tęstinumo vertinimus, atsižvelgiant į vadovybės, kaip finansinės atskaitomybės rengėjų, vaidmenį bei paskatas išvengti atskaitomybės problemų (Bierstaker, DeZoort, 2019). Atlikto tyrimo metu nagrinėta 84 patyrusių vadovų elgsena, susijusi su finansinių ataskaitų rengimu ir nustatyta, jog vadovai dažniau sieks atskleisti informaciją apie įmonės veiklos tęstinumą situacijose, kuomet įmonės finansinės bėdos yra reikšmingos, o jų sprendimo plane pagrindinis dėmesys skiriamas įmonės skoloms bei nuosavybei (Bierstaker, DeZoort, 2019). Tyrimo rezultatai taip pat parodė, jog įmonių vadovai turi platesnes reikšmingų abejonių ribas nei auditoriai, o jų teisingas veiklos tęstinumo standarto suvokimas taip pat turi

įtakos jų sprendimo priėmimui dėl įmonės veiklos tęstinumo klausimo atskleidimo (Bierstaker, DeZoort, 2019). Remiantis tyrimu, galima teigti, jog papildomas nešališkų auditorių vertinimas dėl įmonės veiklos tęstinumo galimybių yra svarbus siekiant atskleisti visuomenei tikrą bei teisingą informaciją susijusią su įmonės patiriamais sunkumais.

Atliktas tyrimas, kuris siekė įvertinti bendrovių išlikimo laiką arba kitaip – galimybes tęsti savo veiklą numatytu laikotarpiu, netampant nemokiais ar bankrutavusiais (Robu, Balan, Jaba, 2012). Autoriai teigia, jog veiklos tęstinumas gali būti išreiškiamas per išgyvenimo laiką iki nemokumo ar bankroto (Robu, Balan, Jaba, 2012). Tyrime naudoti trukmės modeliai, jog būtų galima įvertinti bendrą įmonės būklę bei pranešti apie jos finansinius sunkumus kartu pateikiant ir ekonominius bei finansinius rodiklius (finansinį svertą bei bendrą mokumo koeficientą) (Robu, Balan, Jaba, 2012). Tyrimo analizė detalizuota pagal veiklos sritį bei struktūros koeficientus, o jos rezultatai parodė, jog veiklos sritis ir balanso turto ir įsipareigojimų struktūrinis santykis turi įtakos bendrovių, išgyvenusių Bukarešto vertybinių popierių biržoje, išgyvenimo laikui (Robu, Balan, Jaba, 2012). Tyrimas taip pat parodė, jog net finansavimas, pagrįstas dabartiniais ištekliais, gali būti naudingas įmonei, t. y. žaliavų įsigijimas, taip pat kitos išlaidos, kurių tikslas yra gauti baigtinius produktus arba teikti paslaugas galutiniams vartotojams, reikšmingai prisideda užtikrinant įmonės veiklos tęstinumą (Robu, Balan, Jaba, 2012).

Atliktas tyrimas, kurio metu tirta, ar auditoriai, sprenddami dėl įmonių veiklos tęstinumo, naudoja informaciją, susijusią su turimų klientų skolininkų finansavimu (Abbott, Parker, Peters, 2003). Turimų klientų skolininkų finansavimą sudaro finansavimas po įmonės bankroto, kuris teigiamai susijęs su bankroto atsiradimu (Abbott, Parker, Peters, 2003). Autoriai pastebi, jog auditoriai turimų klientų skolininkų finansavimą laiko lengvinančiu veiksnium, todėl yra mažiau linkę pakeisti tokio tipo finansavimą gaunančių įmonių audito išvadas (Abbott, Parker, Peters, 2003). Taip pat pastebima, jog auditoriai mažiau linkę išduoti modifikuotą nuomonę klientams, gaunantiems tokio tipo finansavimą, lyginant su auditoriais, kurie priima sprendimą, kad finansavimo gavimas yra lengvinantis veiksnys tęstinumui užtikrinti (Abbott, Parker, Peters, 2003).

Pasak kai kurių autorių, auditoriai vaidina svarbų vaidmenį finansų rinkų plėtojime bei viešai kotiruojamų įmonių veiklos skatinime (McGrath *et al.*, 2001), o taip pat ir didina jos esamų bei būsimų investuotojų pasitikėjimą įmone pateikdami jiems savo nepriklausomą nuomonę apie tai ar informacija pateikta įmonės finansinėse ataskaitose teisingai atspindi įmonės finansinę būklę (Shahzad *et al.*, 2018). Kadangi investuotojai savo sprendimus vykdo vadovaudamiesi auditorių patvirtintomis finansinėmis ataskaitomis, itin svarbi yra atliekamo audito kokybė, todėl reguliavimo institucijos ne pirmus metus visame pasaulyje siekia pagerinti auditorių atliekamų auditų kokybę. Siekiant išnagrinėti, kaip finansinės rinkos situacija veikia atliekamų auditų

kokybę, buvo atliktas tyrimas, kurio metu vertinta, ar pasaulyje vyraujantis sunkmetis nesuprastino atliekamų auditų kokybės (Shahzad *et al.*, 2018). Tyrimo objektu tapo 2003-2009 metų atlikti įmonių finansinių ataskaitų auditai, ir rezultatai tvirtais įrodymais parodė, jog globalios finansų krizės laikotarpiu JAV įmonių finansinių auditų kokybė išaugo (Shahzad *et al.*, 2018). Tai galima sieti su padidėjusia auditorių atsakomybe neapibrėžtumo metu atskleisti kuo teisingesnę su įmone susijusią informaciją ir siekiu įmonių finansinėse ataskaitose atvaizuoti kuo tikresnį įmonių vaizdą. Panašaus pobūdžio tyrimas atliktas ir atsižvelgus į tai, jog globalinė finansų krizė, neapibrėžtumas bei ekonominė padėtis rinkose ne tik apsunkino auditorių darbą dėl didėjančių profesinių iššūkių atliekant finansinių ataskaitų teisingumo bei tolimesnio įmonių veiklos tęstinumo vertinimus, tačiau ir sukėlė reikšmingą pajamų sumažėjimą (Chen, Krishan, Yu, 2018). Tai lėmė audito kompanijų klientų siekis krizės metu auditus pirkti kuo mažesne kaina dėl krizinio laikotarpio poveikio jų verslui. Dėl šios priežasties buvo pradėta baimintis, jog mažesnė audito paslaugų kaina numuš auditorių motyvaciją kuo kokybiškiau atlikti savo darbą, visuomenėje kilo nepasitikėjimas auditorių pateikiama informacija apie jų audituojamas įmones (Chen, Krishan, Yu, 2018). Autorių (Chen, Krishan, Yu, 2018) atliktas tyrimas parodė, jog nebuvo pastebėta esminio skirtumo tarp auditų įmonėms, kurios audito paslaugas pirkė mažesnėmis kainomis globalios finansinės krizės metu bei įmonėms, kurios nekeitė kainos, mokamos už audito paslaugas bei buvo pastebėta, jog audito paslaugų įkainis nedidina tikimybės dėl įmonės veiklos tęstinumo nuomonės paskelbimo, t. y. nustatyta, jog nepaisant auditoriams kylančių iššūkių, audito kokybė vis tiek išlieka esminiu prioritetu reiškiant nuomonę apie finansines ataskaitas.

Nagrinėjamas ryšys, ar auditoriaus paskatos turi įtakos sprendimui dėl įmonės veiklos tęstinumo, daugiau dėmesio skiriant ne tik kliento finansinei būklei bei perspektyvoms, tačiau atsižvelgiant ir į auditoriaus bei kliento santykių trukmę, naujausius auditoriaus teisinius ginčus, kliento keliamus nuostolius bei ankstesnių atskleistų įrodymų, rodančių, jog įmonės veiklos tęstinumui galimi sunkumai, buvimą (Louwers, 1998). Tyrimu siekta nustatyti skatinamuosius veiksnius, kurie gali daryti įtaką auditoriaus sprendimui atskleisti neapibrėžtumą dėl kliento veiklos tęstinumo. Rezultatai rodo, jog vertindami įmonės veiklos tęstinumą ir skelbdami savo nuomonę šiuo klausimu auditoriai labiau linkę atsižvelgti bei sutelkti dėmesį į kliento finansinius rezultatus ir jo finansinę būklę, o ne į kitus veiksnius, susijusius su bylinėjimusi su klientais ar pajamų praradimu dėl kliento kaltės (Louwers, 1998).

Audito rinkos tyrinėtojai bei stebėtojai seniai kelia klausimą, ar išvados dėl įmonės veiklos tęstinumo paskelbimas finansinius sunkumus patiriančioms įmonėms apsaugo auditorius nuo galimų bylinėjimosi procesų. Empiriniai tyrimai naudojant JAV duomenis, parodė, jog priešingai nei numato profesiniai standartai situacijoms, kuriose vyrauja neapibrėžtumas formuojant nuomonę dėl įmonės veiklos tęstinumo, auditoriai yra linkę naudotis „atsakomybės atsisakymo“

ataskaita veiklos tęstinumo vertinimo kontekste, taip siekdami parodyti daugiau ekstremalių klientų įmonės problemų (Lam, Mensah, 2006). Atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog net ir esant nedidelėms bylinėjimosi rizikos aplinkybėms, Honkongo rinkoje auditoriai vis dar naudojami „atsakomybės atsisakymo“ ataskaitomis siekdami parodyti ekstremalias kliento įmonės finansines problemas (Lam, Mensah, 2006). Autoriai teigia, jog tai parodo, jog nebūtina palaikyti didelę bylinėjimosi riziką keliančią aplinką, jog būtų atliekami aukštos kokybės auditai (Lam, Mensah, 2006). Kiti autoriai (Kaplan, Williams, 2013) teigia, jog atsiranda endogeniškumo problema, kadangi bylinėjimosi rizika turi įtakos auditorių nuomonės dėl veiklos tęstinumo sprendimui, o šis sprendimas daro įtaką auditorių bylinėjimosi rizikai. Atlikto tyrimo rezultatai rodo, jog auditoriams priskiriant ieškinius paskelbus išvadą dėl įmonės veiklos tęstinumo, sumažėja didelių finansinių ieškinių tikimybė. (Kaplan, Williams, 2013).

Kiti autoriai nagrinėdami auditorių elgseną siejamą su didesnės rizikos bylinėjimosi aplinka kelia klausimą, ar atsisakymas pareikšti nuomonę apie įmonės finansinę būklę parodo didesnę audito kokybę bei profesionalumą (LaSalle, 2006). Tyrimo autorius teigia, jog tokiose situacijose atsidūrę auditoriai tiesiog nenori rizikuoti sumažinti savo reputacijos sutikdami pateikti nuomonę klientams, kurie, tikėtina, patys neišvengtų finansinių bėdų, su kuriomis susiduria (LaSalle, 2006). Taip pat tyrimo rezultatai parodo, jog tuo metu, kai esamo auditoriaus kliento vertė mažėja dėl kliento patiriamų sunkumų savarankiškai išlikti, auditoriai turi mažiau paskatų patirti papildomas išlaidas, kad surinktų pakankamą kiekį kompetetingų įrodymų, reikalingų besąlyginei nuomonei pagrįsti (LaSalle, 2006).

Atliktas tyrimas, kuris nagrinėjo, ar neatskleista informacija daro įtaką tikimybei, jog įmonės gaus auditorių išvadas su įmonės veiklos tęstinumo atskleidimu (Chen, Marting, Wang, 2013). Autorių teigimu, ankstesniuose tyrimuose užfiksuota reikšminga neigiama rinkos reakcija į veiklos tęstinumo nuomonės skelbimą, turint omenyje, jog tokios nuomonės skelbimas perteikia blogas naujienas investuotojams, todėl autoriai prognozuoja, jog siekiant sumažinti bylinėjimosi riziką, įmonių vadovai turi paskatų vengti nuomonių dėl įmonės veiklos tęstinumo atskleidimo ir dėl šios priežasties gali daryti spaudimą auditoriams atskleisti aiškia nuomonę (Chen, Marting, Wang, 2013). Atliktas tyrimas rodo, kad tikimybė sulaukti nuomonės dėl įmonės veiklos tęstinumo neigiamai susijusi su viešai neatskleista informacija, o tolimesnė analizė rodo, jog neigiamas ryšys akivaizdesnis įmonėms, kurios yra reikšmingos auditoriams, tačiau mažiau reikšmingos rinkoje, taip pat, kai auditoriams kyla susirūpinimas dėl bylinėjimosi atvejų ir reputacijos praradimo bei audito komitetai yra labiau nepriklausomi (Chen, Marting, Wang, 2013). Pabrėžtina, jog neigiamas ryšys tarp nuomonės apie tęstinę veiklą ir viešai neatskleidžiamą informaciją yra reikšmingai susilpnėjęs po SOX (Chen, Marting, Wang, 2013).

Kaip vienas didesnių iššūkių auditoriams literatūroje išskiriamas veiklos tęstinumo reglamentavimo atnaujinimas 2015-aisiais metais. Autoriai (George-Silviu, Melinda-Timea, 2015), atliko tyrimą, kuriuo siekė nustatyti visuomenės bei auditorių požiūrį į naujus pasiūlymus dėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimo, kurie pateikti po to, kai keli skandalai, susiję su veiklos tęstinumo audito vertinimo išvadose sumažino vartotojų pasitikėjimą auditorių nuomonėmis. Nors tyrimo metu buvo pastebėta abejonių, dėl to ar naujasis vertinimas vartotojams duos daugiau naudos, vis dėl to prieita bendros išvados, jog finansinių ataskaitų informacijos vartotojai džiaugiasi standarto pakeitimais ir nauju peržiūros procesu bei jų pasiūlymai turėtų turėti teigiamą poveikį audito ataskaitoms po jų galutinės peržiūros (George-Silviu, Melinda-Timea, 2015).

Veiklos tęstinumo nuomonės skelbimas iš auditorių pusės nagrinėtas ir neseniai susikūrusių įmonių, arba kitaip – startuolių, aspektu. Atliktas tyrimas, kurio metu buvo nagrinėta, kas padidina auditorių išvadų dėl įmonės veiklos tęstinumo pokyčių tikimybę bei kas turi įtakos audito kainai jaunesnių įmonių atžvilgiu (Foster, Shastri, 2016). Atlikta analizė parodė, jog jaunesnių įmonių turto dydis, neigiamas nuosavas kapitalas ir ankstesnių metų veiklos tęstinumo modifikacijos auditorių nuomonėse turi tiesioginės įtakos auditorių įmonės veiklos tęstinumo vertinimui, tad vadovai, vertindami savo įmonių būklę turėtų sutelkti didelį dėmesį bei atsižvelgti į šiuos aspektus (Foster, Shastri, 2016). Tyrimo rezultatai taip pat parodė, jog audito įmonės dydis neturėjo poveikio nuomonės dėl įmonės veiklos tęstinumo paskelbimui, tačiau didžiojo ketverto audito kompanijos atlikdamos auditus reikalauja žymiai didesnių mokesčių už suteikiamas paslaugas, nei kiti auditoriai (Foster, Shastri, 2016).

Kadangi viena esminių auditoriaus atsakomybių atliekant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą bei atskleidžiant apie tai savo susidarytą pagrįstą nuomonę auditoriaus išvadoje yra tam tikra prasme visuomenės įspėjimas dėl galimų įmonės patiriamų sunkumų, verta panagrinėti rinkos reakciją į paskelbiamą auditoriaus nuomonę su pastraipa apie įmonės veiklos tęstinumą. Autoriai atliko tyrimą, kuris nagrinėjo rinkos reakciją į netikėtumus susijusius su įmonės pajamomis pirmą kartą, kuomet auditoriai skelbia išvadą apie įmonę su veiklos tęstinumo pastraipa (Dong, Robinson, Robinson, 2015). Rezultatai parodė, jog tokios nuomonės paskelbimas lemia reikšmingą rinkos reakciją į įmonę bei įmonės pajamų koeficientų reagavimo sumažėjimą pirmaisiais ketvirčiais po nuomonės paskelbimo ir ilgalaikį nuosmukį pirmuosius keturis ketvirčius (Dong, Robinson, Robinson, 2015). Autoriai taip pat pastebi, jog tokį rezultatą daugiausia lemia reikšminga reakcija įmonėms, kurioms veiklos tęstinumo nuomonės paskelbimas yra netikėtas (Dong, Robinson, Robinson, 2015). Šis tyrimas suteikia svarių įrodymų, jog nuomonės apie įmonės veiklos tęstinumą paskelbimas reikšmingai veikia įmonės uždarbimo kainodarą (Dong, Robinson, Robinson, 2015).

Literatūroje teigiama, jog per paskutinįjį 20-ojo amžiaus dešimtmetį audito profesijos atstovai sulaukė nemažo kiekio kaltinimų bei kritikos dėl to, jog nesugebėjo tinkamai paruošti bei įspėti trečiųjų šalių dėl klientui grėšiančių organizacinių nesėkmių (Arnold, *el al.*, 2001). Buvo nagrinėta daug galimų priežasčių, dėl kurių auditoriai nepateikė nuomonių, atspindinčių klientų organizacijos galimybių tęsti veiklą, pradedant tiesiog prasto sprendimo priežastimi, baigiant patiriamu spaudimu iš klientų pusės dėl besąlyginės nuomonės pareiškimo (Arnold, *el al.*, 2001). Autoriai teigia, jog netikrumą sprendimų priėmimo procese gali apsunkinti santykinai žemas žinių lygis, dėl kurio auditoriaus galutinis sprendimas tampa jautresnis socialiniam bei politiniam sprendimui (Arnold, *el al.*, 2001). Autoriai taip pat palygina politiškai jautrios aplinkos bei auditorių taikytą požiūrį, susijusį su verslo tęstinumu, su aplinka bei metodu, kurį taiko nemokumo specialistai, sprenddami įmonės, patiriančias finansinius sunkumus (Arnold, *el al.*, 2001). Teigiama, jog daugiametės studijos kuriant ir naudojant kompiuterinį sprendimo dėl nemokumo proceso modelį yra naudojamos kaip pagrindas suprasti nemokumo specialistų taikomą požiūrį ir nors problemų, su kuriomis susiduriama priimant sprendimus dėl įmonės veiklos tęstinumo ir bankroto praktikos yra labai panašus, pastebimi ryškūs aplinkos skirtumai ir pastebimi įrodymai ir sprendimo priėmimų procesai, kuriuos naudoja dvi ekspertų grupės (Arnold, *el al.*, 2001). Autoriai teigia, jog nors ir į standartus orientuotas požiūris gali būti įgyvendinamas artimiausiu metu, neišsprendžiamas nei problemos politinis pobūdis, nei žemas kompetencijos lygis, palyginti su nemokumo specialistų praktika, kurią auditoriai, atrodo, naudoja tęstinumo sprendimams (Arnold, *el al.*, 2001). Minima, jog norint išspręsti straipsnyje nagrinėtas problemas, reikėtų skatinti profesinį auditorių nepriklausomumą (Arnold, *el al.*, 2001).

Nagrinėjant aukščiau pateiktas tyrinėtojų išvalgas galima pastebėti, jog tiek įmonių vadovai, tiek auditoriai yra smarkiau linkę atskleisti reikšmingai įmonės veiklos tęstinumą galinčius paveikti įvykius ar sąlygas. Kadangi įmonės veiklos tęstinumas yra rinkai reikšminga informacija, iš vadovų tikimasi, jog neigiamą informaciją dėl įmonės veiklos tęstinumo jie paskelbs anksčiau, tačiau tyrinėjus rinkos reakciją, nustatyta, jog ji yra didesnė nei reakcija į vėlesnį atskleidimą. Vyraujantis neapibrėžtumas bei ekonominė padėtis rinkose ne tik apsunkina auditorių darbą, siekiant teisingai įvertinti įmonių veiklos tęstinumo galimybes, tačiau ir ilgalaikėje perspektyvoje padidina auditorių konservatyvumą atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimus – tai parodo praėjusi globali finansų krizė. Pabrėžtina, jog auditoriai nenori rizikuoti bei neigiamai paveikti savo reputacijos pareikšdami besąlyginę nuomonę klientams, kurie tikėtina ateityje neišvengs finansinių bėgų, su kuriomis negebės susitvarkyti ir tai potencialiai keltų įmonės veiklos tęstinumo riziką.

1.3. Modifikuotų audito išvadų rengimo vyraujant neapibrėžtumui tendencijos

Auditorių prievolė įvertinti įmonės veiklos tęstinumą kelia nemažai iššūkių ir esant įprastinėms ekonomikos sąlygoms, kadangi auditoriai susiduria su tam tikrais jau nagrinėtais veiksniais, tokiais kaip įmonių vengimas pateikti išsamią informaciją, reikalingą vertinimui arba tam tikros informacijos slėpimas, kokybės reikalavimai, bylinėjimosi rizika ir pan. Tačiau visai kitokia rizika atliekamiems vertinimams kyla esant ekonomikos neapibrėžtumo sąlygoms, kuomet ne tik auditoriai negali užtikrinti bei numatyti įmonės ateities situacijos vyraujančiomis sąlygomis, tačiau ir pati įmonės vadovybė susiduria su veiklos tęstinumo vertinimo sunkumais. Didesnis dėmesys į įmonių veiklos tęstinumo vertinimą audito metu atkreiptas po pasaulį paveikusios globalios finansinės krizės – mokslininkai ėmėsi plačiau nagrinėti, kokią įtaką krizė sukėlė atliekamam auditorių darbui.

Vienas iš atliktų tyrimų nagrinėja auditorių reakciją į pasaulyje vykusią finansų krizę bei pokyčius įmonių veiklos tęstinumo vertinimams (Xu *et al.*, 2011). Tyrimo metu buvo pastebėta, jog globali finansinė krizė ir apskritai neaiški ekonominė aplinka bei ateitis auditoriaus profesijai taip pat sukėlė papildomų iššūkių bei netikrumo (Xu *et al.*, 2011). Pasaulinė finansų krizė sulėtino ekonomikos augimą, paveikė akcijų bei kredito rinkas ir padidino verslo riziką, o tiek, kiek dėl padidėjusios rizikos padidėja neapibrėžtumas dėl įmonės galimybės tęsti savo veiklą turėtų atsispindėti atskleidžiant informaciją apie įmonę leidžiamose audito ataskaitose (Xu *et al.*, 2011). JAV audito ataskaitų apžvalgoje nustatyta, jog dėl rinkos neapibrėžtumo modifikuotų ataskaitų, susijusių su veiklos tęstinumo prielaida, skaičius nuo 2003-ųjų metų 14% rodiklio išaugo iki 21% 2008-aisiais metais (Cheffers *et al.*, 2010). Atlikta ataskaitų analizė parodė, jog auditoriams susirūpinimą daugiausia kėlė veiklos nuotoliai, apyvartinio kapitalo nepakankamumas bei nepaskirstytojo pelno deficitas ir trumpa įmonės veiklos istorija arba padidėjusi konkurentų grėsmė (Cheffers *et al.*, 2010). Atliktas panašaus pobūdžio tyrimas Australijos rinkose tikintis panašių rezultatų, nors pabrėžiama, jog Australijos ekonomika nepatyrė tokių didelių nuostolių kaip JAV rinka (Xu *et al.*, 2011). Tyrimo, kurio metu buvo nagrinėtos 2005-2009 metais išleistos audito išvados, rezultatai parodė, jog padidėjus įmonių sunkumams per 2008-uosius bei 2009-uosius metus, įmonių dalis, kuriai nebuvo išleista auditoriaus išvada su pastraipa apie įmonės veiklos tęstinumą sumažėjo nuo 41% iki 24% (Xu *et al.*, 2011). Taip pat nustatyta, jog išvadų su pastraipa dėl įmonės veiklos tęstinumo pateikimas išaugo įmonėms, kurios žlugo kitais metais po ataskaitos paskelbimo – norma padidėjo nuo 12% 2006-aisiais metais iki 18% 2008-aisiais metais (Xu *et al.*, 2011). Remiantis atliktų tyrimų rezultatais galima matyti ne tik ryškia augimo tendenciją tokio pobūdžio išvadų leidime, tačiau ir galima daryti išvadą, jog padidėjo įmonių, susiduriančių su veiklos sunkumais, skaičius.

Mokslinėje literatūroje pastebima nuomonių, kurios išsako mintį, jog viena iš priežasčių, lėmusių pasaulinę finansų krizę galėjo būti prastos kokybės auditas ir keliama nepakankamo dėmesio apskaitos tyrimams problematika (Hopwood, 2009). Reaguojant į šį teiginį buvo atliktas vėlesnis tyrimas, siekęs palyginti įmonės veiklos tęstinumo išvadų tikslumą iki globalios finansinės krizės (2005-2006 metais), per krizę (2007-2008 metais) ir po jos (2009-2010 metais) (Sanoran, 2018). Tyrimo rezultatai parodė, jog klaidingas vertinimas mažiau būdingas toms finansinėms ataskaitoms, kurios buvo išleistos pasaulinės finansų krizės laikotarpiu, tačiau nesiskiria laikotarpyje po krizės, lyginant su laikotarpiu iki jos (Sanoran, 2018). Taip pat atliktos analizės rezultatai parodė, jog laikotarpiu po krizės ne didžiojo ketverto įmonių auditoriai vertindami įmonių veiklos tęstinumą tapo konservatyvesni lyginant juos su didžiojo ketverto įmonių auditoriais (Sanoran, 2018).

Plačiau nagrinėjant globalios finansų krizės poveikį atliktas tyrimas, kuriame nagrinėta, kaip finansų krizė paveikė norminius santykius pasaulinėje audito arenoje (Humphrey, Loft, Woods, 2009). Šiuo tyrimu analizuotos pagrindinės politikos iniciatyvos bei diskusijos, taip pat institucijų sąveika tarp Tarptautinės buhalterijų federacijos, tarptautinio reguliavimo institucijų bei didžiųjų audito įmonių (Humphrey, Loft, Woods, 2009). Tyrimo metu pastebima suaktyvėjusi reguliuojančiųjų institucijų reakcija į krizę ir besikeičianti konkurencinė įtaka tarp pagrindinių reguliavimo bei profesionalų dalyvių pasaulinėje audito arenoje, taip pat pastebimas akcentuojamas poreikis, jog audito įmonių atstovai jautriai reaguotų į besivystančią pasaulinę finansų struktūrą ir galimą jo poveikį skirtinguose nacionaliniuose ir tarptautiniuose kontekstuose (Humphrey, Loft, Woods, 2009). Tyrimo metu nustatytas kai kurių reguliavimo ataskaitos atskleidimas, jog krizės metu audito profesijai kyla nemažai grėsmių susijusių su tuo, jog auditas galimai parranda savo aktualumą bei geriausiai veikia stabiliais finansiniais laikais – tai grindžiama kritinio vertinimo bei patirties trūkumu (Humphrey, Loft, Woods, 2009).

Nagrinėjant iššūkius kylančius auditoriams neapibrėžtumo metu didesnis dėmesys skiriamas ir į globalios finansų krizės bei audito darbo kokybės tarpusavio ryšį. Atliktas tyrimas, kurio metu nagrinėtas bendras pasaulinės finansų krizės ir investuotojų apsaugos poveikis audito kokybei bei bendras audito kokybės ir investuotojų apsaugos poveikis auditorių uždarbiui (Persakis, Iatridis, 2016). Tyrimo rezultatai rodo, jog visos audito kokybės priemonės yra teigiamai susijusios su dauguma institucinių investuotojų apsaugos veiksmų, tačiau taip pat parodo, jog audito kokybės bei audito taikomų kokybės priemonių lygis yra žemesnis kriziniu laikotarpiu (Persakis, Iatridis, 2016). Taip pat tyrimo metu buvo nustatyta, jog auditorių uždarblio lygis stipresnis šalyse, kuriose tiek krizės laikotarpiu, tiek laikotarpiu iki jos yra stipresnė investuotojų apsauga (Persakis, Iatridis, 2016). Taip pat pastebima, jog aukštesnė audito kokybė

lemia didesnę uždarbio kokybę tose šalyse, kuriose investuotojų apsauga yra aukšto lygio, nepriklausomai nuo finansinės krizės poveikio (Persakis, Iatridis, 2016).

Galima teigti, jog krizės metu auditoriai susiduria su didesne atliekamo darbo kokybės rizika, tačiau ji gali būti kontroliuojama stiprinant šalių investuotojų apsaugą, kurios stipresnis lygis šalyje daro teigiamą poveikį tiek audito uždarbiui, tiek audito darbo kokybei. Išnagrinėjus atliktus tyrimus galima teigti, jog ekonominis neapibrėžtumas didina auditorių konservatizmą, atitinkamai konservatyviau vertinamas ir įmonės veiklos tęstinumas – sąlyginių nuomonių dėl įmonės veiklos tęstinumo skaičius auga esant ekstremaliai ekonominei situacijai.

1.4. COVID-19 poveikis įmonėms bei iššūkiai verslui

Naujojo viruso plitimas padarė nemažą poveikį verslui bei ekonomikai pasaulio mastu – dėl viruso plitimo stojo dalies įmonių veiklos, pasaulyje didėjo nedarbo lygis, o ekonomika atsidūrė neapibrėžtume, kadangi neaiški tapo ne tik verslo ateitis, bet ir tolimesnis viruso plitimas pasaulyje. Nors tyrimų dėl viruso poveikio verslui atlikta gana nedaug dėl jo naujumo ir menko ištyrimo lygio, kai kurių sektorių įmonėms viruso plitimo poveikis tapo matomu iškart.

Atliktas tyrimas, kurio metu siekta išanalizuoti netikrumo sukrėtimų poveikį oro linijų užimtumui atsižvelgiant į pasaulyje vykstančią pandemiją (Sobieralski, 2020). Oro linijų pramonė ir anksčiau buvo susidūrusi su reikšmingomis grėsmėmis, tačiau, autorių teigimu, nei viena jų nebuvo tokia rimta, grėsminga ir greita, kokią kelia COVID-19 plitimas (Sobieralski, 2020). Viena iš nuolatinių netikrumo sukrėtimų ir pramonės nuosmukio priežasčių yra ta, kad oro linijų darbo jėga patiria didžiausią nuosmukį, kadangi pramonė mažina pajėgumus, nes didėja kelionių apribojimai, poveikis oro linijų darbuotojams nėra žinomas (Sobieralski, 2020). Autoriai, naudodami laiko eilučių analizę, ištyrė neapibrėžtumo poveikį sukrėtimų pramonei dinamiką (Sobieralski, 2020). Tyrimo metu apskaičiuota, jog darbo vietų praradimas siekia beveik 7% oro linijų darbuotojų, o viršutinė riba viršija 13%. Didžiausią įtaką pajautė oro linijos su dideliu užimtumu, o mažiausią pigesnių bei regioninių skrydžių oro linijų bendrovės (Sobieralski, 2020). Teigiama, jog labiausiai nukentėjo darbuotojai, susiję su keleivių aptarnavimu bei skrydžio operacijomis, tuo tarpu įmonių vadovybės darbuotojams šis neapibrėžtas laikotarpis neatrodo toks sunkus (Sobieralski, 2020). Manoma, jog oro linijų bendrovių atsigavimas po COVID-19 sukkelto neapibrėžtumo gali trukti nuo 4 iki 6 metų (Sobieralski, 2020). Autorių teigimu, apskritai neapibrėžtų įvykių poveikis oro linijų pramonei yra labiau reikšmingas ir galima matyti įžvalgas dėl tikėtino didelio masto darbo vietų praradimo dėl COVID-19 viruso (Sobieralski, 2020).

Autoriai teigia, jog COVID-19 poveikis smarkiai paveikė bei sutrikdė pasaulio ekonomiką bei sukėlė milžiniškus sveikatos, ekonominius, aplinkos bei socialinius iššūkius visiems pasaulio gyventojams (Chakraborty, Maity, 2020). Sunkumų kyla ir siekiant prognozuoti tolimesnius

viruso padarinius ekonomikai ar tikėtiną jos atsigavimą, kadangi nėra kliniškai patvirtintų pranešimų apie patvirtintus nuo viruso apsaugančius vaistus ar vakcinas, kas sukelia neapibrėžtumą dėl tolimesnio viruso plitimo galimybės (Chakraborty, Maity, 2020). Atliktas tyrimas nagrinėja COVID-19 poveikį visuomenei bei globaliai ekonomikai. Autorių teigimu, virusas smarkiai demobilizavo pasaulio ekonomiką, kadangi įvairios pasaulio šalys, siekdamos apriboti tolimesnį ligos plitimą bendruomenėse, nusprendė visiškai apriboti ne tik gyventojų judėjimą tarp valstybių, tačiau ir šalių viduje (Chakraborty, Maity, 2020). Išskiriama, jog su didžiausiais sunkumais susiduria transporto bei turizmo kompanijos, šalių gamybos lygiai smarkiai krito (Chakraborty, Maity, 2020). Teigiama, jog daugelio galingomis šalimis laikomų šalių ekonomika susiduria su didele infliacijos ir didėjančio nedarbo grėsme, nes joms trūksta produktyvumo ir kaštų gyventojų gydymui bei reabilitacijoms (Chakraborty, Maity, 2020). Autoriai nurodo, jog daugelyje šalių paskelbtas karantinas tiesiogiai paveiks kiekvienos šalies BVP svarbiausiose ekonomikos srityse – vien turizmo sektoriui prognozuojamas pasiūlos sumažėjimas nuo 50% iki net 70% (Chakraborty, Maity, 2020). Teigiama, jog COVID-19 pandemija yra didžiausia grėsmė pasaulio ekonomikai nuo pasaulinės finansų krizės laikų (Chakraborty, Maity, 2020). Autorių teigimu, COVID-19 padarė nepaprastai neigiamą poveikį ne tik šalių visuomenės kasdieniam gyvenimui, bet ir pasaulio ekonomikai (Chakraborty, Maity, 2020).

Kiti autoriai pabrėžia milžinišką ekonominį bei socialinį COVID-19 viruso poveikį pasauliui bei trumpai apžvelgia galimą tiesioginį ar netiesioginį poveikį finansų rinkoms bei institucijoms, remiantis įvairiais literatūros šaltiniais (Goodell, 2020). Autoriaus teigimu, virusas tam tikra prasme gali būti lyginamas su kitais praeities įvykiais, kurie tam tikra prasme yra maždaug lygiaverčiai COVID-19 poveikiui, todėl nukreipia galimus tyrimų kelius (Goodell, 2020). Nurodoma, jog pirmasis ir akivaizdus būdas, kuriuo pandemijos gali paveikti finansų sistemas, yra didžiulės jų ekonominės išlaidos (Goodell, 2020). Autorius pabrėžia, jog literatūroje gausu straipsnių įspėjančių dėl pasaulio šalių nepakankamo pasiruošimo vietinių ar globalių pandemijų atveju (Goodell, 2020).

Kiti autoriai antrina bei tvirtina, jog politikos formuotojams itin svarbu įvertinti COVID-19 pandemijos ekonominį poveikį, tačiau pastebi, jog tai itin sudėtinga, dėl spartaus krizės vystymosi (Baker, *et al.*, 2020). Autoriai nustato tris rodiklius – vertybinių popierių rinkos nepastovumą, viešosios žiniasklaidos keliamą ekonominį netikrumą bei subjektyvų neapibrėžtumą verslo lūkesčių tyrimuose, kurie pastaruoju metu labiau orientuojasi į vertinimus realiuoju laiku, o ne žvelgiant į ateitį (Baker, *et al.*, 2020). Minėtieji rodikliai autorių naudojami siekiant kiekybiškai įvertinti milžinišką neapibrėžtumo padidėjimą per kelių savaičių laikotarpį, taip pat siekiama iliustruoti, kaip išvardintos į ateitį nukreiptos priemonės gali būti naudojamos

COVID-19 krizės makroekonominiam poveikiui nustatyti (Baker, *et al.*, 2020). Autorių tyrimas rodo, jog realusis JAV BVP, lyginant su 2020 metų pirmuoju ketvirčiu, sumažėjo 11% per metus, o 90% pasikliovimo intervalas padidėja iki beveik 20% - taip pat teigiama, jog maždaug pusė prognozuojamo produkcijos sumažėjimo atspindi neigiamą COVID-19 sukeltos neapibrėžties poveikį visuomenei ir ekonomikai (Baker, *et al.*, 2020).

Žvelgdami į viruso plitimą bei poveikį pasaulinei ekonomikai, autoriai nagrinėja ir jo poveikį verslų tarpusavio sandoriams bei atsiskaitymams (Clark, 2020). Autorius taip pat pritaria ankstesniems vertinimams bei nuomonėms pareikšdamas, jog bendras COVID-19 pandemijos poveikis tiek pasauliui, tiek ekonomikai, tiek verslui išlieka nežinomas ir skatina neapibrėžtumo lygius pasaulyje (Clark, 2020). Autorius gilinasi į įmonių tarpusavio sutarčių force majeure punkto traktavimą pandemijos laikotarpiu (Clark, 2020). Autorius nurodo, jog praktiškai dauguma force majeure išlygų visiškai neatleidžia šalių nuo sutarties sąlygų nevykdymo, tačiau sustabdo jį tik įvykių laikotarpiui ir nevykdymui tik tuo atveju, jei nevykdymas vyksta dėl išorinio, nenumatyto ir neišvengiamo įvykio (Clark, 2020). Autorius nurodo, jog pats COVID-19 gali būti laikomas nenugalimąja jėga, tačiau visos pandemijos pasekmės (gamybos nutraukimas, uostų uždarymas, transporto vėlavimas ir kt.) gali kelti pretenzijų dėl force majeure (Clark, 2020). Pagal nenugalimos jėgos aplinkybes sutarties neįvykdymas turi būti laikomas neįmanomu, o ne tik sunkiu ar komplikuoju ir net tokiu atveju, jei šaliam gali būti įrodyta, jog įsipareigojimų nevykdymas įtrauktas į išlygą, ji vis tiek turi parodyti, kad pažeidimas nebuvo numatytas ir negalėjo būti sušvelnintas (Clark, 2020). Daugelis įmonių pandemijos metu vienaip ar kitaip galėjo susidurti su svarstymais dėl sutarčių force majeure išlygų, tačiau kaip ir buvo minėta nagrinėtame straipsnyje, ja pasinaudoti galėtų tik tada, jei pandemijos dėka kiltų tokia situacija, dėl kurios būtų neįmanoma vykdyti sudarytose sutartyse numatytų sąlygų.

Viruso plitimo akivaizdoje autoriai nagrinėja ir koronaviruso poveikį daugelio B2B įmonių visame pasaulyje (Cortez, Johnston, 2020). Autorių teigimu, pardavimų mažėjimas iššaukia įtampą organizacijos viduje ir tarp organizacijų, todėl reikalingas naujas požiūris į įmonių verslo operacijų valdymą (Cortez, Johnston, 2020). Nurodoma, jog visų pirma tiesioginė grėsmė žmonėms atkreipia vadovų dėmesį į darbuotojus kaip asmenis (Cortez, Johnston, 2020). Tyrimas tiria pagrindinius skirtumus tarp ankstesnių finansinių krizių ir praktikų, kurias vadovai gali taikyti siekdami pereiti bei išgyventi šią krizę remiantis socialinių mainų teorijos nuomone (Cortez, Johnston, 2020). Išskiriami šie palyginamieji aspektai, kuriuos reikia laikyti sėkmingai vyraujančiais ir kurie išskiriami autorių atliekamo tyrimo metu (Cortez, Johnston, 2020):

- Formavimasis;
- Susitelkimas;
- Laikinumas;

- Vyriausybės jurisdikcija;
- Pasirengimas;
- Normalumas;
- Verslas;
- Operatyvinis dislokavimas.

Autorių tyrimo modelis bei rekomendacijos papildo esamą pramonės tyrimų spektrą bei atsako į raginimus suprasti krizes B2B (angl. *business to business*) įmonių verslo aplinkoje (Cortez, Johnston, 2020).

COVID-19 pandemijos paskatinti pradėti įvairūs technologijų tyrimai, tačiau jie labiau orientuoti į žmonių teises bei medicininius tikslus dėl viruso plitimo stabdymo. Autoriai nurodo, jog matydamos sparčiai didėjančius infekcinių mirčių skaičius, pasaulio šalių vyriausybės siekia naudoti kuo įvairesnes priemones, kurios padėtų stabdyti viruso plitimą (Klonowska, Bindit, 2020). Tarp minėtųjų priemonių svarstyti ir technologiniai sprendimai, tokie kaip, anoniminiai telefonų paieškos duomenys, pateikiami paieškų sistemose (Klonowska, Bindit, 2020). Autoriai nurodo, jog tokių technologijų naudojimas paspartino Europoje ir taip vykstančias diskusijas dėl vartotojų privatumo apsaugos (Klonowska, Bindit, 2020). 2016-aisiais metais bendrasis duomenų apsaugos reglamentas nustatė bei įvedė novatorišką ir aukšto lygio duomenų apsaugos standarto pavyzdį, todėl duomenų apie telefonus pirkimas, kuriais galima sekti asmenų judėjimą ir kontaktinių paieškos sistemų pavyzdžiai autorių teigimu sukėlė nemenką susirūpinimą (Klonowska, Bindit, 2020). Autoriai savo darbu siekė aptarti COVID-19 viruso plitimo bei Europos Sąjungos valstybių dedamų pastangų duomenų apsaugai tarpusavio ryšį (Klonowska, Bindit, 2020). Tyrime aptariamos abi technologijų bangos, tiek privatumas, tiek skaidrumas bei veiksmingumas (Klonowska, Bindit, 2020).

Kiti autoriai taip pat teigia, jog vyriausybės susiduria su daugybe įvairių dimensijų pandemijos padarinių, įskaitant tiesioginį poveikį visuomenės sveikatos sistemų bei gyventojų sveikatai, taip pat netiesioginį socialinį ir ekonominį poveikį, įskaitant kiekvieno ekonomikos sektoriaus sutrikimą ir masinį nedarbą (Fakhruddin, Blanchard, Ragupathy, 2020). Taip pat pabrėžiama, jog vis labiau suprantama, jog laikas, susijęs su šią krize, gali šiam laikui pakeisti pačius įprasčiausius visuomenių kasdienio gyvenimo pagrindus (Fakhruddin, Blanchard, Ragupathy, 2020). Mokslininkai nurodo, jog protrūkis turėtų būti vertinamas kaip galimybė pasimokyti ir dar kartą patvirtinti savo visuotinį išipareigojimą siekti tvaraus vystymosi gerinant pasaulio gerovę (Fakhruddin, Blanchard, Ragupathy, 2020). Autoriai teigia, jog atkūrimo problemose daugiausia dominuos politika, ekonomika bei socialiniai mokslai, o siekiant veiksmingai pasveikti, pandemijos atsakas turėtų būti holistinis atsakas kartu su pagerinta

visuomenės sveikatos sistema bei bendruomenės duomenų ekosistema (Fakhruddin, Blanchard, Ragupathy, 2020).

Nurodoma, jog COVID-19 sukelta pandemija ir jos sukeltas ekonominis neapibrėžtumas arba šokas sukėlė didelių sutrikimų mažoms įmonėms (Katare, Marshall, Valdivia, 2021). Autoriai teigia, jog mažos įmonės dažniausiai yra daugiau koncentruotos į paslaugų sektorių bei turi didesnius kredito gavimo apribojimus, tad COVID-19 pandemijos metu buvo paveiktos smarkiau nei didesnės įmonės. JAV atlikto tyrimo duomenimis, 2020-ųjų metų balandžio birželio-mėnesiais 90% mažų įmonių savininkų nurodė, jog pandemija turėjo didelį arba vidutinį neigiamą poveikį, tačiau šis skaičius kiek sumažėjo birželį, kurio metu 83% mažų įmonių savininkų nurodė neigiamai nukentėję nuo pandemijos.

Autoriai pandemiją lygina su ankstesnėmis pasaulyje plitusių epidemijomis siekdami rasti būdų kaip susitvarkyti su viruso protrūkiu naudojantis jau išmoktomis pamokomis. Autoriai nagrinėjo JAV bei kitų daugiau nei 80-ies šalių įmonių, įtrauktų į biržų sąrašus, vertinimus, naudos bei rizikos matavimo priemones, susijusias tiek su COVID-19, tiek kitų epideminių ligų plitimu (Hassan, *el al.*, 2020). Tiriama, kurios firmos tikisi pasipelnyti ar prarasti dėl susidariusios situacijos, kurias iš jų labiausiai veikia neapibrėžtumas, dėl visuotinio ligos plitimo ne tik regione, tačiau ir visame pasaulyje (Hassan, *el al.*, 2020). Pirmąjį 2020 metų ketvirtį pastebima, jog pagrindiniai įmonių rūpesčiai susiję su paklausos žlugimu, padidėjusiu neapibrėžtumu bei tiekimo grandinių sutrikdymu (Hassan, *el al.*, 2020). Kiti tyrimo metu išskiriami svarbūs rūpesčiai susiję su pajėgumų sumažinimu, padalinių uždarymu bei darbuotojų gerove (Hassan, *el al.*, 2020). Taip pat verta paminėti, jog problemos dėl finansavimo minimos gana retai, o taip pat autoriams pavyko nustatyti ir kai kurias firmas, kurios dėl ligos plitimo bei sparčios adaptacijos prie susiklosčiusių sąlygų numato plėtros galimybes naujose ar sutrikusiose rinkose (Hassan, *el al.*, 2020).

Dėl viruso plitimo pasaulyje kito ir visuomenės įpročiai, kurie lemia verslo sėkmę, tad autoriai ėmėsi nagrinėti ir vartotojų elgseną bei vartojimo įpročių pokyčius pandemijos metu (Baker, *el al.*, 2020). Autoriai savo darbe tiria, kaip namų ūkių vartojimo įpročiai reaguoja į epidemijas, naudodamiesi ūkinių operacijų lygio finansiniais duomenimis, siekiant ištirti COVID-19 poveikį (Baker, *el al.*, 2020). Pastebima, jog augant atvejų skaičiui, namų ūkiai pradėjo radikaliai keisti savo tipines kelionių išlaidas keliose pagrindinėse kategorijose (Baker, *el al.*, 2020). Taip pat nustatyta, jog pandemijos pradžioje smarkiai išaugo išlaidos mažmeninei prekybai, kreditinėms kortelėms bei maisto prekėms, o vėliau šios išlaidos reikšmingai sumažėjo (Baker, *el al.*, 2020). Autoriai nustatė, jog didesnis socialinio atsiribojimo lygis susijęs su išlaidų mažėjimu, ypač restoranų bei mažmeninės prekybos srityse (Baker, *el al.*, 2020).

Nagrinėjant viruso plitimo padarinius bei iššūkius pasauliniam verslui, šalių vyriausybių institucijoms bei pasaulinei ekonomikai, galima pastebėti, jog su panašaus masto krize pasaulis

nėra susidūręs gana ilgą laiką, tad pasiruošimas jai buvo silpnas ir tai neabejotinai atsilies didesniais neigiamais padariniais tiek įmonėms ir verslams, tiek visuomenei. Pandemija smarkiai demobilizavo pasaulio ekonomiką, kadangi siekiant apriboti viruso plitimą buvo apribotas ne tik judėjimas tarp valstybių, tačiau ir daugelio šalių viduje. Virusų plitimas taip pat sukėlė subjektyvų neapibrėžtumą tolimesnių verslo lūkesčių tyrimuose, kurie tapo labiau orientuoti į vertinimus realiuoju laiku, o ne žvelgiant į ateitį. Taip pat pastebėtina, jog pasaulyje kilusi pandemija labiau neigiamai paveikia mažas įmones, kadangi jos dažniau orientuotos į paslaugų sektorių, tad pandemijos metu buvo paveiktos smarkiau nei didesnės įmonės. Remiantis tuo verta nagrinėti, ar įmonės dydis yra svarbus veiksnys įmonės veiklos tęstinumui ekstremalios ekonominės situacijos kontekste.

1.5. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo reglamentavimas ir pagrindiniai vertinimo principai

Siekiant geriau suprasti bei gebėti palyginti Lietuvos įmonių veiklos tęstinumo vertinimo koncepciją su užsienio autorių literatūroje pateikiamomis koncepcijomis verta įsigilinti į įmonių veiklos vertinimo reglamentavimą, todėl pasirinkta išnagrinėti, kaip įmonių veiklos vertinimas yra atvaizduojamas Lietuvos Respublikos įstatymų bazėje bei susijusiuose standartuose, kuriais remiantis rengiamos įmonių finansinės ataskaitos.

Lietuvos įmonių finansinė atskaitomybė bei jos pateikimas yra reglamentuojama Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymu. Įstatyme nurodoma, jog Lietuvos įmonės, tvarkydamos savo apskaitą bei sudarydamos metines finansines ataskaitas privalo vadovautis bendruoju įmonės veiklos tęstinumo apskaitos principu (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2001, 3 skirsnis, 5 straipsnis). Įstatymiškai įmonės veiklos tęstinumo principas skelbia, jog įmonėms sudarant savo metines finansinės atskaitomybės ataskaitas, turi būti vadovaujamosi prielaida, jog įmonės veiklos laikotarpis laikomas neribotu bei įmonės nėra numatoma likviduoti (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2001, 3 skirsnis, 7 straipsnis). Įmonės veiklos tęstinumo principas nėra taikomas, kuomet priimamas sprendimas įmonės likvidavimui, taip pat nėra taikomas ir įmonėms, kurios steigiamos ribotam veiklos laikotarpiui (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2001, 3 skirsnis, 7 straipsnis). Kadangi finansinės ataskaitos yra sudaromos pagal įmonių atskaitinio laikotarpio paskutinės dienos duomenis, priėmus sprendimą likviduoti įmonę (ar ją reorganizuoti), finansinių ataskaitų rinkinys privalo būti sudaromas ir pagal sprendimo priėmimo dienos apskaitos duomenis, ir pagal įmonės reorganizavimo pabaigos dienos duomenis (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2001, 4 skirsnis, 16 straipsnis). Jei įmonė rengiant finansines ataskaitas atskaitiniu laikotarpiu buvo likviduojama, reorganizuojama ar bankrutavo, ši informacija turi būti pateikiama finansinių ataskaitų rinkinio pradžioje nurodant

jos teisinį statusą (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 5 skirsnis, 22 straipsnis). Šie įstatyme pateikiami nurodymai griežtai nurodo, jog įmonių finansinių ataskaitų vartotojams turi būti atskleidžiama visa su įmone ir jos veiklos tęstinumu susijusi informacija.

Be nagrinėtojo įstatymo įmonių veiklos tęstinumą bei su juo susijusios informacijos atskleidimą reglamentuoja ir Verslo Apskaitos Standartai (toliau VAS) bei Tarptautiniai Audito Standartai (toliau – TAS). Įmonių veiklos tęstinumą reglamentuoja 1-asis VAS „Finansinė atskaitomybė“ bei šio standarto metodinės rekomendacijos bei 570-asis TAS „Veiklos tęstinumas“.

1-ajame VAS (2010) nurodoma įmonių veiklos tęstinumo principo reikšmė, kurioje skelbiama, jog ruošdama savo finansines ataskaitas, įmonė daro prielaidą, jog jos veiklos laikotarpis neribotas bei artimiausiu metu įmonės nėra planuojama likviduoti, todėl įmonė turi įsivertinti ar ji yra pajėgi tęsti savo vykdomą veiklą. Standartas taip pat nurodo, jog ataskaitos turi būti rengiamos vadovaujantis įmonės veiklos tęstinumo principu visais atvejais, nebent įmonės savininkai dėl vienu ar kitu priežasčių nuspręstų arba privalėtų likviduoti įmonę bei stabdyti jos veiklą (1-asis VAS, 2010). Įmonei priimant sprendimą dėl įmonės veiklos tęstinumo principo taikymo privalo būti įvertinta bei išanalizuota visa įmonės turima informacija, o tais atvejais, kai dėl tam tikrų priežasčių nutarus nesilaikyti įmonės veiklos tęstinumo principo, visas įmonės turimas turtas bei įsipareigojimai tampa trumpalaikiais ir privalo būti vertinami pagal 28-ąjį VAS „Įmonių likvidavimas“. (1-asis VAS, 2010). Standarto metodinės rekomendacijos nurodo, jog esant tikimybei, jog įmonė artimiausiu metu dėl kokių nors priežasčių gali nebetęsti savo veiklos, rėmimasis įmonių veiklos tęstinumo prielaida finansinėse ataskaitose nebetenka prasmės, kadangi poreikis vertinti įmonės finansinę būklę tampa beprasmis (1 VAS MR, 2010). Įmonės, rengdamos savo finansines ataskaitas, turi įvertinti visus iki finansinių ataskaitų rengimo datos žinomus faktus, kurie gali vienaip ar kitaip daryti įtaką įmonės veiklos tęstinumui – faktai gali būti tiek jau užregistruoti apskaitoje, tiek tikėtini įvykiai ateityje (1 VAS MR, 2010). Įmonės veiklos tęstinumui reikšmingiausią įtaką gali daryti jau registruotų apskaitoje įsipareigojimų suma bei galimybės tuos įsipareigojimus įvykdyti ateityje arba po ataskaitinio laikotarpio dienos paaiškėję ir anksčiau neregistruoti faktai, tokie kaip finansinių įsipareigojimų nevykdymo baudos, teismuose iškeltos žalos atlyginimo bylos, sankcijos, skiriamos dėl teisės aktų nesilaikymo iš verslą kontroliuojančių institucijų – turi būti įvertinta ar šie faktai bei jų prognozuojamos sumos yra reikšmingos bei ar įmonė turės galimybių jas padengti ateityje (1 VAS MR, 2010). Įmonė, nusprendusi, jog gali taikyti veiklos tęstinumo principą, privalo atskleisti visus faktus, kurie gali kelti abejonių dėl įmonės veiklos tęstinumo aiškinamajame rašte (1 VAS MR, 2010).

Be jau anksčiau minėtosios įmonių veiklos tęstinumo prielaidos 570-ajame TAS nurodoma, jog atvejais, kai įmonės veiklos tęstinumo principas yra taikomas tinkamai, į apskaitą

įtraukiamas įmonės turtas bei įsipareigojimai yra grindžiami tuo, jog įmonė ateityje galės realizuoti turimą turtą bei įvykdyti turimus įsipareigojimus esant įprastinėms verslo sąlygoms (2015). Šiame standarte taip pat yra išskiriamos įmonės bei įmonės finansinę atskaitomybę tikrinančio bei jos teisingumą tvirtinančio auditoriaus atsakomybės (570 TAS, 2015):

- Įmonė atlikdama savo gebėjimą tęsti veiklą priima sprendimą dėl būsimų įvykių pasekmių veikiant neapibrėžtumo sąlygoms, todėl priimant sprendimą svarbu atsižvelgti į tai, jog neapibrėžtumo lygis, kuris susijęs su įvykių pasekmėmis yra tuo didesnis, kuo tolimesnės ateities įvykis yra nagrinėjamas, todėl daugeliu atveju rengiant finansinę atskaitomybę yra nurodoma, į kurio laikotarpio visą prieinamą informaciją reikalaujama atsižvelgti; sprendimui dėl įvykio įtakos turi įmonės dydis bei jos sudėtingumas, verslo pobūdis ir būklė ir jai įtaką darantys išorės veiksniai; visi sprendimai dėl ateities turi būti pagrįsti informacija, kuri prieinama tuo metu, kai priimamas sprendimas dėl įmonės veiklos tęstinumo; taip pat reikia atsižvelgti į pobalansinių įvykių pasekmes, kurios gali neatitikti priimtų sprendimų, nors sprendimai jų priėmimo metu ir buvo racionalūs (570 TAS, 2015);
- Auditorius darydamas išvadą dėl įmonės veiklos tęstinumo vertinimo privalo surinkti pakankamą kiekį tinkamų audito įrodymų, kurie pagrįstų ar įmonė rengdama savo finansines ataskaitas tinkamai pritaikė įmonės veiklos tęstinumo vertinimo principą bei remdamasis surinktais įrodymais padaryti išvadas dėl reikšmingo neapibrėžtumo egzistavimo įmonės veiklos tęstinumui; ši pareiga turi būti vykdoma net ir tais atvejais, kai nėra aiškaus reikalavimo vadovybei rengiant įmonės finansines ataskaitas atlikti specialaus įmonės veiklos tęstinumo vertinimo; kadangi egzistuoja įgimtų apribojimų įtaka auditoriaus reikšmingų iškraipymų nustatymui ir ji yra didesnė vertinant ateities įvykius, dėl kurių įmonė gali nesugebėti tęsti savo veiklos, tai, kas auditoriaus pateikiamoje išvadoje nėra laikoma nuorodomis į reikšminga veiklos tęstinumo neapibrėžtumą, neturėtų būti laikoma įmonės galimybės tęsti veiklą garantija (570 TAS, 2015).

Atlikdamas įmonės veiklos tęstinumo rizikos vertinimo procedūras auditorius turi aptarti įmonės atliktą įmonės veiklos tęstinumo vertinimą bei jos nustatytus pastebėjimus, tuo atveju jei vertinimas nėra atliekamas, auditorius turi aptarti su vadovybę veiklos tęstinumo principo taikymą bei išsiaiškinti ar yra įmonei žinomų įvykių, kurie gali kelti reikšmingą įtaką ar abejonių dėl įmonės veiklos tęstinumo galimybės (570 TAS, 2015). Jei įmonė jau yra atlikusi įmonės veiklos tęstinumo vertinimą, auditorius privalo įvertinti atliktą vertinimą vertindamas tą patį laikotarpį, kurį vertino ir pati įmonė remdamasis finansinės atskaitomybės tvarka arba vertinti ilgesnį

laikotarpį, jei to reikalauja teisės aktai taip pat įvertinęs įmonės atliktą vertinimą auditorius turi nustatyti, ar jis apima visą susijusią informaciją, kuri buvo surinkta audito metu (570 TAS, 2015).

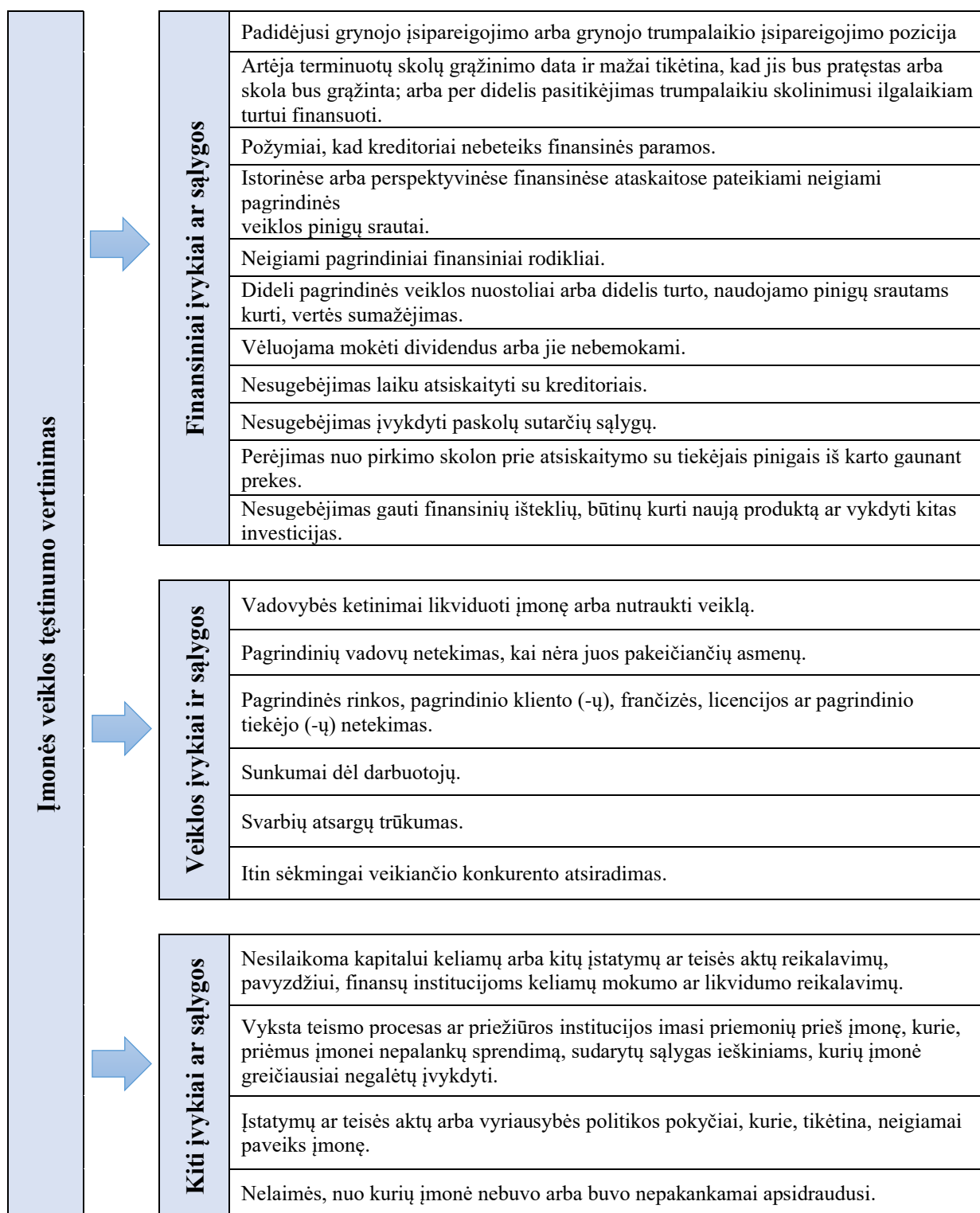
Tuo atveju, jei auditorius nustato reikšmingų įvykių, galinčių veikti įmonės veiklos tęstinumą, jis privalo atlikti papildomas audito procedūras, kurios padėtų nuspręsti, ar egzistuoja reikšmingas neapibrėžtumas dėl įmonės gebėjimo tęsti savo vykdomą veiklą (570 TAS, 2015). Procedūros turėtų apimti įmonės vadovybės prašymą atlikti veiklos tęstinumo vertinimą atsižvelgiant į pastebėtus įvykius; prašymą įmonei pateikti veiksmų planą atsakui į įvykį bei įvertinti plano veiksmingumą susidariusiomis įvykio aplinkybėmis; apsvarstymą, ar po atlikto vertinimo nepaaiškėjo naujų faktų, galinčių veikti įmonės veiklos tęstinumo vertinimą; prašymą įmonės vadovybei pateikti rašytinius pareiškimus dėl ateities veiksmų planų ir galimybės juos įvykdyti. (570 TAS, 2015). Atlikęs papildomas audito procedūras auditorius remdamasis surinktais įrodymais turi susidaryti nuomonę dėl įmonės veiklos tęstinumo ar jam egzistuojančio neapibrėžtumo bei užtikrinti tinkamą neapibrėžtumo atskleidimą įmonės rengiamose finansinėse ataskaitose, kadangi atvejais, kai apibrėžtumas atskleidžiamas netinkamai, auditorius privalo pareikšti sąlyginę, o jei tai yra būtina – neigiamą, nuomonę ir savo išvadoje pareikšti, jog egzistuoja neapibrėžtumas, dėl kurio gali kilti abejonių dėl įmonės veiklos tęstinumo (570 TAS, 2015).

Tuo atveju, jei auditorius nustato reikšmingų įvykių, galinčių veikti įmonės veiklos tęstinumą, jis privalo atlikti papildomas audito procedūras, kurios padėtų nuspręsti, ar egzistuoja reikšmingas neapibrėžtumas dėl įmonės gebėjimo tęsti savo vykdomą veiklą (570 TAS, 2015). Procedūros turėtų apimti įmonės vadovybės prašymą atlikti veiklos tęstinumo vertinimą atsižvelgiant į pastebėtus įvykius; prašymą įmonei pateikti veiksmų planą atsakui į įvykį bei įvertinti plano veiksmingumą susidariusiomis įvykio aplinkybėmis; apsvarstymą, ar po atlikto vertinimo nepaaiškėjo naujų faktų, galinčių veikti įmonės veiklos tęstinumo vertinimą; prašymą įmonės vadovybei pateikti rašytinius pareiškimus dėl ateities veiksmų planų ir galimybės juos įvykdyti. (570 TAS, 2015). Atlikęs papildomas audito procedūras auditorius remdamasis surinktais įrodymais turi susidaryti nuomonę dėl įmonės veiklos tęstinumo ar jam egzistuojančio neapibrėžtumo bei užtikrinti tinkamą neapibrėžtumo atskleidimą įmonės rengiamose finansinėse ataskaitose, kadangi atvejais, kai apibrėžtumas atskleidžiamas netinkamai, auditorius privalo pareikšti sąlyginę, o jei tai yra būtina – neigiamą, nuomonę ir savo išvadoje pareikšti, jog egzistuoja neapibrėžtumas, dėl kurio gali kilti abejonių dėl įmonės veiklos tęstinumo (570 TAS, 2015).

Atlikdami įmonių veiklos tęstinumo vertinimą auditoriai analizuoja tam tikrus įvykius ar sąlygas, kurių egzistavimas indikuoja, jog ateityje įmonė gali turėti sunkumų siekiant sėkmingai tęsti veiklą. Analizuojami įvykiai ar sąlygos pateikiami 2 pav.

2 paveikslas

Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo metu analizuojami įvykiai ar sąlygos

Šaltinis: parengta autorės, remiantis 570-uju TAS (persvarstytu) (2015).

Tuo atveju, jei auditorius nustato reikšmingų įvykių, galinčių veikti įmonės veiklos tęstinumą, jis privalo atlikti papildomas audito procedūras, kurios padėtų nuspręsti, ar egzistuoja

reikšmingas neapibrėžtumas dėl įmonės gebėjimo tęsti savo vykdomą veiklą (570 TAS, 2015). Procedūros turėtų apimti įmonės vadovybės prašymą atlikti veiklos tęstinumo vertinimą atsižvelgiant į pastebėtus įvykius; prašymą įmonei pateikti veiksmų planą atsakui į įvykį bei įvertinti plano veiksmingumą susidariusiomis įvykio aplinkybėmis; apsvarstymą, ar po atlikto vertinimo nepaaiškėjo naujų faktų, galinčių veikti įmonės veiklos tęstinumo vertinimą; prašymą įmonės vadovybei pateikti rašytinius pareiškimus dėl ateities veiksmų planų ir galimybės juos įvykdyti. (570 TAS, 2015). Atlikęs papildomas audito procedūras auditorius remdamasis surinktais įrodymais turi susidaryti nuomonę dėl įmonės veiklos tęstinumo ar jam egzistuojančio neapibrėžtumo bei užtikrinti tinkamą neapibrėžtumo atskleidimą įmonės rengiamose finansinėse ataskaitose, kadangi atvejais, kai apibrėžtumas atskleidžiamas netinkamai, auditorius privalo pareikšti sąlyginę, o jei tai yra būtina – neigiamą, nuomonę ir savo išvadoje pareikšti, jog egzistuoja neapibrėžtumas, dėl kurio gali kilti abejonių dėl įmonės veiklos tęstinumo (570 TAS, 2015).

Išnagrinėjus aukščiau minimus reglamentus galima pastebėti, jog visi jie reikalauja įmonių rengiant savo finansinės atskaitomybės ataskaitas laikytis įmonės veiklos tęstinumo principo mažiausiai kito finansinio laikotarpio periodui (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2001; 1 VAS, 2010; 570 TAS, 2015). Galima pastebėti, jog 1-ajame VAS bei jo rekomendacijose koncentruojamasi į dėmesį atkreiptinas vietas, kurios gali turėti įtakos įmonės veiklos tęstinumo vertinimui pačios įmonės aspektu, o 570-ajame TAS plačiau nurodomos tiek įmonės pareigos ir atsakomybės vertinant savo veiklos tęstinumą, tiek auditoriaus pareigos ir atsakomybės bei elgsenos variantai ir taikytinos procedūros renkant audito įrodymus dėl tinkamo įmonės veiklos tęstinumo vertinimo. Įmonės veiklos tęstinumo vertinimuose dažniausiai yra analizuojami finansiniai, veiklos bei kiti įvykiai ar sąlygos, kurių pasireiškimas įmonėms gali indikuoti riziką įmonės veiklos tęstinumui. Verta analizuoti, kaip šių įvykių ar sąlygų atvejų nustatymo dažnumas keičiasi ekstremalios ekonominės situacijos kontekste.

2. ĮMONIŲ VEIKLOS TĘSTINUMO VERTINIMO EKSTREMALIOJIS EKONOMINĖS SĄLYGOMIS TYRIMO METODIKA

Šioje darbo dalyje pristatoma įmonių veiklos tęstinumo vertinimo ekstremalios ekonominės situacijos kontekste tyrimo metodologija. COVID-19 pandemijos sukelti padariniai sukėlė ekstremalią ekonominę situaciją tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio valstybėse, tačiau dėl tolimesnės neaiškios pandemijos vystymosi eigos bei pačios susidariusios situacijos naujumo ir aktualumo, auditorių atliekamas įmonių veiklos tęstinumo vertinimas susidariusioje ekstremalioje situacijoje yra mažai tyrinėtas tyrimo objektas. Šiame tyrime analizuojama, kaip keičiasi įvykių ar sąlygų, analizuojamų auditoriams atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, atvejų skaičius pasaulyje vyraujant ekstremaliai ekonominei situacijai. Minėtieji tyrimo aspektai magistro baigiamąjį darbą daro aktuali, suteikia konkretumo bei tęstinumo, kadangi tyrimas padės išskirti įvykius ir sąlygas, kurių atvejų skaičius pandemijos kontekste išauga ir padės orientacinę tašką, kokiai įmonių dydžio kategorijai atvejų skaičius išauga ženkliausiai dėl joms keliamo reikšmingo pandemijos poveikio.

Tyrimo objektas – įvykių ar sąlygų, analizuojamų auditoriaus atliekamuose įmonių veiklos tęstinumo vertinimuose, atvejų skaičiaus pokyčiai skirtingų dydžių kategorijų įmonėms COVID-19 pandemijos sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos kontekste.

Tyrimo tikslas – Išskirti dėl susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos dažniausiai pasireiškusius įvykius ir sąlygas, analizuojamus auditoriams atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, bei nustatyti įmonių dydžio kategoriją, kuriai analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų skaičius išaugo labiausiai ir buvo sudėtingiausia prisitaikyti prie susidariusios situacijos.

Tyrimo uždaviniai:

2. Atlikus ekspertinį interviu, išskirti, kaip dėl COVID-19 viruso plitimo susidariusi ekstremali ekonominė situacija paveikė skirtingo dydžių kategorijų įmones.
3. Atlikus atestuotų auditorių bei auditorių asistentų apklausą, išskirti įmonių veiklos tęstinumo vertinimuose analizuojamus įvykius ir sąlygas, dažniausiai pasikartojusius atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimus ekstremalios ekonominės situacijos metu.
4. Remiantis atliktu tyrimu, išskirti įmonių dydžio kategoriją, kuriai analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų skaičius išaugo labiausiai.
5. Išskirti įmonių dydžio kategoriją, kuri ekstremalios ekonominės situacijos kontekste gebėjo geriausiai prisitaikyti prie susidariusios situacijos.

Siekiant kuo išsamiau empirine prasme iširti esminį tyrimo objektą bei pasiekti tyrimo tikslą pasirinkta naudoti kompleksinės analizės metodą. Šis metodas pasireiškia tuo, jog tyrimas

susideda iš tarpusavyje taikytinų tyrimo metodų. Šiuo atveju empiriniam tyrimui atlikti pasirinktas vienas iš kiekybinių tyrimų metodų – anketinė apklausa bei vienas kokybinių tyrimų metodų – ekspertinis interviu. Šie metodai pasirinkti todėl, jog šių tyrimo metodų pagrindu surenkami duomenys iš pirminių šaltinių, kuriuos galima efektyviai analizuoti ir lyginti tarpusavyje. Tolimesnėse darbo dalyse aprašoma teoriniai tyrimo metodologijos aspektai, tyrimo organizavimo eiga ir įvertinamos alternatyvių tyrimo būdų metodikos.

2.1. Empirinio tyrimo metodologija

Empirinis tyrimas skirtingų autorių yra apibrėžiamas, kaip mokslinis tyrimas besivadovaujantis empirizmo principais, kurio išvados gali būti pagrįstos konkrečiais patikrinamaisiais įrodymais arba realaus pasaulio įrodymais. Šis tyrimo tipas yra pagrįstas požiūriu, jog tiesioginis reiškinių stebėjimas yra tinkamas būdas išmatuoti tikrovę ir generuoti tiesą apie pasaulį. Kokybinių tyrimų srityje empiriniai tyrimai buvo iš naujo apibrėžti, siekiant užginčyti tradicines „tiesos“ ir „įrodymų“ sampratas, tačiau išlaikant pagrindines prielaidas tiriamąją medžiagą pripažįstant „empirine“ (Tidikis, 2003; Given, 2012).

Empirinių tyrimų atlikimas yra viena iš pagrindinių žinių sklaidimo akademinėje aplinkoje priemonių. Per šią konkrečią žinių sklaidos formą sukaupiama gausybė mokslinių žinių apie tam tikrus reiškinius (Omidian, Siyanova-Chanturia, 2021). Atliekant taikamuosius socialinius tyrimus, vieno metodo taikymas dažnai neleidžia nuodugniam bei išsamiam iširti nagrinėjamojo objekto, kadangi vieno metodo taikymas yra apribotas ir ne visa apimantis (Hall, 2020, Kardelis, 2002). Dėl šios priežasties tyrėjai rekomenduoja naudoti kompleksinius tyrimų metodus socialiniams tyrimams, kurie apjungtų tiek kiekybinius, tiek kokybinius duomenis. Toks būdas leidžia tyrinėjamą temą išnagrinėti nuodugniam bei pašalina apribojimus, nustatytus naudojant atskirus tyrimo metodus. (Hall, 2020).

Kadangi šio tyrimo tikslas yra nustatyti, kaip ekstremalios ekonominės sąlygos paveikė Lietuvoje veikiančių skirtingo dydžio kategorijoms priklausančių verslo subjektų, įvykius ar sąlygas, kuriais remiantis atliekamas įmonių veiklos tęstinumo vertinimas bei nustatyti, ar pandemijos sukelti pokyčiai įvykiams ar sąlygoms turėjo įtakos auditorių atliekamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui, empiriniam tyrimui atlikti pasirinktas gana populiarus panašaus pobūdžio tyrimuose naudojamas metodų derinys – anketinė apklausa bei pusiau struktūrizuotas interviu. Toks dviejų metodų taikymas tyrimą daro kompleksiniu, bei leidžia nuodugniam išnagrinėti tiriamąjį objektą dėl šių priežasčių (Kelle, 2006):

- Atliekant nuoseklų kiekybinio ir kokybinio tyrimo projektavimą, kiekybiniai tyrimai gali padėti pasirinkti atvejus nuodugnesniam kokybiniam tyrimui;

- Kokybinių interviu rezultatai gali padėti nustatyti nepastebėta heterogeniškumą kiekybiniuose duomenyse;
- Kompleksinio metodo kokybinės dalies rezultatai gali padėti suprasti anksčiau nesuprastas statistines išvadas;
- Kokybiniai tyrimai gali padėti nustatyti kiekybinių matavimo operacijų ir instrumentų pagrįstumo trūkumą;
- Kiekybinis tyrimas gali padėti patvirtinti kokybinio tyrimo išvadas ir perkelti šias išvadas į platesnes sritis.

Pasak autorių Lo, Rey-Marti, ir Botella-Carrubi, (2020), tyrėjai, kurie naudoja kiekybinių ir kokybinių metodų derinį tyrimuose yra labiau linkę pasiekti tokius tyrimų rezultatus, kurie prasiskverbia giliau ir daro didesnę įtaką nagrinėjamojo subjekto teorijai ir praktikai. Siekiant išsamiai išanalizuoti nagrinėjamosios temos tyrimo objektą remiamasi daugelio mokslinių šaltinių rekomenduotinu principu – trianguliacija (Lo, Rey-Marti, ir Botella-Carrubi, 2020; Kardelis, 2002). Trianguliacija arba trikampio metodas yra tyrimo būdas, skirtas analizuoti to paties tyrimo rezultatus naudojant skirtingus duomenų rinkimo metodus ir yra naudojamas siekiant trijų pagrindinių tikslų: padidinti tyrimo pagrįstumą, sukurti išsamesnį tyrimo problemos vaizdą bei iširti įvairius tyrimo problemos supratimo būdus (Nightingale, 2020).

2.2. Anketinė apklausa ir interviu

Anketinės apklausos metodas yra vienas populiariausių kiekybinių duomenų rinkimo būdų, leidžiantis gauti reikiamus duomenis užduodant respondentams klausimus nagrinėjama tema raštu. (Wilson, 2013; Kardelis, 2002). Šis tyrimo metodas pasirinktas išnagrinėjus jam būdingas stipriąsias puses (Wilson, 2013):

- Apklausa gali būti skiriama dideliame skaičiui respondentų, naudojant įvairias atsakymų rinkimo priemones – el. pašta, internetines apklausų svetaines, įprastą paštą, tiesioginį interviu ar telefoninį pokalbį;
- Klausymynų naudojimas yra anonimiškesnis nei tiesioginių interviu naudojimas;
- Standartizuoti klausimynai leidžia lengviau palyginti įvairių grupių atsakymus;
- Rezultatai gali būti naudojami kaip įvestis taikant kitus metodus, tokius kaip interviu, tikslinės grupės ar tinkamumo naudoti testavimams;
- Šiuolaikiniai įrankiai leidžia greitą ir paprastą pagrindinių duomenų analizę (nors jų interpretavimui reikalingas žmogaus įsitraukimas).

Pasirinkus tyrimą atlikti anketinės apklausos pagalba atsižvelgta ir į šias tyrimo duomenų rinkimo būdai būdingas silpnąsias vietas (Wilson, 2013):

- Atliekant apklausas internetu ar paštu, atsakymų gražos lygis gali būti mažas, o atrankos pobūdis ne visada aiškus;
- Internetiniai bei pašto klausimynai nėra tokie lankstūs, kaip interviu ar tikslinės grupės, kuriose galima užduoti tolesnių temai nagrinėti skirtų klausimų.

Tyrimo respondentais nuspręsta pasirinkti Lietuvos Auditorių Rūmų (toliau tekste – LAR) atestuotus auditorius, kurių profesinė licencija nėra sustabdyta, kurie neturi galiojančių įspėjimų papildomam profesinės kvalifikacijos kėlimui bei kurių kontaktiniai duomenys yra pateikti naujausiam (2021-01-04 datos) auditorių sąrašė bei jų padėjėjus. Respondentai pagal šiuos kriterijus pasirinkti todėl, jog siekiant tyrimo pagalba susidaryti platesnį pandemijos poveikio įmonių veiklos tęstinumo vertinime analizuojamiems įvykiams ir sąlygoms reikalinga apklausti tokią tikslinę grupę, kuri savo profesinėje praktikoje tiesiogiai susiduria su nagrinėjamosios temos reiškiniu bei yra susipažinusi su jos nagrinėjimui aktualia informacija.

Išanalizavus naujausią LAR skelbiamą atestuotų auditorių ir auditorių padėjėjų sąrašą ir atrinkus tinkamus respondentus, nustatyta, jog tyrimo populiacijos skaičius – 236.

Nustačius tyrimo respondentų populiacijos dydį, reprezentatyvios imties dydis buvo apskaičiuotas pagal *Paniotto* formulę (Kardelis, 2002):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}; n = \frac{1}{0,1^2 + \frac{1}{236}} = 70; \quad (1)$$

kur:

n – imties dydis;

Δ – leistina paklaida;

N – populiacijos dydis.

Laikant, jog leistina standartinė paklaida turi būti taikoma kaip 10 proc. (Kardelis, 2002) apskaičiavus naudojant (1) formulę, apklausai reikalingas respondentų skaičius yra ne mažiau kaip 70. Todėl, siekiant, jog tyrimo duomenys neviršytų 10 proc. standartinės paklaidos, anketinėje apklausoje dalyvauja 78 respondentai. Anketa respondentams platinta per internetinį puslapį www.apklausa.lt. Anketa buvo išsiųsta didesniai skaičiui galimų respondentų siekiant surinkti pakankamą kiekį atsakymų reprezentatyviai apklausai atlikti. Išanalizavus LAR skelbiamą atestuotų auditorių ir padėjėjų sąrašą, atsitiktine tvarka atrinkti 150 respondentų iš 236 galimų – jiems elektroniniu būdu išplatinta apklausos nuoroda. Sulaukta 78 atsakymų.

Anketinės apklausos klausimynas buvo suformuotas remiantis Dikčiaus (2011) anketos sudarymo principų metodika. Apklausos anketą sudaro penkios dalys (1 priedas):

- **1 dalis. COVID-19 pandemijos poveikis mažoms įmonėms.** Šia anketos dalimi tiriamas auditorių požiūris į pandemijos sukeltą poveikį mažos kategorijos

klasifikacijai priklausančių įmonių finansinių, veiklos bei kitų įvykių bei sąlygų, kuriomis remiantis atliekami įmonių veiklos tęstinumo vertinimai.

- **2 dalis. COVID-19 pandemijos poveikis vidutinėms įmonėms.** Šioje anketos dalyje auditorių požiūris tiriamas tais pačiais aspektais, kaip ir 1-ojoje anketos dalyje, tačiau prašoma įvertinti pandemijos poveikį vidutinio dydžio kategorijos klasifikacijai priklausančioms įmonėms. Klausimai sąmoningai formuluojami keičiant tik vieną kintamąjį veiksnį, todėl, jog respondentų atsakymus būtų galima palyginti per kelias prizmes.
- **3 dalis. COVID-19 pandemijos poveikis didelėms įmonėms.** Šia dalimi tyrimo respondentų nuomonė tirama tuo pačiu principu, kaip ir pirmojoje bei antrojoje anketos dalyje – keičiant įmonės dydžio kategorijos veiksnį. Šia dalimi nagrinėjamas pandemijos poveikis įmonėms, kurios priklauso didelės kategorijos klasifikacijai.
- **4 dalis. Demografiniai klausimai.** Ši anketos dalis skirta bendro vaizdo apie respondentą susidarymui. Įprastai demografinėje anketos dalyje respondentų klausiama jų lyties, išsilavinimo, amžiaus, užimamų pareigų bei darbo stažo, tačiau šiam tyrimui pasirinkta respondentų atsakymus nagrinėti tik pagal jų lyties, amžiaus bei darbo stažo prizmę. Sprendimas į demografinius klausimus įtraukti lyties klausimą pasirinktas todėl, jog skirtingų šalių mokslininkai, nagrinėję lyties poveikį audito išvados konservatyvumo lygiui ir rizikos vertinimui neturi vieningos nuomonės. JAV atliktas tyrimas parodė, jog auditorės yra linkusios turėti mažiau konservatyvią nuomonę, jei klientas yra mažiau svarbus audito įmonei (Akono, Karim, Tao, 2019), kai tuo tarpu Taivane atliktas tyrimas parodė, jog auditoriaus lytis neturi įtakos finansinių ataskaitų išvados konservatyvumui (Guan, Huang, Lee, 2017). Respondentų apklausoje nuspręsta šį klausimą įtraukti, kadangi moksliniai šaltiniai rodo, jog skirtingų šalių praktika gali skirtis, o panašaus pobūdžio tyrimų Lietuvos aspektu trūksta. Vykdam antketinę apklausą pastebėta galimybė gauti tyrimui reikšmingą informaciją iš didesnę profesinę darbinę patirtį turinčių respondentų, tad siekiant išsiaiškinti COVID-19 pandemijos sukeltą poveikį įmonių veiklos tęstinumo vertinimo metu analizuojamiems įvykiams bei sąlygoms ir jų pokyčio reikšmę įmonių veiklos tęstinumo vertinimui bei gauti įvairiapusę nuomonę minėtais aspektais, tolimesnei tyrimo daliai naudotas interviu metodas.

Interviu metodas yra vienas iš dažniausiai naudojamų duomenų rinkimo būdų socialiniuose tyrimuose (Taylor, 2005; Kardelis, 2002). Tolimesnei tyrimo daliai pasirinkta naudoti pusiau struktūrizuotą ekspertinį interviu, kurio klausimai ir jų seka parengti iš anksto, taip siekiant interviu vesti reikiama kryptimi, tačiau pokalbio metu nevengti įterpti papildomų

klausimų, kurie leistų patikslinti respondento atsakymą ar išgauti gilesnių pastebėjimų. Pusiau struktūrizuoti interviu yra dažnas kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodas, o interviu vadovo kokybė iš esmės daro įtaką tyrimo rezultatams (Kallio *et al.*, 2016). Pusiau struktūrizuoto interviu metodas pasirinktas išnagrinėjus šias stipriąsias tyrimo metodo puses:

- Galimybės įsigilinti į homogeninio požiūrio rezultatus;
- Galimybės kelti platesnius klausimus tokiu būdu atliekant gilesnį tyrimą;
- Galimybės suprasti ir įsigilinti į keliamas prielaidas bei įsitikinimus.

Pasirinkus atlikti struktūrizuotą ekspertinį interviu atsižvelgta ir į šias tyrimo duomenų rinkimo būdai būdingas silpnąsias vietas (Kallio *et al.*, 2016):

- Šis tyrimo metodas užima daug laiko, o taip pat, jį atliekant galima nepastebėti ar praleisti tam tikrą svarbų klausimą;
- Tyrimo metu surenkami tokio pobūdžio duomenys, kuriuos ne visada galima objektyviai patikrinti;
- Tyrimo rezultatų apdorojimui reikalingas didelis darbo kiekis, juos analizuojant bei kategorizuojant, perkoduojant ir t.t.;
- Siekiant užtikrinti sėkmingą tyrimą ir duomenų rinkimą reikalinga atidi kvalifikuotų dalyvių atranka.

Kokybinės apklausos tyrimo imtis – 4 ekspertai, turintys auditoriaus licenciją bei ACCA profesinį sertifikatą, tiesiogiai dirbantys su įmonių veiklos tęstinumo vertinimais bei galintys suteikti papildomų įžvalgų tyrimui. Interviu atlikti nuotolinių skambučių pagalba, kurių kiekvieno trukmė – iki 30 min.

Tyrimas atliktas 2021 metų pirmąjį ketvirtį, kurio eiga susideda iš duomenų rinkimo, apdorojimo ir analizės bei tyrimo išvadų formulavimo.

3. ĮMONIŲ VEIKLOS TĖSTINUMO VERTINIMO EKSTREMALIOMIS EKONOMINĖMIS SĄLYGOMIS TYRIMO REZULTATAI

3.1. Ekspertinio interviu rezultatai

Auditoriaus licenciją bei ACCA profesinį sertifikatą turintiems asmenims buvo suorganizuoti interviu pokalbiai, užduodant 8 klausimus, kuriais buvo siekta išsiaiškinti, kaip susidariusi ekstremali ekonominė situacija paveikė skirtingo dydžio kategorijų įmones, kurioms buvo sunkiausia prisitaikyti bei kokias papildomas rizikas sukėlė pandemija siekiant atlikti teisingą įmonių veiklos tęstinumo vertinimą. Dalyvavusių ekspertų pateikti atsakymai pateikiami bei analizuojami pagal pateiktą klausimą.

1 lentelė

Labiausiai COVID-19 paveikta įmonių dydžio kategorija

Klausimas	Teiginiai
Kurio dydžio kategorijos (mažo, vidutinio, didelio) įmonės yra labiausiai paveiktos COVID-19 sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos?	„Daugiau paveiktos mažos įmonės, kadangi jos turėjo mažiau sukauptų finansinių resursų. Tačiau ir vidutinės bei didelės įmonės paveiktos tose verslo šakose, kurios nukentėjo tiesiogiai (aviacija, viešbučiai, kavinės/restoranai, pramogų/renginių organizavimas).“ – Ekspertas Nr. 1
	„Svarbiau yra verslas ar industrija, kurioje įmonė dirba. <...> Didelės įmonės dažniau turi sukauptą papildomų resursų ir gali ilgiau išsilaikyti su ribota veikla.“ – Ekspertas Nr. 2
	„Nepastebėta tendencija dėl dydžio, poveikis labiau koreliuoja su veiklos pobūdžiu.“ – Ekspertas Nr. 3
	„Poveikis yra labai netolygus ir priklauso nuo sektoriaus kuriame įmonė veikia. Todėl net ir didelės įmonės veikiančios aviacijos sektoriuje, ne kasdieninių prekių (drabužių) pardavimo, buvo paveiktos labiau, nei mažos veikiančios kasdieninių vartojimo prekių sektoriuose. Taip pat labai priklauso ar įmonė galėjo pasinaudoti valstybės parama, mokesčių atidėjimais, grupės įmonių parama užtikrinant finansinių įsipareigojimų vykdymą.“ – Ekspertas Nr. 4

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Pirmuoju interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kurios dydžio kategorijos įmonės buvo smarkiau paveiktos susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos pasaulyje. Respondentai vieningai nurodė, jog jų nuomone, smarkiau buvo paveiktos mažesnės įmonės, dėl mažesnių sukauptų resursų būtinų įmonės tolimesniam gyvavimui laikinai sustabdžius veiklą. Tačiau svarbu pabrėžti, jog respondentai vieningai nurodo (Informantas Nr. 1 analogišką nuomonę išsakė atsakydamas į ketvirtąjį klausimą, pateikiamą 4-oje lentelėje), jog įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys kalbant apie susidariusios ekstremalios situacijos poveikį įmonėms ir verslui – svarbesnis ir daugiau lemiantis veiksnys yra verslo sektorius, kuriame veikia įmonė. Atsakymuose nurodoma, jog labiausiai paveikti verslai buvo susiję su aviacija, svečių apgyvendinimu, maitinimo paslaugų tiekimu, pramogų bei renginių organizavimu.

Taigi, ekspertai teigia, jog susidariusios ekstremalios situacijos metu smarkiau paveiktos mažos įmonės, poveikio intensyvumas dažniausiai priklauso nuo įmonės sukauptų resursų kiekio, tačiau susidariusios ekstremalios situacijos metu įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys, nurodantis reikšmingai neigiamą pandemijos poveikį įmonės verslui. Labiau paveiktos įmonės, veikiančios labiausiai nukentėjusiuose ūkio sektoriuose.

2 lentelė

COVID-19 poveikis mažoms įmonėms

Klausimas	Teiginiai
Kaip COVID-19 pandemija paveikė mažų įmonių veiklos tęstinumą?	„Priklauso nuo jų veiklos pobūdžio ir pelningumo bei finansinės būklės, ar sumažėjus pajamoms, įmonės galėjo efektyviai susimąžinti sąnaudas - tiek kintamas, tiek pastovias ir likti pelningos. Ar veikla diversifikuota - t. y. keli nepriklausomi pajamų šaltiniai. Taip pat kokia įmonės finansinė būklė iki pandemijos - ar įtempti pinigų srautai, ar ne, ar buvo užsitikrinti galimi finansavimo šaltiniai iš akcininkų, bankų ir pan. Ar įmonės tiekimo grandinės buvo paveiktos ar ne?“ – Ekspertas Nr. 1
	„< mažos įmonės įprastai turi mažiau rezervų ir galbūt ne tokius stiprius akcininkus. Iš kitos pusės, tokios įmonės kartais neturi paskolų ir didelių kitų įsipareigojimų, dėl ko gali nesunkiai laikinai sustabdyti veiklą (nereikia atleisti daug darbuotojų ir t.t.).“ – Ekspertas Nr. 2

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Antruoju interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kaip pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija paveikė mažas įmones. Ekspertai nurodė, jog mažoms įmonėms pandemijos poveikis įmonės veiklos tęstinumui priklauso nuo įmonės galimybių optimizuoti išlaidas bei turimų skolinių įsipareigojimų dydžio. Taip pat svarbu paminėti, jog įmonė, kurios veikla yra labiau diversifikuota, turi didesnes galimybes ateityje sėkmingai tęsti veiklą, kadangi jos pinigų srautai atkeliauja iš kelių tarpusavyje mažiau susijusių arba nesusijusių veiklų. Kaip kertinis veiksnys vėlgi yra nurodomas įmonės sukauptų resursų lygis, reikalingas įmonei išsilaikyti laikinai sustabdžius veiklą dėl šalyje galiojančių ribojimų. Respondentai taip pat nurodo, jog vertinant mažų įmonių veiklos tęstinumą svarbu įvertinti įmonės tiekimo grandinės stabilumą.

Ekspertų nuomone susidariusios ekstremalios situacijos poveikis mažų įmonių veiklos tęstinumui priklauso nuo kelių skirtingų faktorių, kuriuos reikėtų analizuoti atliekant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą: tai sukauptų resursų lygis, galimybės efektyviai sumažinti išlaidų kiekį, turimų skolinių įsipareigojimų lygis, tiekimo grandinės stabilumas.

3 lentelė

COVID-19 poveikis vidutinio dydžio įmonėms

Klausimas	Teiginiai
Kaip COVID-19 pandemija paveikė vidutinių įmonių veiklos tęstinumą?	„Manau kad poveikis iš esmės toks pat kaip ir mažų įmonių, tačiau jos galimai turi daugiau tiek žmogiškųjų, tiek finansinių resursų. Taip pat jeigu įmonės priklauso grupei, ji paprastai turi galimybes skolintis grupės viduje.“ – Ekspertas Nr. 1
	„Panašiai, kaip ir mažas įmones“ – Ekspertas Nr. 2

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Trečiuoju interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kaip pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija paveikė vidutines įmones. Respondentai nurodė, jog vidutinėms įmonėms pandemijos poveikis įmonės veiklos tęstinumui yra iš esmės panašus kaip ir mažoms įmonėms, tačiau vidutinėms įmonėms poveikis galimai švelnesnis, nes jos dažniau turi sukaupusios didesnius resursus, reikalingus tolimesniam įmonės veiklos tęstinumui laikinai sustabdžius veiklą.

Apibendrinant trečiuoju klausimu pareikštą ekspertų nuomonę, galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos poveikis vidutinėms įmonėms priklauso nuo tų pačių

faktorių, kaip ir mažoms įmonėms taikytinų faktorių, tačiau gali būti švelnesnis dėl didesnio sukaupto resursų kiekio.

4 lentelė

COVID-19 poveikis didelėms įmonėms

Klausimas	Teiginiai
Kaip COVID-19 pandemija paveikė didelių įmonių veiklos tęstinumą?	„Panašiai kaip ir vidutinių, įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys.“ – Ekspertas Nr. 1
	„Tokios įmonės dažnai būna sukaupusios rezervų ir gali ilgą laiką išsilaikyti dabartinėmis sąlygomis. Plius dažnai turi stiprius akcininkus, nors jeigu jie yra iš užsienio, yra tikimybė, kad ta užsienio įmonė gali uždaryti savo įmonę Lietuvoje. Taip pat didelės įmonės jeigu turėjo didelių planų į ateitį, pvz. neseniai pasistatė naują viešbutį - labai nukentėjo, nes turi didelių įsipareigojimų ir kol kas negali gauti naudos iš investicijų.“ – Ekspertas Nr. 2

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Ketvirtuoju interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kaip pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija paveikė dideles įmones. Respondentai nurodė, jog didelėms įmonėms pandemijos poveikis įmonės veiklos tęstinumui yra iš esmės panašus kaip ir mažos bei vidutinės dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelėms įmonėms poveikis galimai yra dar švelnesnis, nes jos turi sukaupusios didesnius resursus, reikalingus tolimesniam įmonės veiklos tęstinumui laikinai sustabdžius veiklą. Nurodoma, jog didelės įmonės dažnai turi stipresnius akcininkus, kurie esant reikalui, turi galimybę finansiškai paremti įmonę taip sustiprindami jos finansinę būklę. Tačiau taip pat nurodoma, jog egzistuoja rizika įmonės veiklos nutraukimui, jei smarkiau paveiktos įmonės akcininkai yra užsieniečiai, kurie būtų pasirengę nesėkmės atveju nutraukti įmonės veiklą Lietuvoje. Respondentai nurodo, jog įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys analizuojant ekstremalios ekonominės situacijos sukeltą poveikį įmonių veiklos tęstinumui, tačiau taip pat nurodoma, jog didesnės įmonės dažnai gali būti labiau nukentėjusios dėl priešpandeminiu laikotarpiu vykdytų investicijų susijusių su nukentėjusiais sektoriais – investicijos tokiu atveju neatsiperka, tačiau įmonės turi padengti jų vykdymui prisiimtus finansinius įsipareigojimus.

Apibendrinant ketvirtuoju klausimu pareikštą ekspertų nuomonę, galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos poveikis visų dydžio kategorijos įmonėms priklauso nuo tų pačių faktorių, tačiau, priklausomai nuo įmonės dydžio kategorijos, gali būti švelnesnis dėl didesnio sukaupto resursų kiekio.

5 lentelė

Sunkiausiai prie COVID-19 prisitaikiusi įmonių dydžio kategorija

Klausimas	Teiginiai
Kurio dydžio kategorijos (mažo, vidutinio, didelio) įmonėms sunkiausia prisitaikyti prie COVID-19 sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos?	„Mažoms sunkiau gauti papildomų finansinių resursų, tačiau jos lankstesnės ir greičiau priima sprendimus. Tačiau kaip matėme per pirmą karantiną, ir vidutinės bei didesnės įmonės greitai prisitaiko prie ekstremalios situacijos. Visi verslai antro karantino metu jau reagavo daug ramiau ir buvo pasiruošę, tai rodo didelį lankstumą, tam aišku padeda ir technologijos ir žinios ir informacijos dalinimasis.“ – Ekspertas Nr. 1
	„Visoms sunku prisitaikyti.“ – Ekspertas Nr. 2
	„Įmonėms, kurių veikla buvo labiausiai apribota karantino apribojimų, kurios teikė paslaugas/pardavinėjo prekes tik vietinėje rinkoje ir teikiamų paslaugų/prekių portfelis nebuvo diversifikuotas.“ – Ekspertas Nr. 4

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Penktuoju interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kurios dydžio kategorijos įmonėms sunkiausia prisitaikyti prie susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos. Respondentai nurodė, jog visų dydžio kategorijų įmonės susidūrė su sunkumais prisitaikydamos prie ekstremalios ekonominės situacijos, tačiau mažos įmonės dažnai yra lankstesnės ir gali greičiau priimti reikiamus sprendimus. Nepaisant to jos susiduria su kitais iššūkiais – papildomų finansinių resursų gavimo galimybėmis. Tačiau nurodoma, jog ir didesnės įmonės sėkmingai greitai geba prisitaikyti prie susidariusios situacijos, kaip svarbus tai nulemiantis veiksnys įvardijamas spartus dalinimasis turimomis žiniomis bei informacija, ką lemia tobulesnės šiuolaikinės technologijos.

Apibendrinant penktuoju klausimu pareikštą ekspertų nuomonę, galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste visos įmonės gebėjo greitai prisitaikyti prie

susidariusios padėties, tačiau išskiriamas mažų įmonių lankstumas gebant greitai priimti reikiamus sprendimus vykdant pokyčius įmonėje.

6 lentelė

COVID-19 poveikis įmonių veiklos tęstinumo vertinimui

Klausimas	Teiginiai
Kaip COVID-19 pandemija gali paveikti įmonių veiklos tęstinumo vertinimą?	<p>„Pandemijos metu įmonių vadovams reikia kritiškai įvertinti šias sritis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiekimo grandinės galimi sutrikimai kurie gali neigiamai paveikti pajamas, pelningumą; • Įmonės pardavimo vietų fiziniai ribojimai; • Galimi esamų paskolų ir pan. sutarčių sąlygų pažeidimai dėl kurių atsirastų baudos ar jie būtų nutraukiami; tai neigiamai paveiktų pinigų srautus; • Įmonės klientų mokumas ir jo stebėjimas - ar nedaugėja pradelstų skolų; • Įmonės paslaugų ir produktų paklausos pokyčiai pandemijos metu - ar ji stabili, ar mažėjanti ar didėjanti?“ <p>– Ekspertas Nr. 1</p>
	<p>„Įmonių veiklos tęstinumo galimybės bus vertinamos skeptiškiau.“ – Ekspertas Nr. 2</p>
	<p>„Apsunkinti, kadangi sunku numatyti ir prognozuoti tolimesnę situacijos eigą ir baigtį. Jeigu įmonė jau patyrė pandemijos neigiamų pasekmių, t. y. paveikė jos rezultatus ir būklę (pvz. daug fiksuotų kaštų, o veikla sustabdyta dėl apribojimų), sunku įvertinti, kaip pandemija toliau ją veiks.“ – Ekspertas Nr. 3</p>

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Šeštoju interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kaip pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija gali paveikti įmonių veiklos tęstinumo vertinimą. Atsakydami į klausimą ekspertai nurodė, jog tolimesnėje ateityje prognozuoti įmonių veiklos tęstinumą tampa sudėtingiau dėl vyraujančio neapibrėžtumo, todėl įmonių veiklos tęstinumo galimybės yra vertinamos skeptiškiau. Nurodoma, jog vertinant įmonės veiklos

tęstinumą neapibrėžtumo kontekste svarbu atsižvelgti į galimus tiekimo grandinės trukdžius, fizinės prekybos ribojimus, galimus paskolų sutarčių sąlygų pažeidimus, teikiamų paslaugų ir produktų paklausos pokyčius bei pirkėjų mokumą.

Apibendrinant šeštuoju klausimu pareikštą ekspertų nuomonę, galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste įmonės veiklos tęstinumo vertinimas veikiamas susidariusio neapibrėžtumo, kuris lemia skeptiškesnę požiūrį į tolimesnes įmonės veiklos tęstinumo galimybes.

7 lentelė

COVID-19 keliamos rizikos tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui

Klausimas	Teiginiai
Kokias papildomas rizikas tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui išskirtumėte atsiradusias COVID-19 pandemijos metu?	„Bankų ir finansų įstaigų dar atsargesni skolinimą, valstybės paramos efektyvumą - ar ji skiriama toms įmonėms kurioms reikia.“ – Ekspertas Nr. 1
	„Vadovybės vertinimų pagrįstumą. Ypač jeigu jie remiasi išoriniais faktoriais, pvz. kiek truks karantinas, kada prasidės masinė vakcinacija ir t.t.“ – Ekspertas Nr. 2
	„Didesnis neapibrėžtumas.“ – Ekspertas Nr. 3
	„Neapibrėžtumai susiję su karantino ribojimais (trukmė, specifinis ribojimas pagal sektorius)“ – Ekspertas Nr. 4

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Septintuoju interviu klausimu siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kokias papildomas rizikas tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui kelia pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija. Atsakydami į klausimą ekspertai nurodė, jog riziką kelia didesnis ateities neapibrėžtumas, dėl kurio itin svarbu tinkamai įvertinti įmonių vadovybės vertinimų pagrįstumą. Kaip papildoma rizika išskiriamas ir konservatyvesnis finansinių įstaigų skolinimas įmonėms, kuris gali lemti mažesnes investicijas neapibrėžtumo kontekste arba apsunkinti tolimesnę įmonių veiklą (jei skolinimas reikalingas tolimesnei įmonės veiklai dėl laikino apyvartinio kapitalo trūkumo). Taip pat kaip papildoma rizika išskiriamas valstybės paramos efektyvumas – susidariusios ekstremalios situacijos kontekste svarbu, jog valstybės parama pirmiausia tektų labiausiai dėl susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos nukentėjusioms įmonėms, kurių tolimesniam veiklos tęstinumui valstybės parama yra itin svarbi.

Apibendrinant septintuoju klausimu pareikštą ekspertų nuomonę, galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui kyla rizika dėl ateities neapibrėžtumo, dėl kurio įmonėms gali tapti sunkiau prieinamas reikalingas finansavimas bei įmonių vadovybės vertinimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas skeptiškiau.

8 lentelė

Objektyvaus įmonių veiklos tęstinumo vertinimo užtikrinimas pandemijos metu

Klausimas	Teiginiai
Kokių įvykių ar sąlygų vertinimui reikėtų skirti daugiausia dėmesio, siekiant užtikrinti objektyvų įmonių veiklos tęstinumą pandemijos metu?	„Kadangi pandemijos metu didžiausias iššūkis yra neapibrėžtumas kiek viskas tęsis ir kokie suvaržymai iki kada galios ar atsiras pakartotinai, svarbiausia turėti keletą įmonės veiklos plano (biudžeto ir pan.) scenarijų ir juos periodiškai koreguoti ar peržiūrėti.“ – Ekspertas Nr. 1
	„Įmonės kapitalo pakankamumui ir likvidumui.“ – Ekspertas Nr. 2
	„Dabar jau galima atsižvelgti ir į istorinius (2020 m.) duomenis, t. y. kaip įmonė buvo paveikta situacijos 2020 metais. Taip pat atsižvelgti į realias papildomo finansavimo galimybes bei detalų vadovybės veiklos tęstinumo rizikų valdymo planą, jeigu toks parengtas.“ – Ekspertas Nr. 3
	„Produktų/paslaugų diversifikavimas, sektorius kuriame įmonė veikia, galimybė gauti paramą (valstybės, grupės įmonių), finansinių įsipareigojimų grąžinimo terminai ir galimybė juos atidėti.“ – Ekspertas Nr. 4

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Aštuntuoju interviu klausimu siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kokių įvykių ar sąlygų vertinimui reikėtų skirti daugiausia dėmesio, siekiant užtikrinti objektyvų įmonių veiklos tęstinumą pandemijos kontekste. Atsakydami į klausimą ekspertai nurodė, daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama vertinant įmonių kapitalo pakankamumą bei likvidumą. Taip pat nurodoma, jog siekiant užtikrinti objektyvų įmonių veiklos tęstinumą svarbiausia įvertinti įmonės veiklos diversifikaciją, galimybę gauti valstybės paramą, turimų finansinių įsipareigojimų grąžinimo bei jų atidėjimo galimybes. Nurodoma, jog siekiant užtikrinti objektyvų

įmonės veiklos tęstinumo vertinimą svarbu rengti turėti keletą galimų įmonės veiklos plano scenarijų bei juos periodiškai peržiūrėti ir patikrinti, taip pat vertinant veiklos tęstinumą svarbu atsižvelgti į įmonės istorinius duomenis bei gebėjimą suvaldyti įmonės veiklai kylančias rizikas.

Apibendrinant aštuntuoju klausimu pareikštą ekspertų nuomonę, galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste siekiant užtikrinti objektyvų įmonių veiklos tęstinumo vertinimą didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas įmonių kapitalo pakankamumui bei likvidumui, taip pat svarbu nagrinėti keletą tikėtinų įmonės veiklos scenarijų, atsižvelgiant į įmonės gebėjimą susitvarkyti su įmonės veiklai kylančiomis rizikomis remiantis istoriniais duomenimis.

Bendrai vertinant ekspertų nuomonę į pateiktus klausimus, galima teigti, jog vertinant įmonių veiklos tęstinumą ekstremalios ekonominės situacijos kontekste, smarkiau paveiktos mažos įmonės, poveikio intensyvumas dažniausiai priklauso nuo įmonės sukauptų resursų kiekio, tačiau susidariusios ekstremalios situacijos metu įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys, nurodantis reikšmingai neigiamą pandemijos poveikį įmonės verslui. Poveikis visų dydžio kategorijos įmonių veiklos tęstinumui priklauso nuo tų pačių faktorių, kuriuos reikėtų analizuoti atliekant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą: tai sukauptų resursų lygis, galimybės efektyviai sumažinti išlaidų kiekį, turimų skolinių įsipareigojimų lygis, tiekimo grandinės stabilumas. Tačiau, priklausomai nuo įmonės dydžio kategorijos, gali būti švelnesnis dėl didesnio sukaupto resursų kiekio. Susidariusios ekstremalios situacijos kontekste visos įmonės gebėjo greitai prisitaikyti prie susidariusios padėties, tačiau išskiriamas mažų įmonių lankstumas gebant greitai priimti reikiamus sprendimus vykdant pokyčius įmonėje. Galima teigti, jog įmonės veiklos tęstinumo vertinimas veikiamas susidariusio neapibrėžtumo, kuris lemia skeptiškesnę požiūrį į tolimesnes įmonės veiklos tęstinumo galimybes. Ekstremalios situacijos kontekste tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui kyla rizika dėl ateities neapibrėžtumo, dėl kurio įmonėms gali tapti sunkiau prieinamas reikalingas finansavimas. Siekiant užtikrinti objektyvų įmonių veiklos tęstinumo vertinimą didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas įmonių kapitalo pakankamumui bei likvidumui, taip pat svarbu nagrinėti keletą tikėtinų įmonės veiklos scenarijų, atsižvelgiant į įmonės gebėjimą susitvarkyti su įmonės veiklai kylančiomis rizikomis remiantis istoriniais duomenimis.

3.2. Apklausos rezultatai

Apklausa respondentams buvo pateikta skaidant ją į keturias dalis: pirmose trijose dalyse respondentams buvo pateikti 3 klausimai prašant nurodyti, ar jų nuomone padaugėjo finansinių, veiklos bei kitų įvykių ir sąlygų, kurie nagrinėjami atliekant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą, atvejų skaičius, ketvirtuoju klausimu apklausama respondentų nuomonė apie įmonių gebėjimą prisitaikyti prie susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos. Pirmos trys apklausos dalys

išskaidytos klausiant apie skirtingo dydžio kategorijų įmones (mažas, vidutines bei dideles įmones). Ketvirtojoje dalyje pateikti demografiniai klausimai. Klausimai pirmose trijose dalyse kartojami, tačiau kiekvienoje dalyje pritaikomi vis kitai įmonių dydžio kategorijai. Apklausa paruošta tokiu principu todėl, jog:

- respondentams būtų paprasčiau atsakinėti į pateiktus klausimus vienu metu susikoncentruojant į tam tikro dydžio įmonių situaciją pandemijos akivaizdoje – taip tikėtasi gauti tikslesnius ir mažiau iškraipytus atsakymus;
- apdorojus duomenis būtų galima palyginti kaip respondentų atsakymai skiriasi vertinant skirtingo dydžio įmonių situaciją.

Apklausoje rezultatai nagrinėjami ne pagal respondentams pateiktas dalis, tačiau pagal pateiktus besikartojančius klausimus, priskiriant juos nagrinėjamoms finansinių, veiklos ir kitų įvykių ar sąlygų grupėms bei įmonių gebėjimo prisitaikyti prie susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos grupei. Tokiu būdu nagrinėjant apklausą galima iš karto palyginti, kaip respondentų nuomonė keičiasi vertinant skirtingo dydžio įmones.

3.2.1. Demografiniai klausimai

Atliktoje apklausoje dalyvavo 78 respondentai, iš kurių 46% sudarė moterys ir 54% vyrai. Pagal 3-ajame priede pateiktą 3 pav. matoma, jog aktyviausiai į išplatintą apklausą atsakinėjo jaunesni respondentai, amžiaus grupei darantis vyresnei, respondentų atsakymų sulaukta vis mažiau. Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė dirbantys audito srityje iki 5 ar iki 10 metų, bei nurodė užimantys „Projektų vadovo“, „Vyresniojo auditoriaus asistento“ ar „Auditoriaus asistento“ pareigas. Ilgesnę darbinę patirtį ar aukštesnes pareigas užimantys respondentai sudarė reikšmingai mažesnę atsakymų dalį.

Apklausoje dalyvavusių respondentų demografiniai duomenys buvo nagrinėjami siekiant turėti galimybę analizuoti priešingai pasiskirsčiusius korespondentų atsakymus įvairesniais pjūviais.

3.2.2. Finansinių įvykių ir sąlygų atvejų nustatymas

Šiame darbo poskyryje nagrinėjamas auditorių požiūris į tai, ar susidariusi ekstremali ekonominė situacija padidino nustatomų finansinių įvykių ar sąlygų atvejų mažoms, vidutinėms bei didelėms įmonėms.

9 lentelė

Auditorių požiūris finansinių įvykių ar sąlygų atveju nustatyme

Mažos įmonės		Vidutinės įmonės		Didelės įmonės	
Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka
<i>1. Padidėjusi grynojo įsipareigojimo arba grynojo trumpalaikio įsipareigojimo pozicija</i>					
81%	4%	58%	15%	38%	42%
<i>2. Artėjanti terminuotų skolų grąžinimo data ir mažai tikėtina, kad ji bus pratęsta arba skola bus grąžinta; arba per didelis pasitikėjimas trumpalaikiu skolinimusi ilgalaikiam turtui finansuoti</i>					
58%	27%	31%	50%	31%	58%
<i>3. Požymiai, kad kreditoriai nebeteiks finansinės paramos</i>					
46%	46%	4%	65%	15%	77%
<i>4. Perspektyvinėse ir einamosiose finansinėse ataskaitose pateikiami neigiami pagrindinės veiklos pinigų srautai</i>					
50%	27%	46%	35%	31%	46%
<i>5. Neigiami pagrindiniai finansiniai rodikliai</i>					
50%	27%	38%	35%	35%	50%
<i>6. Dideli pagrindinės veiklos nuostoliai arba didelis turto, naudojamo pinigų srautams kurti, vertės sumažėjimas</i>					
65%	15%	35%	19%	35%	50%
<i>7. Vėluojama mokėti dividendus arba jie nebemokami</i>					
85%	8%	69%	12%	42%	38%
<i>8. Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais</i>					
69%	0%	31%	23%	31%	54%
<i>9. Nesugebėjimas įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų</i>					
65%	19%	35%	31%	35%	58%
<i>10. Perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes</i>					
31%	35%	23%	58%	19%	62%
<i>11. Nesugebėjimas gauti finansinių išteklių, būtinų kurti naują produktą ar vykdyti kitas investicijas</i>					
54%	27%	31%	35%	15%	65%

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Pirmuoju klausimu buvo tirta respondentų nuomonė apie padidėjusią grynojo įsipareigojimo arba grynojo trumpalaikio įsipareigojimo poziciją skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, grynojo arba grynojo trumpalaikio įsipareigojimo pozicija padidėjo mažos (sutinka 81%, nesutinka 4% atsakiusių) ir vidutinės (sutinka 58%, nesutinka 15% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės dydžio kategorijos įmonėms nepadidėjo (sutinka 38%, nesutinka 42% atsakiusių). Pagal 3-ajame priede pateiktą 4a pav. pateiktą atsakymų pasiskirstymą galima pastebėti, jog labiausiai šio atvejo nustatymas išaugęs mažoms įmonėms. Bendrai vertinant respondentų nuomonę galima teigti, jog didelio dydžio įmonių kategorijos įmonėms grynojo ir grynojo trumpalaikio įsipareigojimo pozicijos padidėjimas

ekstremalios ekonominės situacijos kontekste nėra toks būdingas, kaip mažos ir vidutinės dydžio kategorijos įmonėms, o iš pastarųjų būdingesnis mažoms įmonėms.

Antruoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl artėjančio terminuotų skolų grąžinimo esant mažai tikimybei, jog terminas bus pratęstas ar skola bus grąžinta arba per didelio pasitikėjimo trumpalaikiu skolinimusi ilgalaikio turto finansavimui skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 58%, nesutinka 27% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau vidutinės (sutinka 31%, nesutinka 50% atsakiusių) ir didelės (sutinka 31%, nesutinka 58% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal 3-ajame priede pateiktą 4b pav. pateiktą respondentų nuomonės pasiskirstymą galima teigti, jog vidutinio ir didelio dydžio įmonių kategorijos įmonėms artėjančio terminuotų skolų grąžinimo atvejų skaičius esant mažai tikimybei, jog terminas bus pratęstas ar skola bus grąžinta, arba per didelio pasitikėjimo trumpalaikiu skolinimusi ilgalaikio turto finansavimui, atvejų išaugimas nėra toks būdingas, kaip mažos kategorijos įmonėms.

Trečiuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl požymių, jog kreditoriai nebeteiks finansinės paramos skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, šio įvykio atvejų nedaugėja vidutinės (sutinka 4%, nesutinka 65% atsakiusių) ir didelės (sutinka 15%, nesutinka 77% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau ties dažnesniu įvykio pasireiškimu mažoms įmonėms respondentų nuomonė pasiskirsto nevienodai – su teiginiu, jog atvejų daugėja sutinka ir nesutinka lygios dalys atsakiusių – 46%. Sutinkančiųjų respondentų tarpe atsakė 1% direktoriaus pareigas užimančių asmenų, 9% vyresniojo projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 13% projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 12% vyresniojo auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų, 12% auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų. 27% sutikusiujų turi 3-4 metų patirtį darbinėje sferoje, 15% 5-9 metų patirtį, 4% 10-14 metų patirtį. 23% sutikusiujų yra 20-30 metų amžiaus, 19% 31-40 metų amžiaus, 4% 51 ir daugiau metų amžiaus. 31% sutikusiujų yra vyrai ir 15% moterys. Nesutinkančiųjų respondentų tarpe atsakė 1% direktoriaus pareigas užimančių asmenų, 1% vyresniojo projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 17% projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 19% vyresniojo auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų, 8% auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų. 27% nesutikusiujų turi 3-4 metų patirtį darbinėje sferoje, 12% 5-9 metų patirtį, 4% 10-14 metų patirtį, 4% 15-19 metų patirtį. 31% nesutikusiujų yra 20-30 metų amžiaus, 12% 31-40 metų amžiaus, 4% 41-50 metų amžiaus. 19% nesutikusiujų yra vyrai ir 27% moterys. Galima daryti išvadą, jog su šio įvykio atvejų skaičiaus išaugimu mažoms įmonėms dažniau sutinka vyresni, aukštesnes pareigas užimantys respondentai, taip pat pastebėtina, jog dažniau sutinka vyrai, kas rodytų jų konservatyvesnę požiūrį dėl kreditorių neteikiamos finansinės paramos mažoms įmonėms. Pagal 3-ajame priede pateiktą 4c pav. pateiktus respondentų atsakymus galima teigti, jog tarp

respondentų daugiau vyrauja vieninga nuomonė, jog tokių atvejų skaičius vidutinėms ir didelėms įmonėms neišaugo, tačiau mažoms įmonėms tokių atvejų pasitaiko. Bendrai vertinant galima teigti, jog požymių, kad kreditoriai nebeteiks finansinės paramos, atvejų didėjimas nėra būdingas nei vienai įmonių kategorijai.

Ketvirtuoju klausimu tirta respondentų nuomonė apie padidėjusių perspektyvinėse ir einamosiose finansinėse ataskaitose pateikiamų neigiamų pagrindinės veiklos pinigų srautų atvejų padidėjimo skirtingo dydžio įmonėms ekstremalios ekonominės situacijos kontekste. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 50%, nesutinka 27% atsakiusiųjų) ir vidutinės (sutinka 46%, nesutinka 35% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 31%, nesutinka 46% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Išnagrinėjus respondentų atsakymus, pateiktus 3-ajame priede 4d pav., galima teigti, jog mažų ir vidutinių įmonių generuojami neigiamų pagrindinės veiklos pinigų srautų generavimo įvykių atvejų fiksuojama daugiau nei didelių įmonių bei didelės dydžio kategorijos įmonėms pandemijos kontekste šio įvykio nustatomų atvejų nedaugėja.

Penktuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl neigiamų pagrindinių finansinių rodiklių atvejų padidėjimo skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 50%, nesutinka 27% atsakiusiųjų) ir vidutinės (sutinka 38%, nesutinka 35% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 35%, nesutinka 50% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4e pav. galima teigti, jog neigiamų pagrindinių finansinių rodiklių atvejų dažniau nustatoma mažoms ir vidutinėms įmonėms, tačiau didelėms įmonėms nenustatoma.

Šeštuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl didelių pagrindinės veiklos nuostolių arba didelio turto, naudojamo pinigų srautams kurti, vertės sumažėjimo atvejų padidėjimo skirtingo dydžio įmonėms ekstremalios ekonominės situacijos kontekste. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 65%, nesutinka 15% atsakiusiųjų) ir vidutinės (sutinka 35%, nesutinka 19% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 35%, nesutinka 50% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4f pav., galima teigti, jog didelių pagrindinės veiklos nuostolių arba didelio turto, naudojamo pinigų srautams kurti, vertės sumažėjimo ekstremalios ekonominės situacijos kontekste atvejų daugiau nustatoma mažoms ir vidutinėms įmonėms, tačiau didelėms įmonėms nenustatoma.

Septintuoju klausimu buvo apklausama respondentų nuomonė dėl vėluojamų mokėti arba nemokamų dividendų atvejų padidėjimo skirtingo dydžio įmonėms ekstremalios ekonominės situacijos kontekste. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja visų įmonių dydžio

kategorijos įmonėms – su teiginiu dėl dažniau nustatomų atvejų mažoms įmonėms sutinka 85%, nesutinka 8% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 69%, nesutinka 12% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 42%, nesutinka 38% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4g pav., galima teigti, jog šio dažnesnis šio įvykio atvejų nustatymas pasireiškė visoms įmonių dydžio kategorijoms.

Aštuntuoju klausimu buvo apklausama respondentų nuomonė dėl nesugebėjimo laiku atsiskaityti su kreditoriais atvejų padidėjimo skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 69% atsakiusiųjų, nesutikusių nebuvo) ir vidutinės (sutinka 31%, nesutinka 23% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 31%, nesutinka 54% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal respondentų nuomonę atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4h pav. galima teigti, jog nesugebėjimo laiku atsiskaityti su kreditoriais atvejų daugiausiai dažnėja mažoms įmonėms, rečiau vidutinėms ir nedažnėja didelėms įmonėms.

Devintuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl nesugebėjimo vykdyti paskolų sutarčių sąlygų skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 65% atsakiusiųjų, nesutinka 19% atsakiusiųjų) ir vidutinės (sutinka 35%, nesutinka 31% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 35%, nesutinka 58% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal respondentų nuomonę atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4i pav. galima teigti, jog nesugebėjimo įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų atvejų padidėjimas ekstremalios ekonominės situacijos kontekste dažniausiai fiksuojamas mažoms įmonėms, rečiau vidutinėms ir nefiksuojamas didelėms įmonėms.

Dešimtuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl perėjimo nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų nedaugėja nei vienos įmonių dydžio kategorijos įmonėms – su teiginiu dėl dažniau nustatomų atvejų mažoms įmonėms sutinka 31%, nesutinka 35% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 23%, nesutinka 58% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 19%, nesutinka 62% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4j pav. galima teigti, jog perėjimo nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes atvejų dažnėjimo ekstremalios ekonominės situacijos kontekste nefiksuojama.

Vienuoliktuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl nesugebėjimo gauti finansinių išteklių, būtinų kurti naują produktą ar vykdyti kitas investicijas skirtingo dydžio įmonėms. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 54%, nesutinka 27% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau vidutinės (sutinka 31%, nesutinka 35% atsakiusiųjų) ir didelės (sutinka 15%, nesutinka 65% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos

įmonėms nedaugėja. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 4k pav. galima teigti, jog nesugebėjimo gauti finansinių išteklių, būtinų kurti naują produktą ar vykdyti kitas investicijas atvejų dažnėjimas pasireiškia mažos dydžio kategorijos įmonėms, tačiau vidutinėms bei didelėms įmonėms nepasireiškia.

Bendrai vertinant ekstremalios ekonominės situacijos kontekste ženkliausiai dažnėja visų (su keliomis išimtimis) finansinių įvykių ar sąlygų nustatomų atvejų mažos dydžio kategorijos įmonėms, kiek mažiau – vidutinio dydžio kategorijos ir nedažnėja didelio dydžio kategorijos įmonėms. Keli įvykiai ir sąlygos, kurių atvejų padaugėjimo nefiksuoja nei vienai įmonių dydžio kategorijai įvardinti du – požymiai, jog kreditoriai nebeteiks finansinės paramos bei perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo iškart gavus prekes. Dažniausiai ekstremalios ekonominės situacijos kontekste visoms įmonėms fiksuojama nustatomų vėlavimo mokėti dividendus arba visiško dividendų nemokėjimo atvejų. Galima teigti, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste didesnė dalis įmonių susilaikė nuo išmokų iš įmonės nuosavybės taip siekdami neapibrėžtumo metu išlaikyti kuo aukštesnį įmonės nuosavybės lygį.

3.2.3. Veiklos įvykių ir sąlygų atvejų nustatymas

Šiame darbo poskyryje nagrinėjamas auditorių požiūris į tai, ar susidariusi ekstremali ekonominė situacija išaugino nustatomus veiklos įvykių ar sąlygų atvejus mažoms, vidutinėms bei didelėms įmonėms.

10 lentelė

Auditorių požiūris veiklos įvykių ar sąlygų atvejų nustatyme

Mažos įmonės		Vidutinės įmonės		Didelės įmonės	
Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka
<i>1. Vadovybės ketinimas likviduoti įmonę arba nutraukti įmonės veiklą</i>					
62%	23%	23%	38%	19%	69%
<i>2. Pagrindinių vadovų netekimas, nesant juos pakeičiančių asmenų</i>					
35%	35%	35%	50%	15%	65%
<i>3. Pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų), frančizės, licencijos ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimas</i>					
35%	35%	19%	42%	27%	42%
<i>4. Sunkumai dėl darbuotojų</i>					
73%	19%	69%	19%	58%	23%
<i>5. Įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumas</i>					
73%	15%	50%	15%	38%	42%
<i>6. Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas</i>					
27%	46%	31%	42%	19%	58%

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Pirmuoju klausimu buvo tirta respondentų nuomonė apie skirtingo dydžio įmonių vadovybės ketinimą likviduoti įmonę arba nutraukti įmonės veiklą. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 62%, nesutinka 23% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau vidutinės (sutinka 23%, nesutinka 38% atsakiusių) ir didelės (sutinka 19%, nesutinka 69% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal 3-ajame priede pateiktą 5a pav. respondentų nuomonės pasiskirstymą galima teigti, jog vadovybės ketinimo likviduoti įmonę arba nutraukti įmonės veiklą atvejų dažniau nustatoma mažos dydžio kategorijos įmonėms, tačiau nenustatoma vidutinės ir didelės dydžio kategorijos įmonėms, nors dalis sutinkančių atsakymų rodo, jog tokių atvejų pandemijos kontekste pasitaiko.

Antruoju klausimu tirta respondentų nuomonė apie skirtingo dydžio įmonių pagrindinių vadovų netekimą nesant juos pakeičiančių asmenų. Respondentų nuomone, šio įvykio atvejų nedaugėja vidutinės (sutinka 35%, nesutinka 50% atsakiusių) ir didelės (sutinka 15%, nesutinka 65% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau ties dažnesniu įvykio pasireiškimu mažoms įmonėms respondentų nuomonė pasiskirsto nevienodai – su teiginiu, jog atvejų daugėja sutinka ir nesutinka lygios dalys atsakiusių – 35%. Sutinkančiųjų respondentų tarpe atsakė 1% direktoriaus pareigas užimančių asmenų, 5% vyresniojo projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 21% projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 4% vyresniojo auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų, 4% auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų. 12% sutikusiujų turi 3-4 metų patirtį darbinėje sferoje, 15% 5-9 metų patirtį, 8% 10-14 metų patirtį. 15% sutikusiujų yra 20-30 metų amžiaus, 19% 31-40 metų amžiaus. 23% sutikusiujų yra vyrai ir 12% moterys. Nesutinkančiųjų respondentų tarpe atsakė 1% direktoriaus pareigas užimančių asmenų, 1% vyresniojo projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 9% projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 12% vyresniojo auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų, 12% auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų. 27% nesutikusiujų turi 3-4 metų patirtį darbinėje sferoje, 8% 15-19 metų patirtį. 27% nesutikusiujų yra 20-30 metų amžiaus, 8% 41-50 metų amžiaus. 4% nesutikusiujų yra vyrai ir 31% moterys. Galima daryti išvadą, jog su šio įvykio atvejų skaičiaus išaugimu mažoms įmonėms dažniau sutinka vyresni, aukštesnes pareigas užimantys respondentai, taip pat pastebėtina, jog dažniau sutinka vyrai, kas rodytų jų konservatyvesnį požiūrį dėl kreditorių neteikiamos finansinės paramos mažoms įmonėms. Pagal 3-ajame priede pateiktą 5b pav. galima teigti, jog vadovų netekimo nesant juos pakeičiančių asmenų atvejų skaičius ekstremalios ekonominės situacijos kontekste neišaugo vidutinės ir didelės dydžio kategorijos įmonėms, mažoms įmonėms tokių atvejų pasitaiko. Bendrai vertinant galima teigti, jog požymių, kad šio įvykio atvejų didėjimas nėra būdingas nei vienai įmonių kategorijai.

Trečiuoju klausimu nagrinėta respondentų nuomonė dėl pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų), frančizės, licencijos ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimo atvejų skaičiaus padidėjimo

skirtingo dydžio kategorijos įmonėms ekstremalios ekonominės situacijos kontekste. Pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų) ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimas ar keitimas sudėtingas bei užtrunkantis procesas ir įprastinės ar stabilios ekonominės situacijos metu. Respondentų nuomone, šio įvykio atvejų nedaugėja vidutinės (sutinka 19%, nesutinka 42% atsakiusių) ir didelės (sutinka 27%, nesutinka 42% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau ties dažnesniu įvykio pasireiškimu mažoms įmonėms respondentų nuomonė pasiskirsto nevienodai – su teiginiu, jog atvejų daugėja sutinka ir nesutinka lygios dalys atsakiusių – 35%. Sutinkančiųjų respondentų tarpe atsakė 1% direktoriaus pareigas užimančių asmenų, 5% vyresniojo projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 13% projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 4% vyresniojo auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų, 12% auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų. 19% sutikusiujų turi 3-4 metų patirtį darbinėje sferoje, 15% 5-9 metų patirtį. 19% sutikusiujų yra 20-30 metų amžiaus, 15% 31-40 metų amžiaus. 31% sutikusiujų yra vyrai ir 4% moterys. Nesutinkančiųjų respondentų tarpe atsakė 1% direktoriaus pareigas užimančių asmenų, 1% vyresniojo projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 17% projektų vadovo pareigas užimančių asmenų, 12% vyresniojo auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų, 4% auditoriaus asistento pareigas užimančių asmenų. 15% nesutikusiujų turi 3-4 metų patirtį darbinėje sferoje, 8% 5-9 metų patirtį, 4% 10-14 metų patirtį, 8% 15-19 metų patirtį. 19% nesutikusiujų yra 20-30 metų amžiaus, 8% 31-40 metų amžiaus, 8% 41-50 metų amžiaus. 8% nesutikusiujų yra vyrai ir 27% moterys. Galima daryti išvadą, jog su šio įvykio atvejų skaičiaus išaugimu mažoms įmonėms dažniau sutinka vyresni, aukštesnes pareigas užimantys respondentai, taip pat pastebėtina, jog dažniau sutinka vyrai, kas rodytų jų konservatyvesnę požiūrį dėl kreditorių neteikiamos finansinės paramos mažoms įmonėms. Pagal 3-ajame priede pateiktą 5c pav. galima teigti, jog nagrinėjamo įvykio atvejų nustatymas nedidėja vidutinės ir didelės dydžio kategorijos įmonėms, mažoms įmonėms tokių atvejų pasitaiko. Bendrai vertinant galima teigti, jog požymių, kad pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų), frančizės, licencijos ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimo atvejų skaičiaus padidėjimo įvykio atvejų nustatymas nėra dažnesnis nei vienai įmonių kategorijai.

Ketvirtuoju klausimu tirta respondentų nuomonė apie skirtingo dydžio įmonių patiriamų sunkumų dėl darbuotojų atvejų skaičiaus padidėjimas. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja visų įmonių dydžio kategorijos įmonėms – su teiginiu dėl dažniau nustatomų atvejų mažoms įmonėms sutinka 73%, nesutinka 19% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 69%, nesutinka 19% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 58%, nesutinka 23% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 5d pav. galima teigti, jog patiriamų sunkumų dėl darbuotojų atvejų nustatymas dažnėja visoms įmonių dydžio kategorijos įmonėms – labiausiai mažoms įmonėms, kiek mažiau vidutinėms ir mažiausiai didelėms įmonėms.

Penktuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumo atvejų skaičiaus padidėjimo. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 73%, nesutinka 15% atsakiusių) ir vidutinės (sutinka 50%, nesutinka 15% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 38%, nesutinka 42% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 5e pav. galima teigti, jog įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumo atvejų dažniau nustatoma mažos ir vidutinės įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės dydžio kategorijos įmonėms nenustatoma.

Šeštuoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimo. Respondentų nuomone, šio įvykio atvejų nedaugėja nei vienos įmonių dydžio kategorijos įmonėms – su teiginiu dėl dažniau nustatomų atvejų mažoms įmonėms sutinka 27%, nesutinka 46% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 31%, nesutinka 42% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 19%, nesutinka 58% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 5f pav. galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimo atvejų dažniau nenustatoma nei vienos įmonių dydžio kategorijos įmonėms.

Išanalizavus respondentų pateiktus atsakymus galima teigti, jog bendrai veiklos įvykių ar sąlygų atvejų nustatymas padažnėjęs mažo dydžio kategorijos įmonėms. Tačiau vieno iš įvykių padidėjusio atvejų skaičiaus nenustatyta nei vienai įmonei – tai sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas. Galima daryti išvadą, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste mažos dydžio kategorijos įmonės, susiduria su veiklos įvykių ar sąlygų, keliančių riziką įmonės veiklos tęstinumui, atvejų skaičiaus padidėjimu, tuo tarpu vidutinės įmonės susiduria rečiau, o didelės beveik nesusiduria.

3.2.4. Kitų įvykių ir sąlygų atvejų nustatymas

Šiame darbo poskyryje nagrinėjamas auditorių požiūris į tai, ar susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos kontekste daugėja nustatomų kitų įvykių ar sąlygų atvejų mažoms, vidutinėms bei didelėms įmonėms.

11 lentelė

Auditorių požiūris kitų įvykių ar sąlygų atveju nustatyme

Mažos įmonės		Vidutinės įmonės		Didelės įmonės	
Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka
<i>1. Nesilaikoma kapitalui keliamų arba kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų, pavyzdžiui, finansų institucijoms keliamų mokumo ar likvidumo reikalavimų</i>					
54%	23%	23%	42%	19%	62%
<i>2. Vyksta teismo procesas ar priežiūros institucijos imasi priemonių prieš įmonę, kurie, priėmus įmonei nepalankų sprendimą, sudarytų sąlygas ieškiniams, kurių įmonė greičiausiai negalėtų įvykdyti</i>					
42%	31%	23%	42%	19%	58%
<i>3. Įstatymų ar teisės aktų arba vyriausybės politikos pokyčiai, kurie, tikėtina, neigiamai paveiks įmonę</i>					
62%	8%	42%	19%	42%	31%
<i>4. Nelaimės, nuo kurių įmonė nebuvo arba buvo nepakankamai apsidraudusi</i>					
46%	19%	42%	38%	35%	50%

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Pirmuoju klausimu buvo tirta respondentų nuomonė apie skirtingo dydžio įmonių kapitalui keliamų arba kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų, pavyzdžiui, finansų institucijoms keliamų mokumo ar likvidumo reikalavimų, nesilaikymą. Respondentų nuomone, minėto įvykio atveju daugėja mažos (sutinka 54%, nesutinka 23% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau vidutinės (sutinka 23%, nesutinka 42% atsakiusiųjų) ir didelės (sutinka 19%, nesutinka 62% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal 3-ajame priede pateiktą 6a pav. galima teigti, jog kapitalui keliamų arba kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų, pavyzdžiui, finansų institucijoms keliamų mokumo ar likvidumo reikalavimų, nesilaikymo nustatomų atveju vidutinės bei didelės kategorijos dydžio įmonėms nedaugėja, tačiau mažos dydžio kategorijos įmonėms šių atvejų nustatoma dažniau.

Antruoju klausimu tirta respondentų nuomonė dėl vykstančio teismo proceso ar priežiūros institucijų priemonių ėmimosi prieš įmonę, kuria priėmus įmonei nepalankų sprendimą sudarytų sąlygas ieškiniams, kurių įmonė greičiausiai negalėtų vykdyti, dažnesnio atveju nustatymo. Respondentų nuomone, minėto įvykio atveju daugėja mažos (sutinka 42%, nesutinka 31% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau vidutinės (sutinka 23%, nesutinka 42% atsakiusiųjų) ir didelės (sutinka 19%, nesutinka 58% atsakiusiųjų) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Pagal 3-ajame priede pateiktą 6b pav. galima teigti, jog vykstančio teismo proceso ar priežiūros institucijų priemonių ėmimosi prieš įmonę, kuria priėmus įmonei nepalankų sprendimą sudarytų sąlygas ieškiniams, kurių įmonė greičiausiai negalėtų vykdyti, nustatomų

atvejų vidutinės bei didelės kategorijos dydžio įmonėms nedaugėja, tačiau mažos dydžio kategorijos įmonėms šių atvejų nustatoma dažniau.

Trečiuoju klausimu apklausiama respondentų nuomonė dėl įstatymų ar teisės aktų arba vyriausybės politikos pokyčių, kurie, tikėtina, neigiamai paveiks įmonę. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja visų įmonių dydžio kategorijos įmonėms – su teiginiu dėl dažniau nustatomų atvejų mažoms įmonėms sutinka 62%, nesutinka 8% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 42%, nesutinka 19% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 42%, nesutinka 31% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 6c pav. galima teigti, jog dažnesnis šio įvykio atvejų nustatymas pasireiškė visų įmonių dydžio kategorijos įmonėms.

Ketvirtuoju klausimu apklausiama respondentų nuomonė dėl nelaimių, nuo kurių įmonė nebuvo arba buvo nepakankamai pasiruošusi. Respondentų nuomone, minėto įvykio atvejų daugėja mažos (sutinka 46%, nesutinka 19% atsakiusių) ir vidutinės (sutinka 42%, nesutinka 38% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms, tačiau didelės (sutinka 35%, nesutinka 50% atsakiusių) įmonių dydžio kategorijos įmonėms nedaugėja. Išnagrinėjus respondentų atsakymus, pateiktus 3-ajame priede 6d pav. galima teigti, jog nelaimių, nuo kurių įmonė nebuvo arba buvo nepakankamai pasiruošusi, atvejų nustatoma dažniau mažoms bei vidutinėms įmonėms, tačiau didelėms įmonėms dažniau nenustatoma. Tai rodo, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste didelės dydžio kategorijos įmonės yra geriau pasiruošusios susitvarkyti su galimais nesklendumais, nei mažesnio dydžio kategorijos įmonės.

Išanalizavus respondentų pateiktus atsakymus galima teigti, jog bendrai ekstremalios ekonominės situacijos kontekste dažniausiai kitų įvykių ar sąlygų atvejų nustatymas būdingas mažo dydžio kategorijos įmonėms, išskyrus patiriamų sunkumų dėl darbuotojų įvykių atvejų skaičius, kurio dažnesnis nustatymas būdingas visoms įmonėms. Taip pat vieno iš įvykių dažniau nustatomų atvejų nepadaugėjo nei vienai įmonei – tai sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas. Galima daryti išvadą, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste daugeliui įmonių, o ypač mažos dydžio kategorijos įmonėms, nustatoma daugiau kitų įvykių ar sąlygų atvejų, keliančių riziką įmonės veiklos tęstinumui.

3.2.5. Įmonių gebėjimas prisitaikyti prie ekstremalios ekonominės situacijos

Šiame darbo poskyryje nagrinėjamas respondentų požiūris į tai, kaip skirtingo dydžio kategorijų įmonės gebėjo prisitaikyti prie susidariusios ekstremalios situacijos taip užtikrindamos sėkmingą tolimesnę įmonės veiklos tęstinumą.

12 lentelė

Auditoriaus požiūris dėl įmonių prisitaikymo ekstremalios situacijos kontekste

Mažos įmonės		Vidutinės įmonės		Didelės įmonės	
Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka	Sutinka	Nesutinka
1. Efektyviai perorganizavo įmonės darbą dėl darbuotojų saugos užtikrinimo					
62%	8%	81%	12%	88%	4%
2. Optimizavo pinigų srautus					
46%	19%	62%	8%	81%	0%
3. Strategiškai suplanavo žmogiškuosius išteklius					
65%	19%	77%	8%	92%	0%
4. Užtikrino vidinių politikų ir procedūrų valdymą					
58%	4%	77%	8%	92%	0%
5. Užtikrino savalaikę komunikaciją su darbuotojais					
65%	4%	81%	12%	81%	0%
6. Užtikrino naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą					
46%	15%	69%	15%	81%	4%
7. Sėkmingai perorganizavo prekių ir paslaugų tiekimą					
31%	8%	62%	4%	88%	0%
8. Sėkmingai įvedė ir pasiūlė rinkai naujus produktus ar paslaugas					
42%	19%	58%	15%	69%	8%

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

Pirmuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo efektyviai perorganizuoti įmonės darbą dėl darbuotojų saugos užtikrinimo. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 62%, nesutinka 8% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 81%, nesutinka 12% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 88%, nesutinka 4% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7a pav. galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste efektyviai perorganizuoti įmonės darbą dėl darbuotojų saugos užtikrinimo geriausiai gebėjo didelės kategorijos dydžio įmonės, kiek mažiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės, o mažos įmonių dydžio kategorijos įmonės gebėjo prasčiausiai perorganizuoti darbuotojų darbą siekdamas užtikrinti darbuotojų saugumą. Tai rodo, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste didelės dydžio kategorijos įmonės organizacine prasme yra geriau pasiruošusios prisitaikyti prie naujai susidariusios situacijos, nei mažesnio dydžio kategorijos įmonės.

Antruoju klausimu tiriama respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo optimizuoti pinigų srautus. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 46%, nesutinka 19% apklaustųjų, vidutinėms

įmonėms sutinka 62%, nesutinka 8% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 81% apklaustųjų, nesutikusiųjų nebuvo. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7b pav. galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste optimizuoti pinigų srautus daugiausia gebėjo didelės kategorijos dydžio įmonės, kiek mažiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės, o mažos įmonių dydžio kategorijos įmonės pinigų srautus optimizuoti gebėjo prasčiausiai. Tai rodo, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste didelės dydžio kategorijos įmonės pinigų srautų optimizavimo prasme yra geriau pasiruošusios prisitaikyti prie naujai susidariusios situacijos, nei mažesnio dydžio kategorijos įmonės.

Trečiuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo strategiškai suplanuoti žmogiškuosius išteklius. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 65%, nesutinka 19% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 77%, nesutinka 8% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 92% apklaustųjų, nesutikusiųjų nebuvo. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7c pav. galima teigti, jog strategiškai suplanuoti žmogiškuosius išteklius dažniausiai gebėjo didelės kategorijos dydžio įmonės, kiek mažiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės, o mažos įmonių dydžio kategorijos įmonės pinigų srautus optimizuoti gebėjo prasčiausiai.

Ketvirtuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo užtikrinti vidinių politikų ir procedūrų valdymą. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 58%, nesutinka 4% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 77%, nesutinka 8% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 92% apklaustųjų, nesutikusiųjų nebuvo. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7d pav. galima teigti, jog didelės dydžio kategorijos įmonės turėtų susidurti su didesniais iššūkiais siekdamas užtikrinti vidinių politikų ir procedūrų valdymą dėl savo veiklos masto ir dydžio, tačiau respondentų nuomone, jos tą padaryti gebėjo sėkmingiau nei kitų dydžių kategorijos įmonės.

Penktuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo užtikrinti savalaikę komunikaciją su darbuotojais. Respondentų nuomone, šiuo aspektu taip pat gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 65%, nesutinka 4% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 81%, nesutinka 12% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 81% apklaustųjų, nesutikusiųjų nebuvo. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7e pav. galima teigti, jog pandemijos akivaizdoje didesnės įmonių dydžio kategorijos įmonės, nepaisant jų masto, gebėjo geriau užtikrinti savalaikę komunikaciją su darbuotojais dėl kintančios situacijos įmonėje nepaisant organizacinių iššūkių, tačiau bendrai tai užtikrinti gebėjo visų dydžio kategorijų įmonės.

Šeštuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo užtikrinti naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 46%, nesutinka 15% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 69%, nesutinka 15% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 81%, nesutinka 4% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7f pav. galima teigti, jog užtikrinti naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą geriausiai gebėjo didelės kategorijos dydžio įmonės, kiek mažiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės, o mažos įmonių dydžio kategorijos įmonės užtikrinti naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą gebėjo prasčiausiai. Tai rodo, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste didelės dydžio kategorijos įmonės ir toliau geba diegti naujas kontroles bei sėkmingai užtikrinti jų veikimą ir tai atlieka sklandžiau nei mažesnės dydžio kategorijos įmonės.

Septintuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo sėkmingai perorganizuoti prekių ir paslaugų tiekimą. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 31%, nesutinka 8% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 62%, nesutinka 4% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 88% apklaustųjų, nesutikusiųjų nebuvo. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7g pav. galima teigti, jog susidariusios ekstremalios situacijos kontekste sėkmingai perorganizuoti prekių ir paslaugų tiekimą geriausiai gebėjo didelės kategorijos dydžio įmonės, kiek mažiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės, o mažos įmonių dydžio kategorijos įmonės sėkmingai perorganizuoti prekių ir paslaugų tiekimą gebėjo prasčiausiai.

Aštuntuoju klausimu apklausiami respondentų nuomonė dėl skirtingų dydžio kategorijų įmonių gebėjimo sėkmingai įvesti ir pasiūlyti rinkai naujus produktus ar paslaugas. Respondentų nuomone, šiuo aspektu gebėjo prisitaikyti visos įmonės – su teiginiu mažoms įmonėms sutinka 42%, nesutinka 19% apklaustųjų, vidutinėms įmonėms sutinka 58%, nesutinka 15% apklaustųjų, didelėms įmonėms sutinka 69%, nesutinka 8% apklaustųjų. Pagal rezultatus atspindintį 3-ajame priede pateiktą 7h pav. galima teigti, jog pandemijos akivaizdoje didesnės įmonių dydžio kategorijos įmonės turėjo daugiau sąlygų sėkmingai įvesti ir pasiūlyti naujus produktus ar paslaugas rinkai, nei mažesnės įmonių dydžio kategorijos.

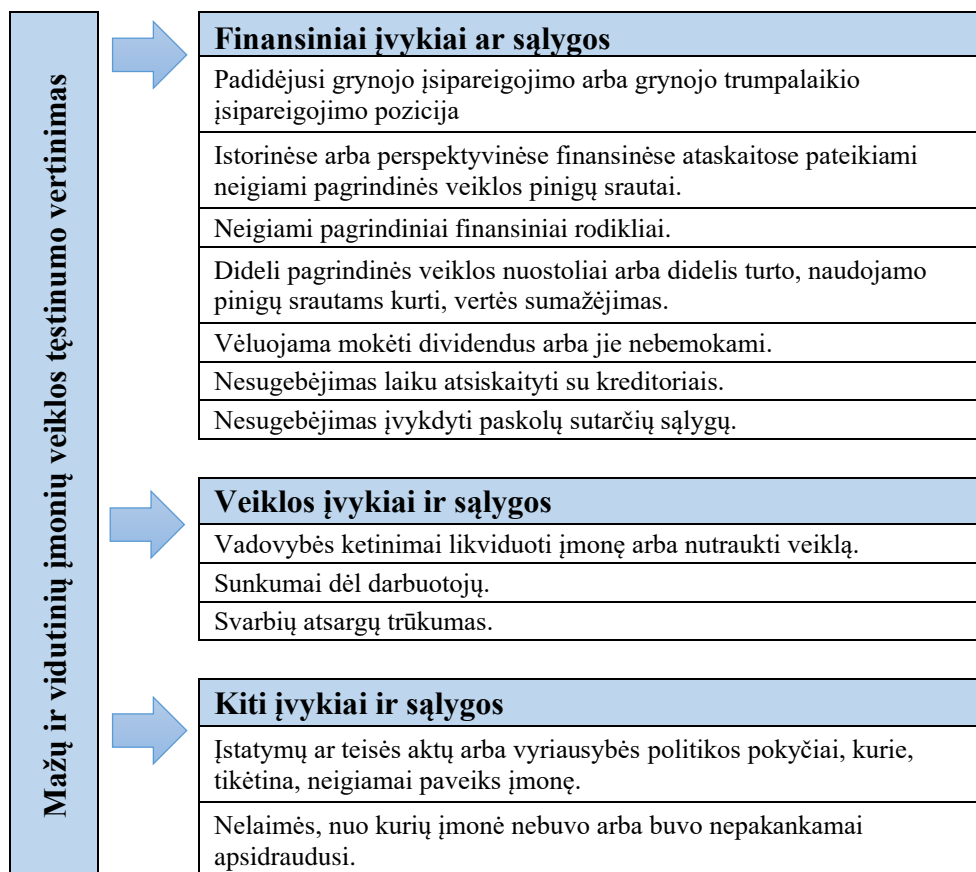
Išanalizavus respondentų pateiktus atsakymus galima teigti, jog bendrai ekstremalios ekonominės situacijos kontekste geriausiai prisitaikyti gebėjo didelės dydžio kategorijos įmonės, kiek prasčiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės ir prasčiausiai – mažos dydžio kategorijos įmonės. Tai rodo, jog nepaisant įmonės dydžio ir masto keliamų organizacinių iššūkių, didesnės kategorijos įmonėms pavyko sklandžiau prisitaikyti prie susidariusios situacijos nei mažesnėms įmonėms. Bendrai vertinant ekstremalios ekonominės situacijos kontekste daugiau finansinių įvykių ar sąlygų atvejų nustatoma mažo dydžio kategorijos įmonėms, mažiau – vidutinio dydžio

kategorijos ir mažiausiai didelio dydžio kategorijos įmonėms. Keli įvykiai ir sąlygos, kurių atveju nustatymas nedažnėja įvardinti du – požymiai, jog kreditoriai nebeteiks finansinės paramos bei perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo iškart gavus prekes. Ekstremalios ekonominės situacijos kontekste visoms įmonėms daugėja vėlavimo mokėti dividendus arba visiško dividendų nemokėjimo atveju. Veiklos įvykių ar sąlygų atveju dažniau nustatoma mažo dydžio kategorijos įmonėms, išskyrus patiriamų sunkumų dėl darbuotojų įvykių atveju skaičius, kuris dažniau pasireiškia visoms įmonėms. Taip pat vieno iš įvykių padažnėjusių atveju nenustatyta nei vienai įmonei – tai sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas. Kitų įvykių ar sąlygų atveju dažniau nustatoma mažo dydžio kategorijos įmonėms, išskyrus patiriamų sunkumų dėl darbuotojų įvykių atveju skaičius, kuris dažniau pasireiškia visoms įmonėms. Taip pat vieno iš įvykių atveju nustatymo padidėjimas nepasireiškė nei vienai dydžio kategorijai – tai sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas. Ekstremalios ekonominės situacijos kontekste geriausiai prisitaikyti gebėjo didelės dydžio kategorijos įmonės, kiek prasčiau – vidutinės dydžio kategorijos įmonės ir prasčiausiai – mažos dydžio kategorijos įmonės.

Remiantis atliktu tyrimu išskirti šie įvykiai ar sąlygos, kurių ekstremalios ekonominės situacijos kontekste mažoms bei vidutinėms įmonėms nustatoma dažniau (8 pav.):

8 paveikslas

Mažų ir vidutinių įmonių veiklos tęstinumo vertinimas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis 570-uouju TAS (persvarstytu) (2015) bei atliktu tyrimu.

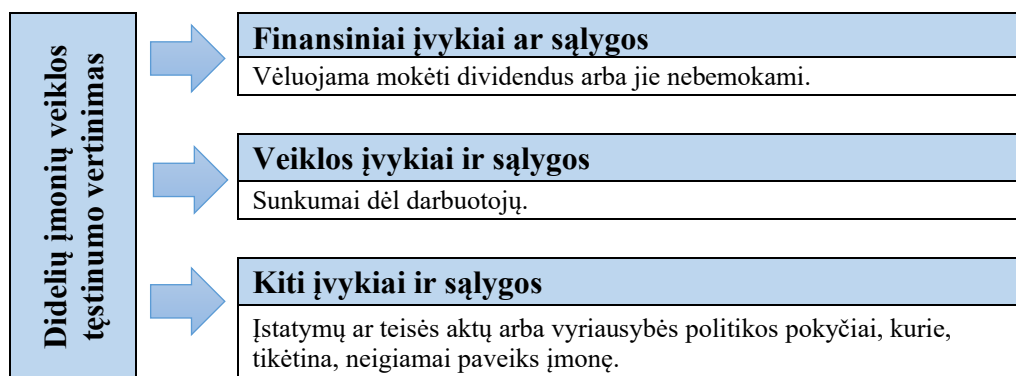
Pabrėžtina, jog mažoms įmonėms būdingas beveik visų įmonės veiklos tęstinumo vertinime analizuojamų įvykių bei sąlygų atvejų nustatymo padidėjimas. Nėdėdėja tik šių nustatymų įvykių ar sąlygų atvejų, kurių padidėjimas nebūdingas nei vienai įmonių dydžio kategorijai:

- Požymiai, kad kreditoriai nebeteiks finansinės paramos;
- Perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes;
- Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas.

Didelėms įmonėms įvykių ar sąlygų atvejų ekstremalios ekonominės situacijos kontekste nustatymo padidėjimas fiksuojamas retai – pastebima šių įvykių ar sąlygų nustatomų atvejų padažnėjimas atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimus:

9 paveikslas

Didelių įmonių veiklos tęstinumo vertinimas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis 570-uuju TAS (persvarstytu) (2015) bei atliktu tyrimu.

Remiantis respondentų nuomone, galima interpretuoti, jog susidariusios situacijos kontekste daugėja įmonių susilaikiusių nuo išmokų iš įmonės nuosavybės taip siekiant neapibrėžtumo metu išlaikyti kuo aukštesnį įmonės nuosavybės lygį. Daugiau įmonių, o ypač mažos dydžio kategorijos įmonės, susiduria su veiklos bei kitų įvykių ar sąlygų, keliančių riziką įmonės veiklos tęstinumui, atvejų skaičiaus padidėjimu. Ekstremalios ekonominės situacijos kontekste didesnės kategorijos įmonėms pavyko sklandžiau prisitaikyti prie susidariusios situacijos nei mažesnėms įmonėms, nepaisant joms keliamų organizacinių iššūkių.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis atlikta literatūros analize bei tyrimais daromos šios išvados:

1. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimo reikšmė ir svarba visuomenei, audituojamoms įmonėms bei įmonių finansinių ataskaitų vartotojams atsispindi per informavimo prizmę - auditoriaus modifikuotos išvados paskelbimas dėl įmonės veiklos tęstinumo neapibrėžtumo perspėja investuotojus bei visuomenę dėl įmonei gresiančios nesėkmės ar netgi bankroto atvejo. Vyraujantis neapibrėžtumas bei ekonominė padėtis rinkose ne tik apsunkina auditorių darbą, siekiant teisingai įvertinti įmonių veiklos tęstinumo galimybes, tačiau ir ilgalaikėje perspektyvoje padidina auditorių konservatyvumą atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimus – tai patvirtina tiek praėjusios globalios finansų krizės padarinius nagrinėję tyrimai, tiek atliktas ekspertinis interviu tyrimas. Vyraujančio neapibrėžtumo metu sąlyginių nuomonių dėl įmonės veiklos tęstinumo skaičius auga. Pasaulio pasiruošimas susidariusiai ekstremaliai ekonominei situacijai buvo silpnas – pandemija smarkiai demobilizavo pasaulio ekonomiką, sukėlė subjektyvų neapibrėžtumą tolimesnių verslo lūkesčių tyrimuose, kurie tapo labiau orientuoti į vertinimus realiuoju laiku, o ne žvelgiant į ateitį. Susidariusi situacija labiau neigiamai paveikia mažas įmones, kadangi jos dažniau orientuotos į paslaugų sektorių, tad pandemijos metu buvo paveiktos labiau nei didesnės įmonės. Įmonės veiklos tęstinumo vertinimuose dažniausiai yra analizuojami finansiniai, veiklos bei kiti įvykiai ar sąlygos, kurių pasireiškimas įmonėms gali indikuoti riziką įmonės veiklos tęstinumui.

2. Atlikto interviu metu buvo apklausti 4 ekspertai, kurių teigimu, vertinant įmonių veiklos tęstinumą ekstremalios ekonominės situacijos kontekste, įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys, nurodantis reikšmingai neigiamą pandemijos poveikį įmonės verslui. Tačiau ekspertų nurodoma, jog labiau paveikiamos mažos įmonės, o poveikio intensyvumas dažniausiai priklauso nuo įmonės sukauptų resursų kiekio, bei to, ar ji veikia labiausiai nukentėjusiame verslo sektoriuje. Labiausiai nukentėję verslai susiję su aviacija, svečių apgyvendinimu, maitinimo paslaugų tiekimu, pramogų bei renginių organizavimu. Poveikis visų dydžių kategorijos įmonių veiklos tęstinumui priklauso nuo tų pačių faktorių: tai sukauptų resursų lygis, galimybės efektyviai sumažinti išlaidų kiekį, turimų skolinių įsipareigojimų lygis, tiekimo grandinės stabilumas. Juos svarbu analizuoti atliekant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą pandemijos kontekste.

3. Remiantis atliktos apklausos respondentų nuomone, nustatyta, jog mažoms įmonėms padaugėjo beveik visų nustatomų finansinių įvykių ar sąlygų atvejų. Finansiniai įvykiai ar sąlygos, kurių atvejų padidėjimas nenustatytas nei vienai įmonių dydžio kategorijai yra požymiai, jog kreditoriai nebeteiks finansinės paramos bei perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo iškart gavus prekes. Daugiausiai ekstremalios ekonominės situacijos kontekste išaugo vėlavimo

mokėti dividendus arba visiško dividendų nemokėjimo atvejų. Vidutinėms įmonėms dažniau nustatomi finansiniai įvykiai ar sąlygos beveik sutampa su nustatomais mažoms įmonėms, tačiau joms galima atmesti artėjantį terminuotų skolų grąžinimo datos bei nesugebėjimo gauti finansinių išteklių investicijoms įvykius ar sąlygas. Didelėms įmonėms nustatyta dividendų nemokėjimų įvykių ar sąlygų atvejų dažnesnis pasireiškimas. Mažoms įmonėms taip pat padaugėjo beveik visų nustatomų veiklos įvykių ar sąlygų atvejų. Veiklos įvykis ar sąlyga, kurios atvejų padidėjimas nenustatytas nei vienai įmonių dydžio kategorijai yra itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas. Vidutinėms įmonėms, lyginant su mažomis, galima atmesti pagrindinių vadovų netekimo bei pagrindinės rinkos, kliento, frančizės, licencijos ar tiekėjo netekimo atvejį ar sąlygą. Didelės įmonės dažniau susiduria tik su vienu veiklos įvykiu ar sąlyga – patiriamais sunkumais dėl darbuotojų. Mažoms įmonėms pasireiškia visi kiti įvykiai ar sąlygos, tuo tarpu vidutinėms įmonėms pasireiškia tik du: nelaimės, nuo kurių įmonė nebuvo pakankamai apsidraudusi bei neigiamai įmonę galintys paveikti teisės aktų ar vyriausybės politikos pokyčiai. Pastarasis yra vienintelis iš kitų įvykių ar sąlygų, kurių atvejų pandemijos kontekste daugiau nustatyta ir didelėms įmonėms.

4. Susidariusios ekstremalios situacijos kontekste visos įmonės gebėjo greitai prisitaikyti prie susidariusios padėties, tačiau išskiriamas mažų lankstumas gebant greitai priimti reikiamus sprendimus vykdant pokyčius įmonėje. Nepaisant to, mažoms įmonėms prisitaikyti buvo sunkiau nei didesnėms įmonėms, o sklandžiausiai tą padaryti gebėjo didelės įmonės.

Pasiūlymai

Remiantis atlikta literatūros analize bei tyrimais teikiama šie pasiūlymai:

1. Siekiant įvertinti įmonių veiklos tęstinumą trūksta nurodymų, kurie vyraujant neapibrėžtai situacijai auditoriams struktūrizuotai pateiktų įmonės veiklos tęstinumo vertinimo metodikas, todėl rekomenduojama pateikti daugiau nurodymų ir metodų, kuriais būtų galima vadovautis.

2. Kadangi pandemija įmones paveikė netolygiai, atliekant įmonės veiklos tęstinumo vertinimą verta orientuotis į tai, kokiame sektoriuje įmonė veikia ir kaip buvo paveiktos panašia veikla užsiimančios įmonės.

3. Atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą neapibrėžtumo kontekste auditoriams verta analizuoti visus standartuose išskiriamus įvykius ar sąlygas, orientuojantis į kiekvienai įmonių dydžio kategorijai nustatytą dažniausiai pasireiškiančių įvykių ar sąlygų analizę.

4. Įmonių veiklos tęstinumo vertinimas ekstremalių ekonominių situacijų ar neapibrėžtumo kontekste yra mažai nagrinėta tyrimų kryptis, todėl šia tema verta atlikti daugiau tyrimų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Knygos:

- Hall, R. (2020). *Mixing methods in social research. Qualitative, Quantitative and Combined Methods*. SAGE Publications Ltd, 1st edition.
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas. Prieiga internetu: <https://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslinių-tyrimų-metodologija-ir-metodai#scribd> (žiūrėta 2020-12-26).
- Given, L., M. (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications Ltd.
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. Prieiga internetu: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiWmazpnuAhUNiYsKHxOQCsUQFjACegQIARAC&url=https%3A%2F%2Fgooglegroups.com%2Fgroup%2Ftarptautine_juru_teise%2Fattach%2Fee6e707e4fd397e0%2FTidikis.pdf%3Fpart%3D0.1&usg=AOvVaw3FriY1_3gApsJsMxV7fl64 (žiūrėta 2020-12-26).
- Wilson, C. (2013). *Credible Checklists and Quality Questionnaires: A User-Centered Design Method*. Elsevier Inc. Prieiga internetu <https://www.sciencedirect.com/book/9780124103924/credible-checklists-and-quality-questionnaires#book-info> (žiūrėta 2020-12-23).

2. Straipsniai žurnaluose:

- Abbott, L. J., Parker, S., Peters, G. F. (2003). The effects of post-bankruptcy financing on going concern reporting. *Advances in Accounting, Vol. 23* (2003). p. 1-22.
- Arnold, V., Collier, P. A., Leech, S. A., Sutton, S. G. (2001). The impact of political pressure on novice decision makers: Are auditors qualified to make going concern judgements? *Critical Perspectives on Accounting 12* (2001). p. 323-338.
- Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., Terry, S. J. (2020). COVID-Induced Economic Uncertainty. *National Bureau of Economic Research* (2020) Working paper 26983.
- Baker, S. R., Farrokhinia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., Yannelis, C. (2020). How does household spending respond to an epidemic? Consumption during the 2020 COVID-19 pandemic. *National Bureau of Economic Research* (2020). Working paper 26949.
- Battiston, S., Gatti, D. D., Gallegati, A., Greenwald, B., Stiglitz, J. E. (2007). Credit chains and bankruptcy propagation in production networks. *Journal of Economic Dynamics & Control 31* (2007). p. 2061-2084.
- Bierstaker, J. L., DeZoort, F. T. (2019). The effects of problem severity and recovery strategy on managers' going concern judgments and decisions. *J. Account Public Policy 38* (2019) 106682.
- Carter, R., Van Auken, H. (2006). Small Firm Bankruptcy. *Journal of Small Business Management 44(4)* (2006). p. 493-512.
- Citron, D. B., Taffler, R. J., Uang, J. (2008). Delays in reporting price-sensitive information: The case of going concern. *Journal of Accounting and Public Policy 27* (2008). p. 19-37.
- Chakraborty, I., Maity, P. (2020). COVID-19 outbreak: Migration, effects on society, global environment and prevention. *Science of the Total Environment 728* (2020) 138882.
- Cheffers, M., Whalen, D., Thrun, M. (2010). 2009 Going Concerns: A Ten Year Review. *Sutton, MA, Audit Analytics*.
- Chen, C., Marting, X., Wang, X. (2013). Insider Trading, Litigation Concerns, and Auditor Going-Concern Opinions. *The Accounting Review Vol. 88, No. 2* (2013). p. 365-393.

- Chen, K. C. W., Church, B. K., (1996). Going Concern Opinions and the Market's Reaction to Bankruptcy Filings. *The Accounting Review*, Vol. 71, No. 1 (1996). p. 117-128.
- Chen, L., Krishan, G. V., Yu, W. (2018). The relation between audit fee cuts during the global financial crisis and earnings quality and audit quality. *Advances in Accounting* 43 (2019). p. 14-31.
- Clark, J. R. (2020). Can I Get Force Majeure from a Novel Coronavirus? *Air Medical Journal* (2020).
- Cortez, R. M., Johnston, W. J. (2020). The Coronavirus crisis in B2B settings: Crisis uniqueness and managerial implications based on social exchange theory. *Industrial Marketing Management* (2020).
- Dong, B., Robinson, D., Robinson, M. (2015). The market's response to earnings surprises after first-time going-concern modifications. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting* 31 (2015). p. 21-32.
- Fakhruddin, B., Blanchard, K., Ragupathy, D. (2020). Are we there yet? The transition from response to recovery for the COVID-19 pandemic. *Progress in Disaster Science* (2020).
- Foster, B. P., Shastri, T. (2016). Determinants of going concern opinions and audit fees for development stage enterprises. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting* 33 (2016). p. 68-84.
- Geiger, M. A., Kumas, A. (2018). Anticipation and Reaction to Going Concern Modified Audit Opinions by Sophisticated Investors. *Accounting Faculty Publications* 35. (2018). p. 1-42.
- George-Silviu, C., Melinda-Timea, F. (2015). New audit reporting challenges: auditing the going concern basis of accounting. *Procedia Economics and Finance* 32 (2015). p. 216-224.
- Goodell, J. W. (2020). COVID-19 and finance: Agendas for future research. *Finance Research Letters* (2020).
- Guan, Y., Huang, J., Lee, C. (2017). Lean Auditor Gender and Financial Reporting Conservatism. *International Journal of Performance Measurement*, Vol 7 Issue 2. p. 1-25.
- Hassan, T. A., Hollander, S., van Lent, L., Tahoun, A. (2020). Firm-level exposure to epidemic diseases: COVID-19, SARS, and H1N1. *National Bureau of Economic Research* (2020). Working paper 26971.
- Helwedge, J. Financial firm bankruptcy and systemic risk. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money* 20 (2010). p. 1-12.
- Hopwood, A. G. (2009). The economic crisis and accounting: Implications for the research community. *Accounting, Organizations and Society* 34 (2009). p. 797-802.
- Humphrey, C., Loft, A., Woods, M. (2009). The global audit profession and the international financial architecture: Understanding regulatory relationships at a time of financial crisis. *Accounting, Organizations and Society* 34 (2009). p. 810-825.
- Ianniello, G., Galloppo, G. (2015). Stock market reaction to auditor opinions – Italian evidence. *Managerial Auditing Journal* 30 (2015). p. 610-632.
- Ittonen, K., Tronnes, P. C., Wong, L. (2017). Substantial doubt and the entropy of auditors' going concern modifications. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 13 (2017). p. 134-147.
- Jiang, W., Rupley, K. H., Wu, J. (2010). Internal control deficiencies and the issuance of going concern opinions. *Research in Accounting Regulation* 22 (2010). p. 40-46.
- Kallio, H. et al. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structures interview guide. *Journal of Advanced Nursing* 72 (12). p. 2954 – 2965.
- Kaplan, S. E., Williams, D. D. (2013). Do Going Concern Audit Reports Protect Auditors from Litigation? A Simultaneous Equations Approach. *The Accounting Review* Vol. 88, No. 1 (2013). p. 199-232.

- Kausar, A., Taffler, R. J., Tan, C. E. L. (2017). Legal Regimes and Investors Response to the Auditor's Going-Concern Opinion. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 32 (1) (2017). p. 40-72.
- Katare, B., Marshall, M. I., Valdivia, C. B. (2021). Bend or Break? Small Business Survival and Strategies during the COVID-19 Shock. *International Journal of Disaster Risk Reduction*.
- Kelle, U. (2006). Combining qualitative and quantitative methods in research practice: purposes and advantages. *Qualitative Research in Psychology*, 3:4. p. 293-311.
- Klonowska, K., Bindit, P. (2020). The COVID-19 pandemic: two waves of technological responses in the European Union. *Hague Centre for Strategic Studies* (2020).
- Lam, K. C. K., Mensah, Y. M. (2006). Auditors' decision-making under going-concern uncertainties in low litigation-risk environments: Evidence from Hong Kong. *Journal of Accounting and Public Policy* 25 (2006). p. 706-739.
- LaSalle, R. E. (2006). The civil justice system and going concern audit reports: Comments on "Auditors' decision-making under going concern uncertainties in low litigation risk environments: Evidence from Hong Kong". *Journal of Accounting and Public Policy* 25 (2006). p. 740-745.
- Lo, F., Rey-Marti, A. ir Botella-Carrubi, D. (2020). Research methods in business: Quantitative and qualitative comparative analysis. *Journal of Business Research* 115 (2020). p. 221-224.
- Louwers, T. J. (1998). The Relation between Going-Concern Opinions and the Auditor's Loss Function. *Journal of Accounting Research*, Vol. 36, No. 1 (1998). p. 143-156.
- Martens, D., Bruynseels, L., Baesens, B., Willekens, M., Vanthienen, J. (2008). Predicting going concern opinion with data mining. *Decision Support Systems* 45 (2008). p. 765-777.
- McGrath, S., Siegel, A., Dunfee, T. W., Glazer, A. S., Jaenicke, H. R. (2001). A framework for Auditor Independence. *Journal of Accountancy* 191.1 (2001). p. 39-42.
- Menon, K., Williams, D. D. (2010). Investor Reaction to Going Concern Audit Reports. *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 6 (2010). p. 2075-2105.
- Muñoz-Izquierdo, N., Segovia-Vargas, M. J., Camacho-Miñano, M., Pascual-Ezama, D. (2019). Explaining the causes of business failure using audit report disclosures. *Journal of Business Research* 98 (2019). p. 403-414.
- Nightingale, A. J. (2020). Triangulation. *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*. p. 477-480.
- Ogneva, M., Subramanyam, K. R. (2007). Does the stock market underreact to going concern opinions? Evidence from the U.S. and Australia. *Journal of Accounting and Economics* 43 (2007). p. 439-452.
- Omidian, T., Siyanova-Chanturia, A. (2021). Parameters of variation in use of words in empirical research writing. *English for Specific Purposes* 62 (2021). p. 15-29.
- Persakis, A., Iatridis, G. E. (2016). Audit quality, investor protection and earnings management during the financial crisis of 2008: An international perspective. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money* 42 (2016). p. 73-101.
- Read, W. J., Yezegel, A. (2018). Going-concern opinion decisions on bankrupt clients: Evidence of long-lasting auditor conservatism? *Advances in Accounting* 40 (2018). p. 20-26.
- Robu, I., Balan, C. B., Jaba, E. (2012). The estimation of the going concern ability of quoted companies, using duration models. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 62 (2012). p. 876-880.
- Sanoran, K. (2018). Auditors' going concern reporting accuracy during and after the global financial crisis. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 14 (2018). p. 164-178.

- Shahzad, K., Pouw, T., Rubbiany, G., El-Temtamy, O. (2018). Audit quality during the financial crisis: The investors' perspective. *Research in International Business and Finance* 45 (2018). p. 94-105.
- Sobieralski, J. B. (2020). COVID-19 and airline employment: Insights from historical uncertainty shocks to the industry. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives* 5 (2020). 100123.
- Taffler, R. J., Lu, J., Kausar, A. (2004). In denial? Stock market underreaction to going-concern audit report disclosures. *Journal of Accounting and Economics* 38 (2004). p. 263-296.
- Taylor, M. C. (2005). Interviewing. *Qualitative Research in Health Care*. p. 39-55.
- Tucker, R. R., Matsumura, E. M., Subramanyam, K. R. (2003). Going-concern judgments: An experimental test of the self-fulfilling prophecy and forecast accuracy. *Journal of Accounting and Public Policy* 22 (2003). p. 401-432.
- Xu, Y., Jiang, A. L., Fargher, N., Carson, E. (2011). Audit Reports in Australia during the Global Financial Crisis. *Australian Accounting Review* no 56, Vol. 21, Issue 1 (2011). p. 22-31.
- Yeh, C., Chi, D., Lin, Y. (2014). Going-concern prediction using hybrid random forests and rough set approach. *Information Sciences* 254 (2014). p. 98-110.

3. Įstatymai ir kiti teisiniai dokumentai:

- 1-asis Verslo Apskaitos Standartas „Finansinė atskaitomybė“ Žin., 2010, Nr. 57-2828; TAR 2015-05-29, i. k. 2015-08345.
- 1-ojo Verslo Apskaitos Standarto „Finansinė atskaitomybė“ metodinės rekomendacijos. *Parengtos pagal standartą su pakeitimais, galiojančiais nuo 2013 m. sausio 1 d.* (Žin., 2010, Nr. 57-2828; 2011, Nr. 47-2265; Nr. 161-7676; Žin., 2012, Nr. 153-7882)
- 570-asis Tarptautinis Audito Standartas „Veiklos tęstinumas“ (persvarstytas) (2015). *International Auditing and Assurance Standards Board*.
- Lietuvos Respublikos finansinių ataskaitų audito įstatymas. 1999-06-15, Nr. VIII-1227 (aktuali redakcija 2017-03-01). Nr. XIII-96, 2016-12-15, TAR 2016-12-23, i. k. 2016-29408.
- Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2001-11-06, Nr. IX-575 (aktuali redakcija 2015-05-14). Nr. XII-1696, 2015-05-14, TAR 2015-05-27, i. k. 2015-08160.

4. Elektroniniai dokumentai:

- Akono, H., Karim, K., Tao, A. (2019). Auditor Gender and Accounting conservatism. Prieiga internetu: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/ng-submission-additional-files/AAA-AM-2020/5f11aa861df9a502f50e6c53/files/Akono-Karim-Tao-2019_Auditor-gender-and--accounting-conservatism_AAA-Moressier.pdf (žiūrėta 2020-12-24).

ĮMONIŲ VEIKLOS TĘSTINUMO VERTINIMAS EKSTREMALIOS EKONOMINĖS SITUACIJOS KONTEKSTE: AUDITORIAUS POŽIŪRIS

Rasa VITKAUSKAITĖ

Magistro baigiamasis darbas

Apskaitos ir finansų valdymo studijų programa

Vilniaus Universitetas, Ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas

Vadovė – J. Asist. Daiva Raziūnienė

Vilnius, 2021

SANTRAUKA

93 puslapiai, 12 lentelių, 34 paveikslai, 68 literatūros šaltiniai.

Pagrindinis šio magistrinio darbo tikslas yra išskirti dėl susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos dažniausiai pasireiškusius įvykius ar sąlygas, analizuojamus auditoriams atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą, bei nustatyti įmonių dydžio kategoriją, kuriai nustatomas reikšmingiausias padidėjimas analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų bei kuriai sudėtingiausia prisitaikyti prie susidariusios situacijos.

Darbą sudaro trys pagrindinės dalys: mokslinės literatūros analizė, tyrimo metodologija bei tyrimo rezultatai ir analizė. Darbo pabaigoje pateikiamos esminės darbo išvados ir pasiūlymai.

Literatūros analizėje apžvelgiami anksčiau nagrinėti su darbo tema susiję literatūros šaltiniai siekiant išsiaiškinti įmonių veiklos tęstinumo koncepciją, reikšmę visuomenei bei audituojamoms įmonėms, pagrindinius įmonių veiklos tęstinumo vertinimo principus bei COVID-19 poveikį įmonėms ir ekonomikai.

Remiantis atlikta literatūros analize suformuota baigiamojo darbo tyrimo metodologija, kuria remiantis atliekamas tyrimas. Atliktas empirinis tyrimas, kurio metu naudotas kokybinio bei kiekybinio tyrimo metodų derinys – ekspertinis interviu bei anketinė apklausa.

Kokybinio tyrimo metu apklausti 4 ekspertai, kurie nurodė, jog ekstremalios ekonominės situacijos kontekste atliekant įmonių veiklos tęstinumo vertinimą labiausiai paveiktos mažos įmonės, tačiau įmonės dydis nėra lemiamas veiksnys įmonės veiklos tęstinumui. Kiekybinio tyrimo metu nustatyta, jog daugiausiai įmonių veiklos tęstinumo vertinimo metu analizuojamų įvykių ar sąlygų atvejų nustatoma mažoms įmonėms – joms sudėtingiausia prisitaikyti prie susidariusios ekstremalios ekonominės situacijos.

Baigiamojo darbo išvadose apibendrinamos pagrindinės atliktos literatūros analizės bei tyrimo mintys. Darbo autorė mano, jog tyrimo rezultatai suteikia naudingų gairių įmonių veiklos tęstinumo vertinimo atlikimui ekstremalios ekonominės situacijos kontekste, išskiriant kurių įvykių ar sąlygų atvejų skirtingoms įmonių dydžio kategorijoms nustatoma daugiau.

THE ASSESSMENT OF THE GOING CONCERN IN THE CONTEXT OF AN ECONOMIC EMERGENCY: AUDITOR'S APPROACH

Rasa VITKAUSKAITĖ

Master thesis

Accounting and Financial Management Study Program

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration

Supervisor – J. Asist. Daiva Raziūnienė

Vilnius, 2021

SUMMARY

93 pages, 12 charts, 34 pictures, 68 references.

The main goal of this master's thesis is to identify the most common events or conditions, which are analyzed by auditors performing the companies going concern assessment, and to identify the size category of companies with the most significant increase of the occurring events and conditions and which companies had the most difficulty adapting to the situation.

The work consists of three main parts: analysis of scientific literature, research methodology and research results and analysis. At the end of the work, the main conclusions and suggestions of the work are presented.

The literature analysis reviews the previously examined literature sources related to the topic of the work in order to clarify the concept of company's going concern, its significance for society and audited companies, the main principles of going concern assessment and the impact of COVID-19 on companies and economy.

Based on the performed literature analysis, the research methodology of the work is formed, on the basis of which the research is performed. An empirical study was carried out, during which a combination of qualitative and quantitative research methods was used – expert interview and questionnaire survey.

During the qualitative research, 4 experts were interviewed, who indicated that in the context of the extreme economic situation, conducting the going concern assessment small companies are most affected, but the size of the company is not a decisive factor for the business continuity. The quantitative research revealed that most of the events or conditions analyzed during the going concern assessment are identified for small companies – it is most difficult for them to adapt to the emerging economic emergency.

The conclusions of the final work summarize the main ideas of the literature analysis and research. The author believes that the results of the study provide useful guidelines for the assessment of going concern in the context of an extreme economic situation, distinguishing which events or conditions are more common for different size categories of companies.

PRIEDAI

1 priedas. Apklauso anketa

Gerbiamas respondente,

Apklausa vykdo Vilniaus Universiteto, Ekonomikos ir Verslo administravimo fakulteto, Apskaitos ir audito katedros, Apskaitos ir finansų valdymo magistro programos studentė Rasa Vitkauskaitė. Tyrimas atliekamas rengiant magistro baigiamąjį darbą tema „Įmonių veiklos tęstinumo vertinimas ekstremalių ekonominių situacijų metu“. Apklauso tikslas – atskleisti COVID-19 pandemijos sukeltą poveikį įvykiams ir sąlygoms, kuriomis remiantis atliekami įmonių veiklos tęstinumo vertinimai.

Jūsų atsakymai yra visiškai konfidencialūs – tyrimui svarbūs tik apibendrinti tyrimo duomenys. Respondentų tapatybė nebus atskleista jokiam kitam asmeniui.

Pažymėkite Jūsų patirtį bei nuomonę geriausiai atspindinčius atsakymo variantus „X“ ženklų.

1 dalis. COVID-19 pandemijos poveikis mažo dydžio kategorijos verslo įmonėms

1 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino mažo dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **finansinių įvykių bei sąlygų** atvejų skaičių:

Finansiniai įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Grynojo įsipareigojimo arba grynojo trumpalaikio įsipareigojimo pozicija					
Artėjanti terminuotų skolų grąžinimo data ir mažai tikėtina, kad ji bus pratęsta arba skola bus grąžinta; arba per didelis pasitikėjimas trumpalaikiu skolinimusi ilgalaikiam turtui finansuoti					
Požymiai, kad kreditoriai nebeteiks finansinės paramos					
Perspektyvinėse ir einamosiose finansinėse ataskaitose pateikiami neigiami pagrindinės veiklos pinigų srautai					
Neigiami pagrindiniai finansiniai rodikliai					
Dideli pagrindinės veiklos nuostoliai arba didelis turto, naudojamo pinigų srautams kurti, vertės sumažėjimas					
Vėluojama mokėti dividendus arba jie nebemokami					
Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais					
Nesugebėjimas įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų					
Perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes					

Nesugebėjimas gauti finansinių išteklių, būtinų kurti naują produktą ar vykdyti kitas investicijas					
--	--	--	--	--	--

2 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino mažo dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **veiklos įvykių bei sąlygų** atvejų skaičių:

Veiklos įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Vadovybės ketinimai likviduoti įmonę arba nutraukti veiklą					
Pagrindinių vadovų netekimas, nesant juos pakeičiančių asmenų					
Pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų), frančizės, licencijos ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimas					
Sunkumai dėl darbuotojų					
Įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumas					
Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas					

3 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino mažo dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **kitų įvykių ar sąlygų** atvejų skaičių:

Kiti įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Nesilaikoma kapitalui keliamų arba kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų, pavyzdžiui, finansų institucijoms keliamų mokumo ar likvidumo reikalavimų					
Vyksta teismo procesas ar priežiūros institucijos imasi priemonių prieš įmonę, kurie, priėmus įmonei nepalankų sprendimą, sudarytų sąlygas ieškiniams, kurių įmonė greičiausiai negalėtų įvykdyti					
Įstatymų ar teisės aktų arba vyriausybės politikos pokyčiai, kurie, tikėtina, neigiamai paveiks įmonę					
Nelaimės, nuo kurių įmonė nebuvo arba buvo nepakankamai apsidraudusi					

4 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniais teiginiais:

Mažo dydžio įmonės gebėjo greitai prisitaikyti prie COVID-19 pandemijos sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos šiais aspektais:	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Efektyviai perorganizavo įmonės darbą dėl darbuotojų saugos užtikrinimo					
Optimizavo pinigų srautus					
Strategiškai suplanavo žmogiškuosius išteklius					
Užtikrino vidinių politikų ir procedūrų valdymą					
Užtikrino savalaikę komunikaciją su darbuotojais					
Užtikrino naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą					
Sėkmingai perorganizavo prekių ir paslaugų tiekimą					
Sėkmingai įvedė ir pasiūlė rinkai naujus produktus ar paslaugas					

2 dalis. COVID-19 pandemijos poveikis vidutinio dydžio kategorijos verslo įmonėms

1 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino vidutinio dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **finansinių įvykių bei sąlygų** atvejų skaičių:

Finansiniai įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Grynojo išsipareigojimo arba grynojo trumpalaikio išsipareigojimo pozicija					
Artėjanti terminuotų skolų grąžinimo data ir mažai tikėtina, kad ji bus pratęsta arba skola bus grąžinta; arba per didelis pasitikėjimas trumpalaikiu skolinimusi ilgalaikiam turtui finansuoti					
Požymiai, kad kreditoriai nebeteiks finansinės paramos					
Perspektyvinėse ir einamosiose finansinėse ataskaitose pateikiami neigiami pagrindinės veiklos pinigų srautai					
Neigiami pagrindiniai finansiniai rodikliai					
Dideli pagrindinės veiklos nuostoliai arba didelis turto, naudojamo pinigų srautams kurti, vertės sumažėjimas					
Vėluojama mokėti dividendus arba jie nebemokami					
Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais					
Nesugebėjimas įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų					
Perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes					
Nesugebėjimas gauti finansinių išteklių, būtinų kurti naują produktą ar vykdyti kitas investicijas					

2 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino vidutinio dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **veiklos įvykių bei sąlygų** atvejų skaičių:

Veiklos įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Vadovybės ketinimai likviduoti įmonę arba nutraukti veiklą					
Pagrindinių vadovų netekimas, nesant juos pakeičiančių asmenų					
Pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų), frančizės, licencijos ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimas					
Sunkumai dėl darbuotojų					
Įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumas					
Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas					

3 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino vidutinio dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **kitų įvykių ar sąlygų** atvejų skaičių:

Kiti įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Nesilaikoma kapitalui keliamų arba kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų, pavyzdžiui, finansų institucijoms keliamų mokumo ar likvidumo reikalavimų					
Vyksta teismo procesas ar priežiūros institucijos imasi priemonių prieš įmonę, kurie, priėmus įmonei nepalankų sprendimą, sudarytų sąlygas ieškiniams, kurių įmonė greičiausiai negalėtų įvykdyti					
Įstatymų ar teisės aktų arba vyriausybės politikos pokyčiai, kurie, tikėtina, neigiamai paveiks įmonę					
Nelaimės, nuo kurių įmonė nebuvo arba buvo nepakankamai apsidraudusi					

4 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniais teiginiais:

Vidutinio dydžio įmonės gebėjo greitai prisitaikyti prie COVID-19 pandemijos sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos šiais aspektais:	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Efektyviai perorganizavo įmonės darbą dėl darbuotojų saugos užtikrinimo					
Optimizavo pinigų srautus					
Strategiškai suplanavo žmogiškuosius išteklius					
Užtikrino vidinių politikų ir procedūrų valdymą					
Užtikrino savalaikę komunikaciją su darbuotojais					
Užtikrino naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą					
Sėkmingai perorganizavo prekių ir paslaugų tiekimą					
Sėkmingai įvedė ir pasiūlė rinkai naujus produktus ar paslaugas					

3 dalis. COVID-19 pandemijos poveikis vidutinio dydžio kategorijos verslo įmonėms

1 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino didelio dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **finansinių įvykių bei sąlygų** atvejų skaičių:

Finansiniai įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Grynojo įsipareigojimo arba grynojo trumpalaikio įsipareigojimo pozicija					
Artėjanti terminuotų skolų grąžinimo data ir mažai tikėtina, kad ji bus pratęsta arba skola bus grąžinta; arba per didelis pasitikėjimas trumpalaikiu skolinimusi ilgalaikiam turtui finansuoti					
Požymiai, kad kreditoriai nebeteiks finansinės paramos					
Perspektyvinėse ir einamosiose finansinėse ataskaitose pateikiami neigiami pagrindinės veiklos pinigų srautai					
Neigiami pagrindiniai finansiniai rodikliai					
Dideli pagrindinės veiklos nuostoliai arba didelis turto, naudojamo pinigų srautams kurti, vertės sumažėjimas					
Vėluojama mokėti dividendus arba jie nebemokami					
Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais					
Nesugebėjimas įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų					
Perėjimas nuo pirkimo skolon prie atsiskaitymo su tiekėjais iš karto gaunant prekes					
Nesugebėjimas gauti finansinių išteklių, būtinų kurti naują produktą ar vykdyti kitas investicijas					

2 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino didelio dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **veiklos įvykių bei sąlygų** atvejų skaičių:

Veiklos įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Vadovybės ketinimai likviduoti įmonę arba nutraukti veiklą					
Pagrindinių vadovų netekimas, nesant juos pakeičiančių asmenų					
Pagrindinės rinkos, pagrindinio kliento (-ų), frančizės, licencijos ar pagrindinio tiekėjo (-ų) netekimas					
Sunkumai dėl darbuotojų					
Įmonės veiklai svarbių atsargų trūkumas					
Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas					

3 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniu teiginiu. COVID-19 pandemijos sukelta ekstremali ekonominė situacija **padidino didelio dydžio** kategorijoje veikiančių verslo įmonių žemiau nurodytų **kitų įvykių ar sąlygų** atvejų skaičių:

Kiti įvykiai ir sąlygos	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Nesilaikoma kapitalui keliamų arba kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų, pavyzdžiui, finansų institucijoms keliamų mokumo ar likvidumo reikalavimų					
Vyksta teismo procesas ar priežiūros institucijos imasi priemonių prieš įmonę, kurie, priėmus įmonei nepalankų sprendimą, sudarytų sąlygas ieškiniams, kurių įmonė greičiausiai negalėtų įvykdyti					
Įstatymų ar teisės aktų arba vyriausybės politikos pokyčiai, kurie, tikėtina, neigiamai paveiks įmonę					
Nelaimės, nuo kurių įmonė nebuvo arba buvo nepakankamai apsidraudusi					

4 klausimas. Nurodykite, kaip sutinkate su tolimesniais teiginiais:

Didelio dydžio įmonės gebėjo greitai prisitaikyti prie COVID-19 pandemijos sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos šiais aspektais:	Vertinimo skalė				
	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Efektyviai perorganizavo įmonės darbą dėl darbuotojų saugos užtikrinimo					
Optimizavo pinigų srautus					
Strategiškai suplanavo žmogiškuosius išteklius					
Užtikrino vidinių politikų ir procedūrų valdymą					
Užtikrino savalaikę komunikaciją su darbuotojais					
Užtikrino naujų vidaus kontrolių įdiegimą ir veikimą					
Sėkmingai perorganizavo prekių ir paslaugų tiekimą					
Sėkmingai įvedė ir pasiūlė rinkai naujus produktus ar paslaugas					

4 dalis. Demografiniai klausimai

1 klausimas. Jūsų lytis:

- Vyras;
- Moteris.

2 klausimas. Jūsų amžius:

- 20 – 30 metų;
- 31 – 40 metų;
- 41 – 50 metų;
- 51 metai ir daugiau.

3 klausimas. Jūsų audito praktikos darbo stažas:

- 3 – 4 metai;
- 5 – 9 metai;
- 10 – 14 metų;
- 15 – 19 metų;
- 20 metų ir daugiau.

4 klausimas. Jūsų užimamos pareigos:

- Vykdytysis partneris;
- Partneris;
- Direktorius;
- Vyresnysis projektų vadovas;
- Projektų vadovas;
- Vyresnysis auditoriaus asistentas;
- Auditoriaus asistentas.

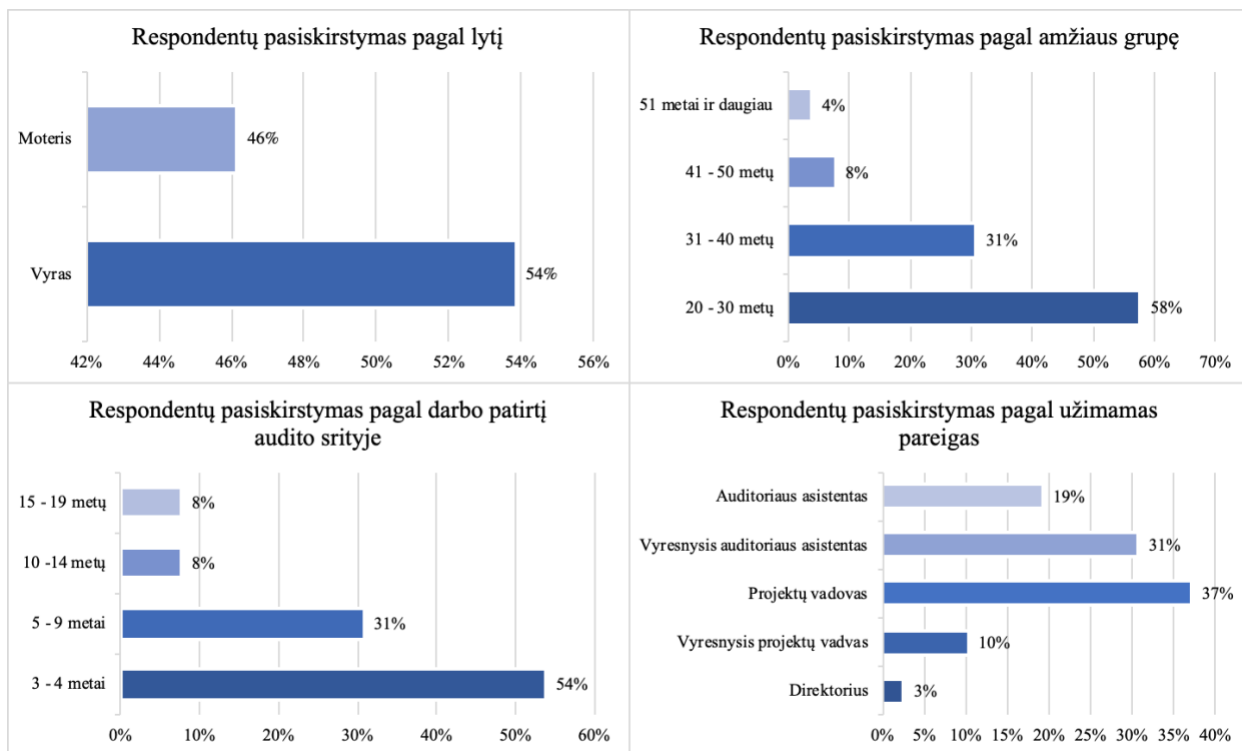
2 priedas. Ekspertinio interviu klausimai

1. Kurio dydžio kategorijos (mažo, vidutinio, didelio) įmonės yra labiausiai paveiktos COVID-19 sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos?
2. Kaip COVID-19 pandemija paveikė mažo dydžio kategorijos įmonių veiklos tęstinumą?
3. Kaip COVID-19 pandemija paveikė vidutinio dydžio kategorijos įmonių veiklos tęstinumą?
4. Kaip COVID-19 pandemija paveikė didelio dydžio kategorijos įmonių veiklos tęstinumą?
5. Kurio dydžio kategorijos (mažo, vidutinio, didelio) įmonėms sunkiausia prisitaikyti prie COVID-19 sukeltos ekstremalios ekonominės situacijos?
6. Kaip COVID-19 pandemija gali paveikti įmonių veiklos tęstinumo vertinimą?
7. Kokias papildomas rizikas tinkamam įmonių veiklos tęstinumo vertinimui išskirtumėte atsiradusias COVID-19 pandemijos metu?
8. Kokių įvykių ar sąlygų vertinimui reikėtų skirti daugiausia dėmesio, siekiant užtikrinti objektyvų įmonių veiklos tęstinumo vertinimą pandemijos metu?

3 priedas. Anketinės apklausos rezultatai.

3 paveikslas

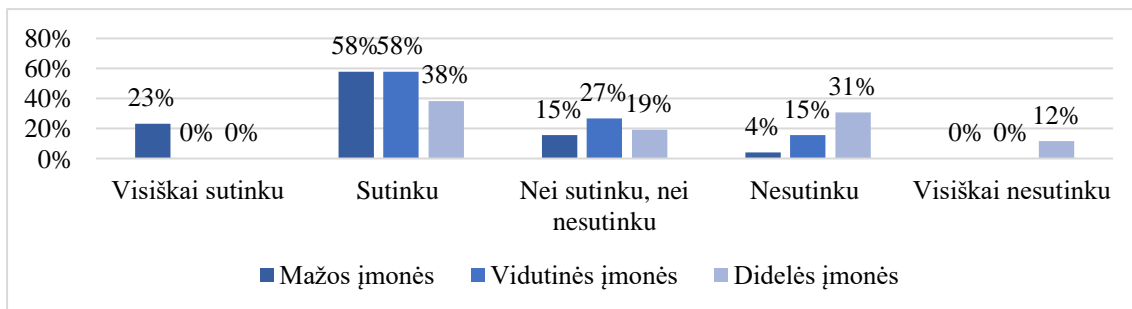
Apklausos respondentų pasiskirstymas pagal demografinius klausimus

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 a paveikslas

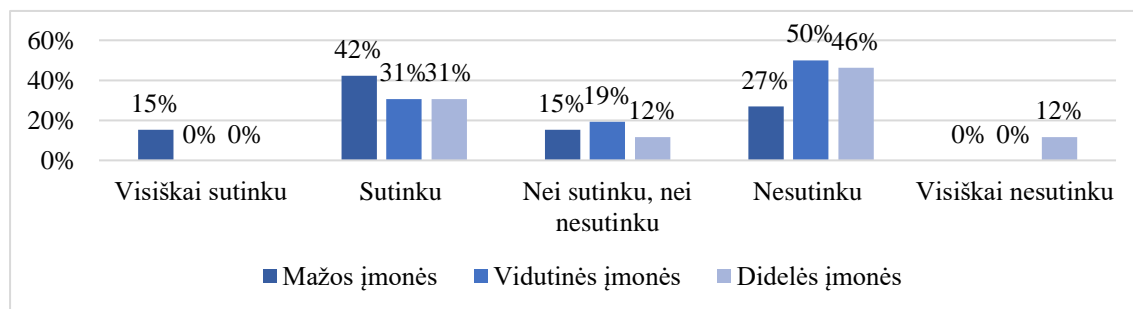
Įsipareigojimo pozicijos didėjimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 b paveikslas

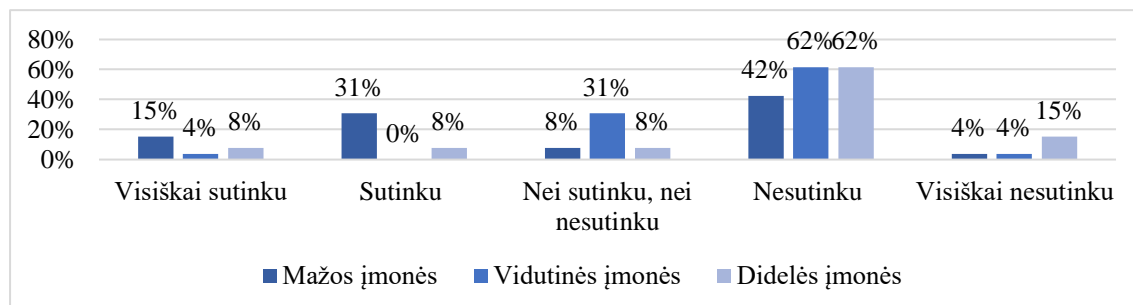
Terminuotų skolų grąžinimo datos artėjimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 c paveikslas

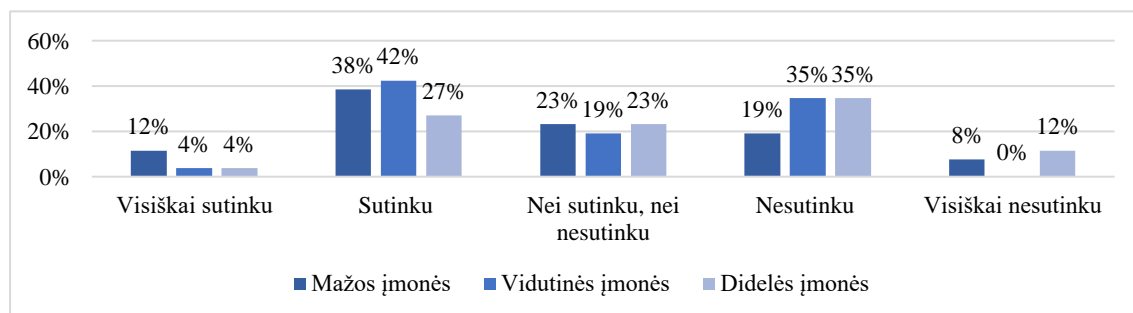
Finansinės paramos gavimo galimybės

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 d paveikslas

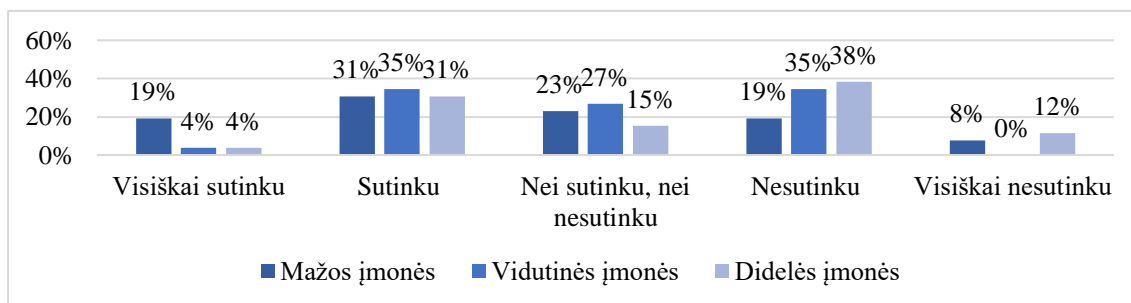
Neigiami pagrindinės veiklos pinigų srautai

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 e paveikslas

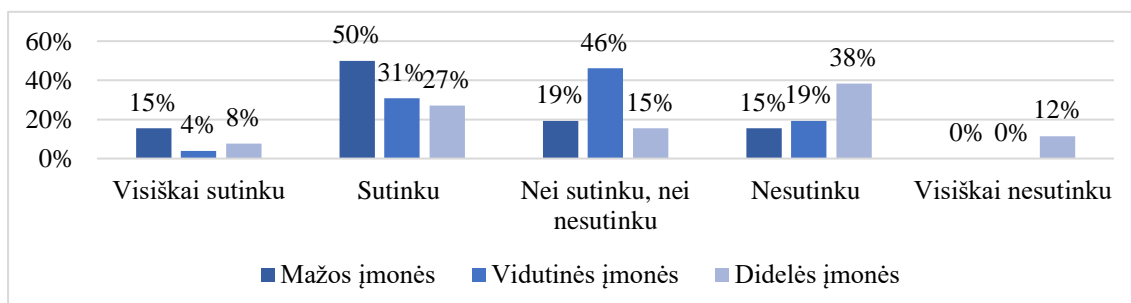
Neigiami pagrindiniai finansiniai rodikliai

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 f paveikslas

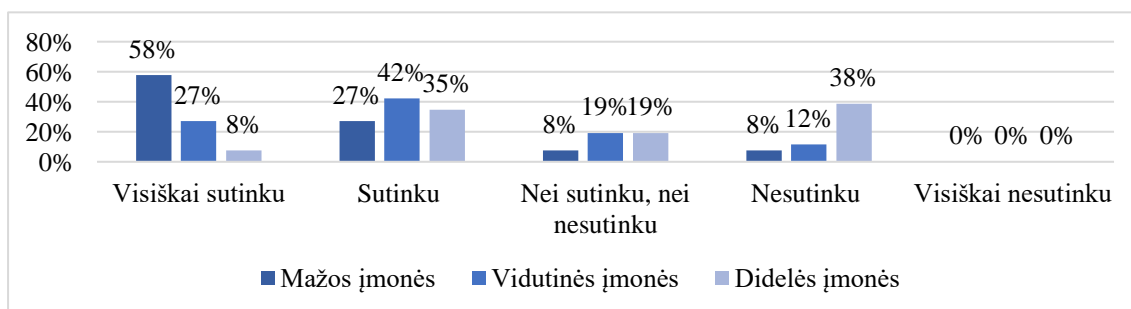
Pagrindinės veiklos nuostoliai arba turto vertės sumažėjimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 g paveikslas

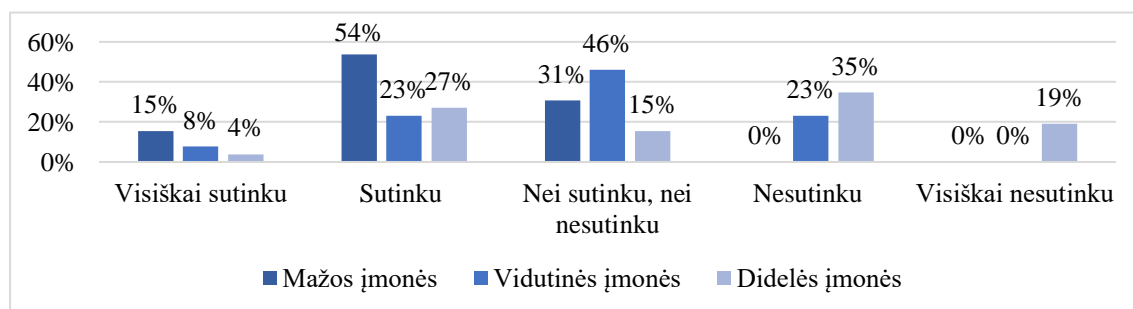
Dividendų nemokėjimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 h paveikslas

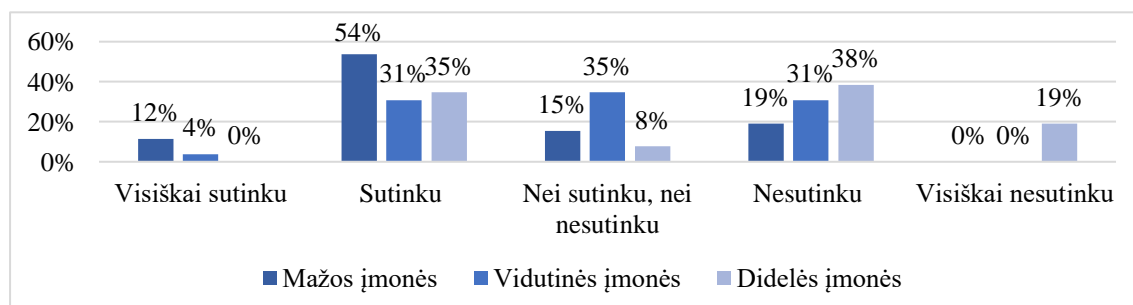
Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 i paveikslas

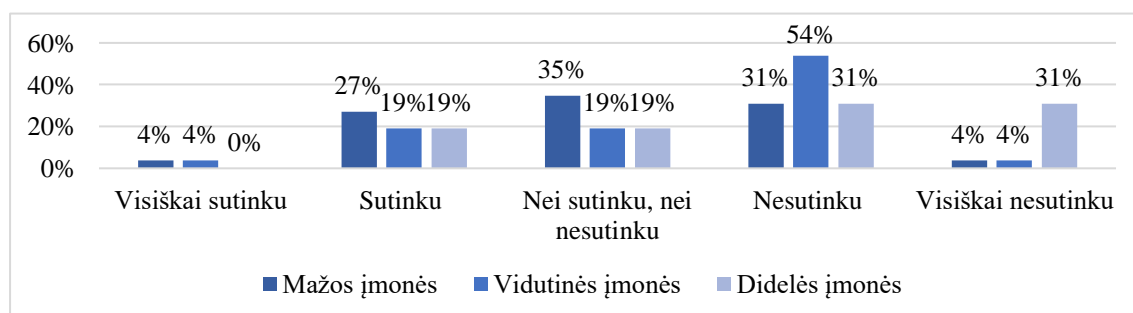
Nesugebėjimas įvykdyti paskolų sutarčių sąlygų

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 j paveikslas

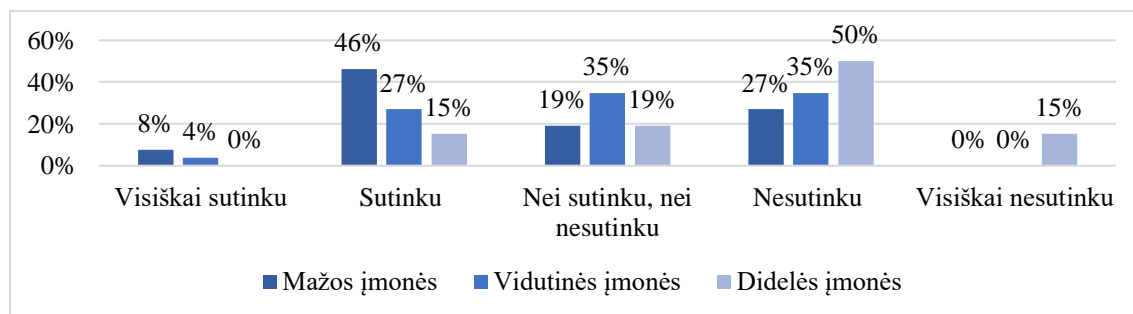
Nesugebėjimas gauti finansinių išteklių investicijoms

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

4 k paveikslas

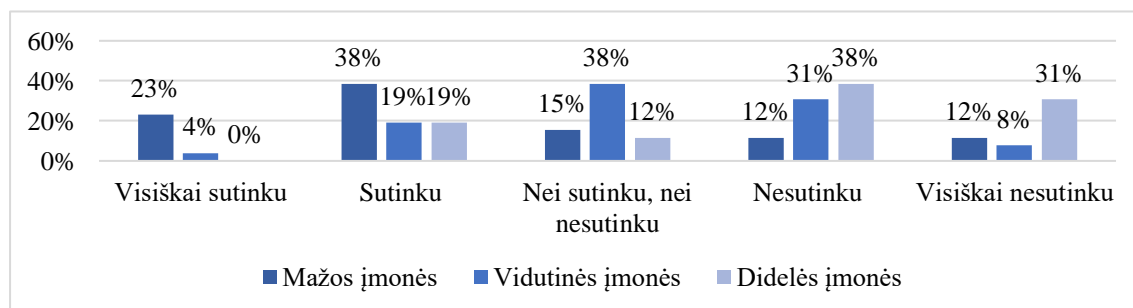
Nesugebėjimas laiku atsiskaityti su kreditoriais

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

5 a paveikslas

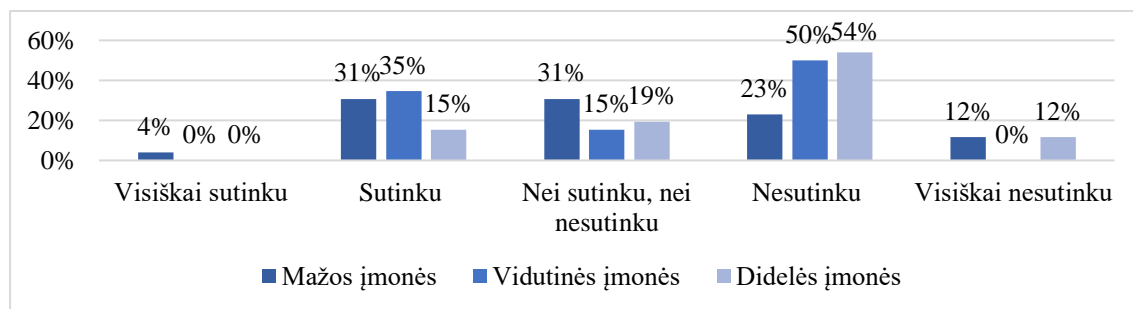
Vadovybės ketinimas likviduoti įmonę arba nutraukti įmonės veiklą

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

5 b paveikslas

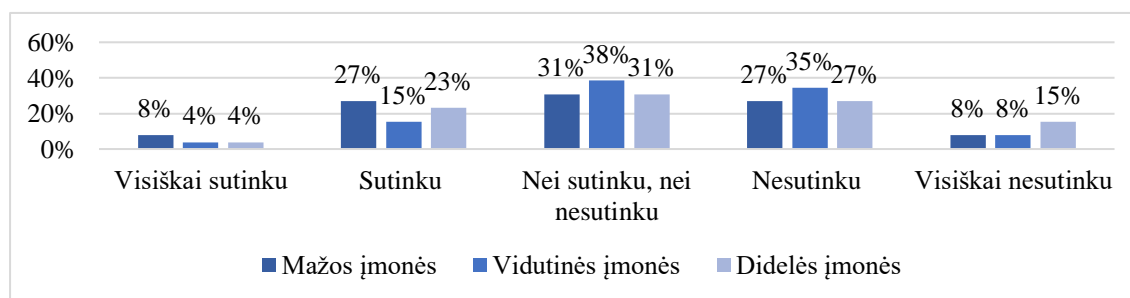
Pagrindinių vadovų netekimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

5 c paveikslas

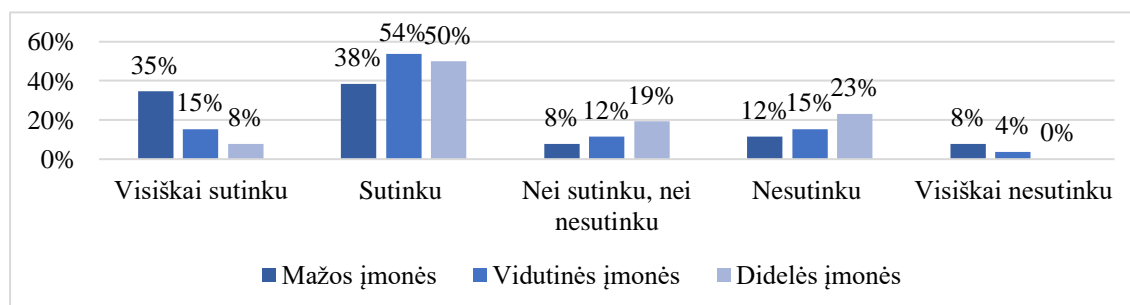
Pagrindinės rinkos, kliento, frančizės, licencijos ar tiekėjo netekimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

5 d paveikslas

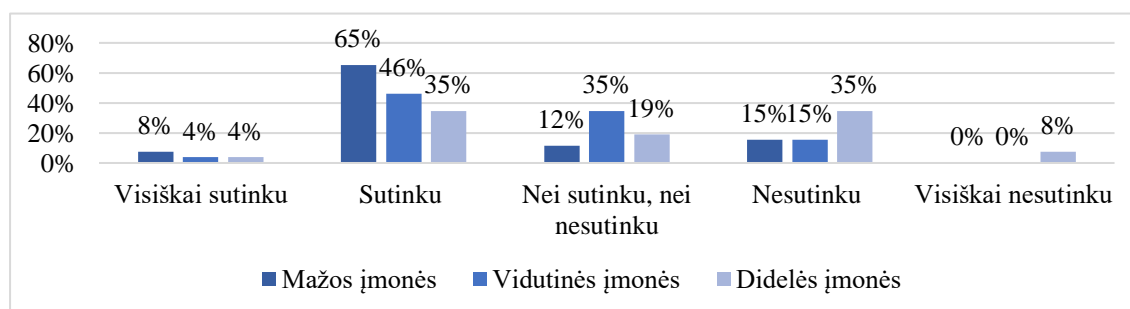
Sunkumai dėl darbuotojų

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

5 e paveikslas

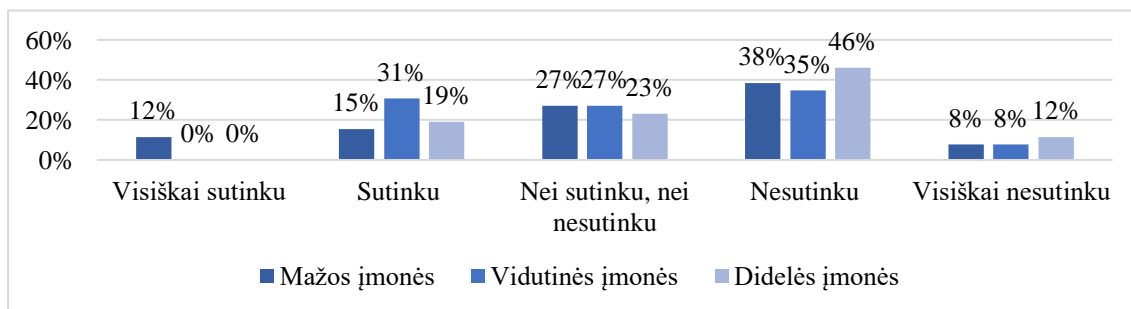
Įmonės veikai svarbių atsargų trūkumas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

5 f paveikslas

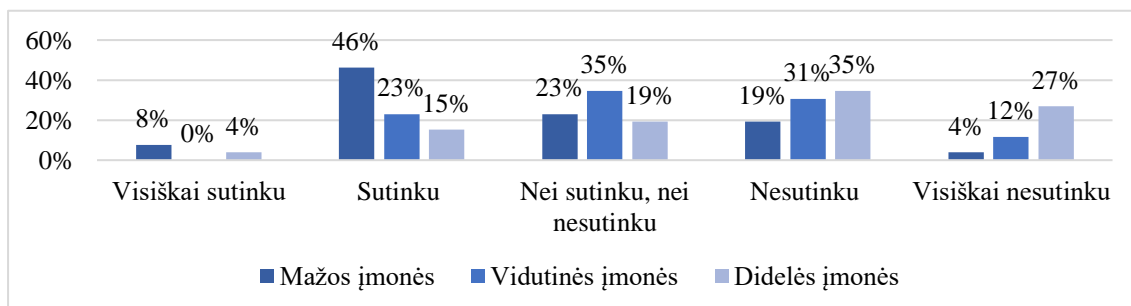
Itin sėkmingai veikiančio konkurento atsiradimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

6 a paveikslas

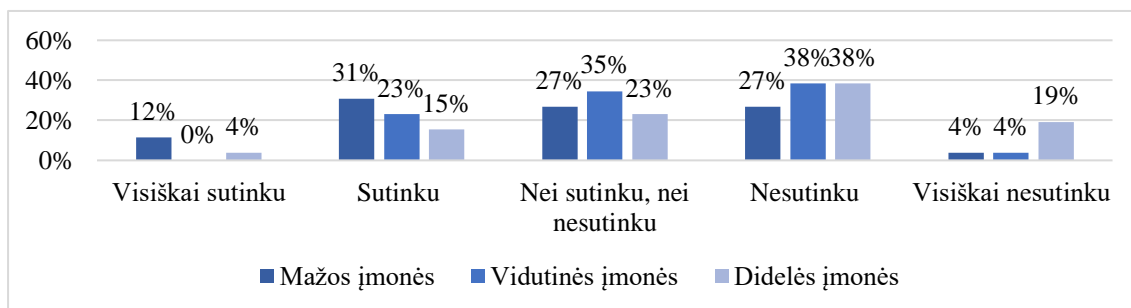
Kapitalui keliamų ar kitų įstatymų ar teisės aktų reikalavimų nesilaikymas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

6 b paveikslas

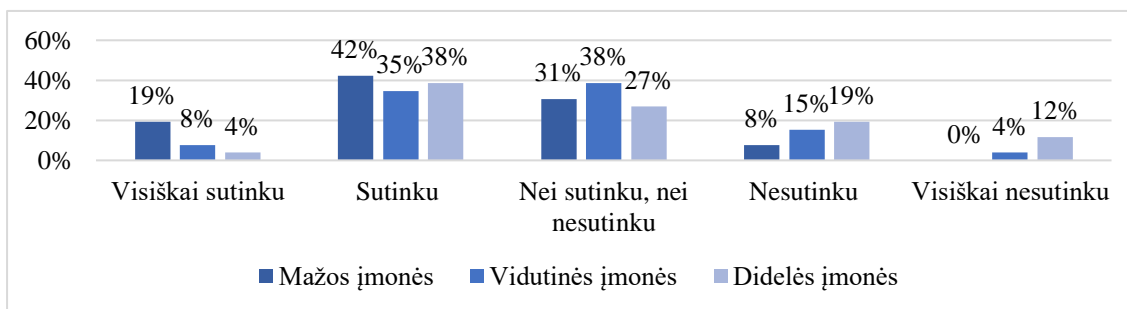
Neapibrėžtųjų įsipareigojimų tikimybė

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

6 c paveikslas

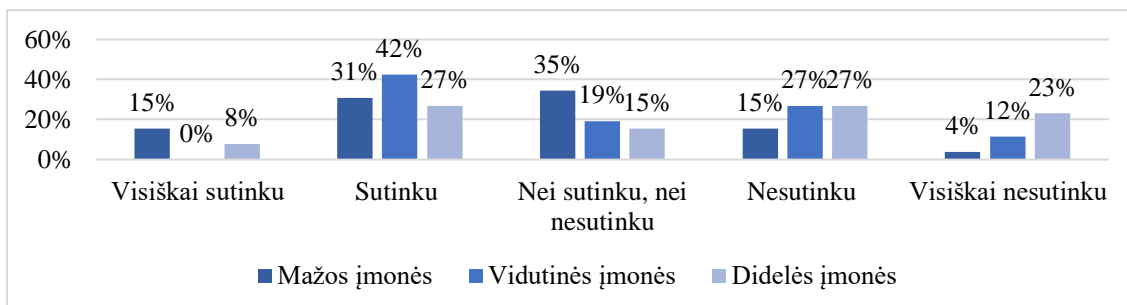
Neigiamas įstatymų, teisės aktų arba vyriausybės politikos poveikis

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

6 d paveikslas

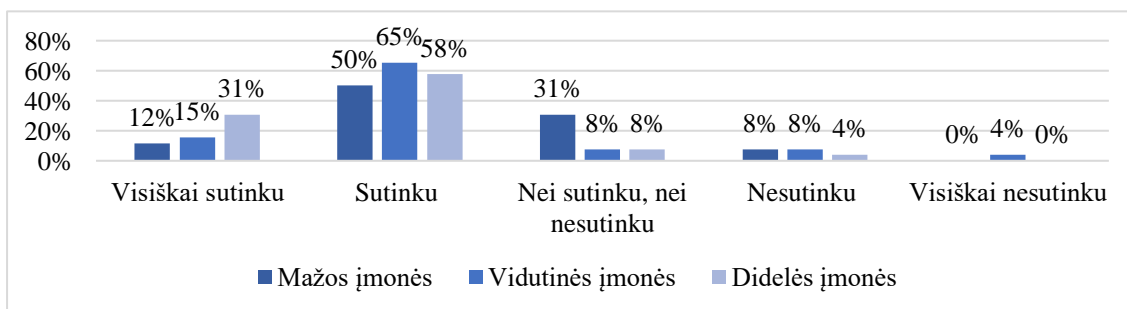
Nepakankamas apsidraudimas nuo nelaimių

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 a paveikslas

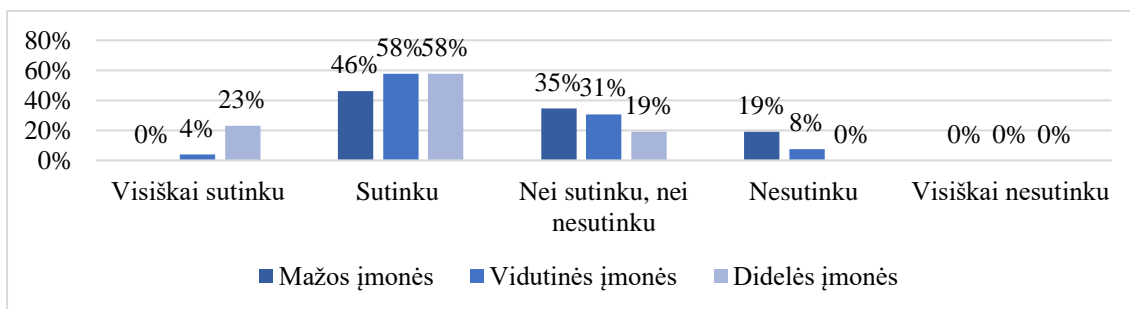
Įmonės darbo perorganizavimas dėl darbuotojų saugos užtikrinimo

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 b paveikslas

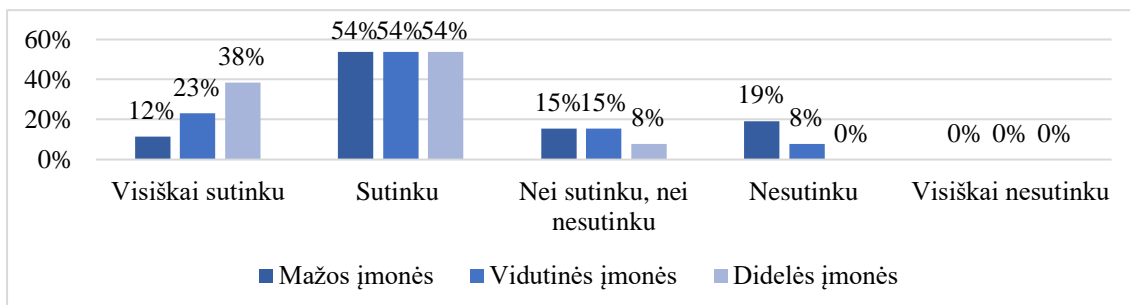
Pinigų srautų optimizavimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 c paveikslas

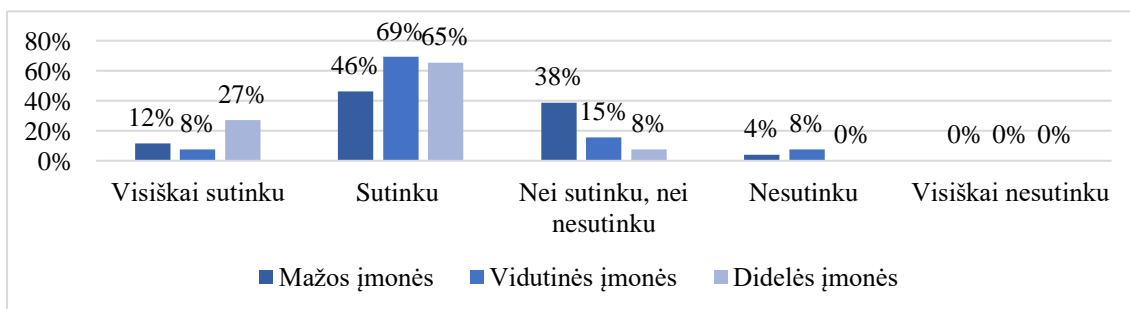
Strategiškas žmogiškųjų išteklių planavimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 d paveikslas

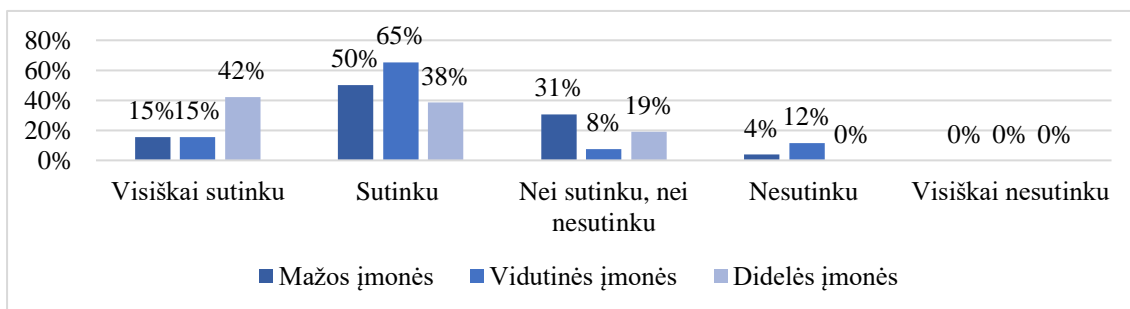
Vidinių politikų ir procedūrų valdymo užtikrinimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 e paveikslas

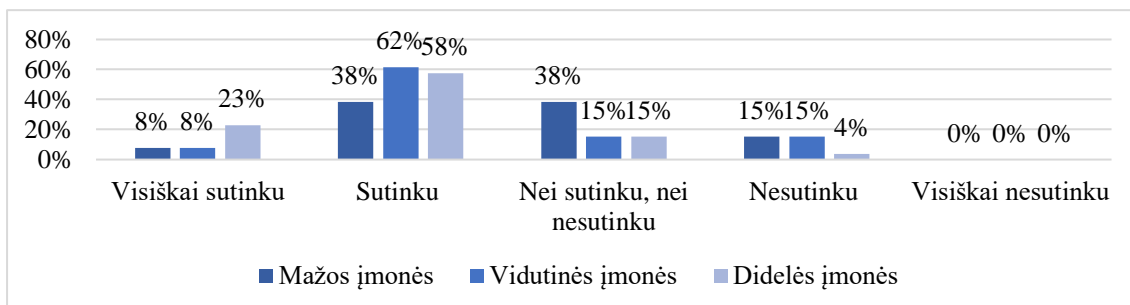
Savalaikę komunikacijos su darbuotojais užtikrinimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 f paveikslas

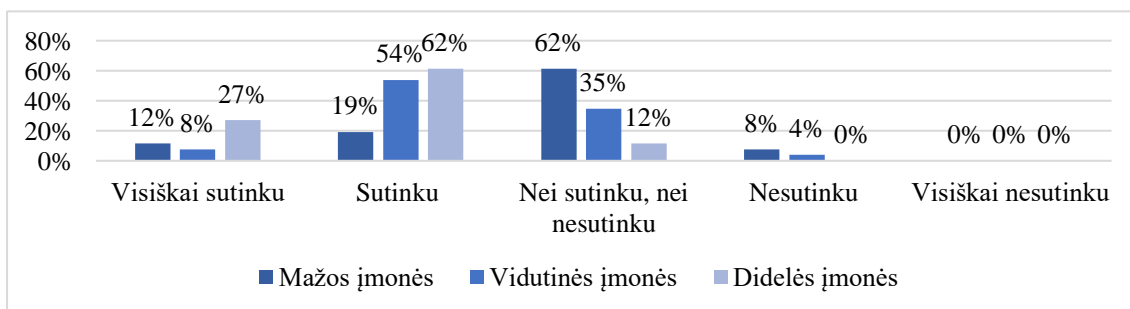
Naujų vidaus kontrolių įdiegimo ir veikimo užtikrinimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 g paveikslas

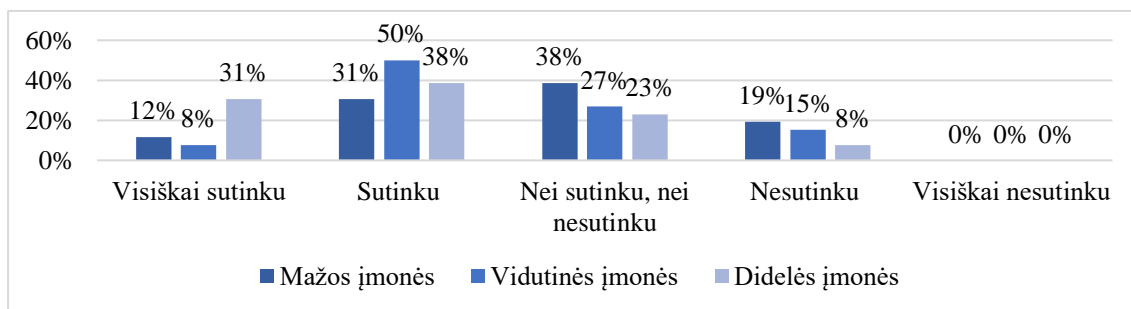
Sėkmingas prekių ir paslaugų tiekimo perorganizavimas

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.

7 h paveikslas

Sėkmingas naujų produktų ar paslaugų įvedimas į rinką

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu.